

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

**ТЕОРЕТИКО-ДОКТРИНАЛЬНІ ВИМІРИ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ
ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 603 групи

Трачук Діана Русланівна

Керівник:

кандидат політичних наук,

доцент **Стецюк А.В.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ д. політ. н. Макар В.Ю.

Чернівці – 2022

Анотація

Китайська Народна Республіка прагне зайняти лідируючу позицію на світовій арені та перетворитися на одну з наддержав. Її економічний потенціал росте з кожним роком, а засоби «м'якої сили» лише посилюють політичну могутність та залежність розвинених країн та країн третього світу від неї. У даній кваліфікаційній роботі розглядається питання впливу китайських зовнішньополітичних доктрин та теорій з початку заснування КНР та їхніх трансформацій до сучасного етапу. Також згадується міжнародна реакція на пандемію COVID-19, її вплив на зовнішні відносини Китаю та прихована участь у повномасштабній війні РФ проти України.

Ключові слова: «Китайська Народна Республіка», «зовнішньополітична доктрина», «зовнішня політика», «Тайвань», «Один пояс, один шлях», «COVID-19», «ядерна зброя».

Annotation

The People's Republic of China seeks to hold a leading position on the world stage and turn into one of the superpowers. Its economic potential is growing every year, and the means of "soft power" only enhance the political power and dependence of the developed countries and the third world countries from it. In this qualification work, the issue of the influence of Chinese foreign policy doctrines and theories is considered since the beginning of the establishment of the PRC and their transformational processes to a modern state. Also mentioned by the international reaction to the COVID-19 pandemic, it's impact on China's external relations and a concealed participation of Russia in a full-scale war against Ukraine.

Keywords: "The People's Republic of China", "Foreign Policy Doctrine", "Foreign Policy", "Taiwan", "One Belt, One Road", "COVID-19", "Nuclear Weapons".

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д. Р. Трачук
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ	9
1.1. Теоретичні підходи до аналізу зв'язку доктринального та практичного вимірів зовнішньої політики КНР	9
1.2. Джерельна база дослідження зовнішньополітичної думки та практики КНР	22
1.3. Висновки до 1-го розділу	25
РОЗДІЛ 2: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЗА ПРАВЛІННЯ МАО ЦЗЕДУНА	28
2.1. Утворення КНР та реалізація стратегій відносин з СРСР і США	28
2.2. Теорія «трьох світів» і розвиток відносин КНР з постколоніальними країнами	40
2.3. Висновки до 2-го розділу	47
РОЗДІЛ 3: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР ПЕРІОДУ ІДЕОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	49
3.1. Стратегія «чотирьох модернізацій» і відкриття «політичної завіси» на чолі з Деном Сяопінем	49
3.2. «Стратегія з 24 слів» і «Нова концепція безпеки» та їх реалізація в добу Цзяна Цземіня	59
3.3. Висновки до 3-го розділу	72
РОЗДІЛ 4: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ХХІ СТ.	74
4.1. «Наукова думка про розвиток» і засоби «м'якої сили» як інструмент «мирного піднесення» КНР доби Ху Цзіньтао	74
4.2. «Китайська мрія» Сі Цзіньпіна та сучасна зовнішня політика КНР	82
4.3. Висновки до 4-го розділу	96
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103
SUMMARY	111

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Останніми роками зовнішня політика Китайської Народної Республіки все більше привертає увагу громадськості через збільшення економічної могутності країни та її політичних важелів. Зростаюча залежність країн від комуністичної КНР викликає занепокоєння у великих держав. У цій кваліфікаційній роботі пропонується погляд на зміни міжнародної політики Китаю у відповідності з його зовнішньополітичними доктринами.

Китай можна розуміти як важливого міжнародного актора, який у майбутньому має змогу перетворитися на глобальну державу. Внутрішній економічний розвиток Китайської Народної Республіки перетворюється на головну рушійну силу її зовнішньої політики та основною ціллю її більшості міжнародних зусиль. На перший погляд вона не має єдиної чітко визначеної зовнішньої політики, натомість реагує на конкретні події, які лише тісно пов'язані з її внутрішніми стратегіями, користуючись національними енергетичними ресурсами у відповідних моментах. Хоча Китай не називає себе гегемоном чи супердержавою у просторах світової спільноти, його справжні наміри можуть проявитися як саме такі.

З моменту створення Китайська Народна Республіка дотримувалася різних теоретико-доктринальних засад зовнішньої політики. З результатів реалізації її минулих зовнішньополітичних доктрин можна прийти до висновку, що політика держави, у тому числі й щодо стратегічного партнерства, змінюється залежно від стану глобального середовища та ставлення інших країн до її політичних амбіцій. На зовнішній курс КНР впливають і події внутрішнього характеру, які здатні як погіршити міжнародне становище, так і призвести до втрати важливих союзників. Дослідження минулих зовнішньополітичних стратегій є актуальним для розуміння причин ведення певної політики комуністичним режимом на сучасному етапі та її майбутніх глобальних тенденцій. До прикладу, вплив політики реформ «відкритості» Дена

Сяопіня є наочним і у теперішніх реаліях, зокрема спроби Китаю ухилитися від ризиків і поводитися стримано під час кризових ситуацій на міжнародній арені. Даний етап першої інтеграції у світову систему заклав основу прагнень Китайської Народної Республіки докладати зусиль для запобігання та розрядки зовнішніх криз, які здатні порушити баланс відносин у геополітичному просторі. Це підкреслює важливе значення впливу зовнішньополітичних доктрин на формування стратегій досягнення Китаєм власних цілей.

Оскільки зовнішня політика КНР стає дедалі менш стриманою, це питання потребує детальнішого вивчення та опрацювання. У зовнішньополітичних стратегіях Комуністичної партії все частіше підкреслюється необхідність захисту суверенітету та територіальної цілісності, а також прагнення підтримувати економічний розвиток. Напруження відносин з США та іншими країнами регіону через розбіжності з Японією щодо спірних островів і можливою загрозою комуністів об'єднати «два Китаї» військовим шляхом лише погіршують ситуацію. Однак, оскільки КНР є економічно важливим для регіону партнером, це може послужити стримувальним чинником ескалації та дестабілізації зовнішньополітичних відносин, елементом впровадження політики «м'якої сили».

Існує уявлення, що через те, що китайський уряд зосереджується на складних внутрішніх економічних і політичних проблемах, зовнішньополітична стратегія Китаю може відмовитися від ворожої до інших держав позиції заради перспективи досягнення цілей «китайської мрії». Таким чином, основною метою КНР на міжнародній арені може стати підтримання стабільності, особливо після кризи пандемії COVID-19, яка змінила сприйняття Китайської Народної Республіки на міжнародній арені, підірвала авторитет комуністичного партійного керівництва, а також поставила під можливу загрозу її теперішні та майбутні економічні ініціативи.

Актуальним також є питання щодо позиції КНР щодо повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, через амбіції КНР відновити єдність Китаю шляхом поширення своєї моделі на Тайвань.

Російсько-українська війна дає можливість виявлення можливих глобальних наслідків нападу для країни-агресора, перспективи поширення засобів впливу через військові та економічні важелі, а також прагненням змінити існуючий геополітичний порядок у світі на свою користь.

Тому нагальним є дослідити вплив зовнішньополітичних теорій і доктрин на формування та реалізацію зовнішньої політики Китайської Народної Республіки, на закономірності її поведінки на світовій арені, її реакції на міжнародні виклики. Адже комуністичний Китай, як потенційно глобальна держава, може кинути виклик міжнародній спільноті, особливо після переобрання лідера п'ятого покоління Сі Цзіньпіна втретє на посаду генерального секретаря Комуністичної партії Китаю.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у проведенні аналізу впливу теоретико-доктринальних постулатів китайських лідерів на формування та реалізацію зовнішньої політики Китайської Народної Республіки.

Означена мета визначає наступні **завдання дослідження**:

- охарактеризувати зміст поняття зовнішньополітичної теорії, доктрини, стратегії та специфіку їх розуміння і практичної реалізації КНР;
- описати джерельну базу та стан наукової розробки проблеми;
- проаналізувати вплив Мао Цзедуна на закладення основ зовнішньої політики Китайської Народної Республіки та реалізацію його стратегій відносин з наддержавами («одного боку» і «два об'єднані фронти»);
- охарактеризувати теорію «трьох світів» і розвиток відносин КНР з постколоніальними країнами;
- розкрити особливості стратегії «чотирьох модернізацій» і політики відкритості та стратегічного партнерства під час правління Дена Сяопіня, встановити її значення для сучасних зовнішньополітичних стратегій Китаю;
- визначити характер «Стратегії з 24 слів» і «Нової концепції безпеки» та їх вклад в переосмислення зовнішньої політики Китаю в добу Цзяна Цземіня;

- встановити вплив наслідків економічної глобалізації на формування зовнішніх орієнтирів КНР, охарактеризувати «Наукову думку про розвиток» і засоби «м'якої сили» як інструмент «мирного піднесення» КНР доби Ху Цзіньтао;
- дослідити інструментарій реалізації доктрини «китайської мрії» та сучасну зовнішню політику КНР під керівництвом Сі Цзіньпіна, зокрема її реакцію на російсько-українську війну;

Об'єктом кваліфікаційного дослідження є зовнішня політика Китайської Народної Республіки.

Предметом дослідження є еволюція зовнішньополітичних доктрин КНР і їх вплив на формування зовнішньої політики Китаю.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1949 – 2022 рр. – а саме період від заснування Китайської Народної Республіки на чолі з Мао Цзедунем до переобрання Сі Цзіньпіна втретє генеральним секретарем Комуністичної партії Китаю.

Методологічну основу даного дослідження становлять теоретичний та емпіричний методи дослідження.

До першого можна віднести абстрагування та формалізацію. За допомоги аналізу історичних джерел, подій та цитат, а також синтезу засвоєного матеріалу вдалося провести дослідження згаданих фактів та зробити висновки щодо них.

Особливої уваги було приділено емпіричному методу дослідження, а саме спостереженню за поведінкою міжнародних акторів, порівняння зовнішньополітичних доктрин Китайської Народної Республіки з зовнішньополітичними доктринами інших держав, змін пріоритетів та стратегій. Це допомогло краще зрозуміти ідеологію та мотиви комуністичних лідерів у протистоянні з західним табором, а також їх припущення щодо можливих подальших зіткнень та конфліктів у майбутньому.

Через індукцію та дедукцію здійснювався аналіз інформації та перетворення її на загальний висновок розуміння конкретних процесів

китайської політики. Хронологічний підхід допоміг розглянути події у хронологічній послідовності та отримати додаткові відомості про історичних осіб та їх досягнення у період розвитку. Історичний та логічний методи також були застосовані у процесі роботи над кваліфікаційною роботою.

Структура дослідження. Дана робота складається з вступу, чотирьох розділів і дванадцятьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел та анотації англійською мовою. Список використаних джерел складається з 85 праць. Загальний обсяг дослідження складає 116 сторінок.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ

1.1. Теоретичні підходи до аналізу зв'язку доктринального та практичного вимірів зовнішньої політики КНР

Перш за все, щоб краще з'ясувати механізм впливу теоретичних та доктринальних постулатів на формування та реалізацію зовнішньої політики політичної думки Китайської Народної Республіки, вважаємо за необхідне встановити природу та сутність ключових явищ та вживаних термінів.

Якщо розпочати з «теорії», то західна політологія та дослідження у сфері міжнародних відносин дали чимало визначень цьому терміну. Проте потрібно зазначити, що загальні цілі зовнішньої політики чи бажані зміни в міжнародній реальності не завжди можуть бути результатом застосування західної теорії міжнародних відносин.

Вважається, що китайські теорії соціальних наук сприяють будівництву соціалізму через величезний вплив ленінізму та думок Мао Цзедуна. Можна припустити, що теорії соціальних наук, які мають виключно передбачувану здатність, та ідеї, які застосовуються до розробки політики Китаю, не є одним і тим самим. Теорія визначається як система понять і принципів, або систематичне раціональне знання. Відповідно до дослідження зовнішньої політики існують різні пояснення того, чому держави поведуться певним чином. Домінуючими теоріями є лібералізм, політичний реалізм, конструктивізм, психологічна теорія та марксизм [70].

Ліберальна школа ставить на перше місце свободу та рівність у всіх сферах і вважає, що права людини важливіші за вимоги держави. Крім того, з цього випливає, що глобальне громадянство та міжурядова співпраця можуть навести порядок у світовому хаосі. Ліберальна економічна теорія віддає перевагу вільній торгівлі та вважає, що уряд має рідко втручатися в економічні питання, оскільки саме тут починають виникати проблеми. Ніщо не повинно відхилятися від довгострокового шляху ринку до стабільності.

Відповідно до політичного реалізму, держави завжди поведуться в своїх інтересах, і ці інтереси завжди оцінюються з точки зору влади, тому що світ хаотичний, люди егоцентричні і готові на все, щоб отримати владу. Проте структурне прочитання реалізму приділяє більше уваги державі, ніж особі: оскільки національна безпека стоїть перед владою, усі уряди відповідатимуть на цей тиск однаково.

Конструктивізм вважає, що ідентичність та інтереси формуються ідеями. Існуючі домовленості зберігаються лише завдяки рокам соціальної практики. Соціальні та ідеологічні рухи мають здатність здійснювати реформи, коли потрібно вирішити проблему або змінити систему. Права людини є фундаментальним прикладом конструктивізму, оскільки одні країни їх дотримуються, а інші ні. За останні століття закони змінилися, щоб відобразити еволюцію соціальних переконань і практик, що стосуються прав людини, статі, віку та расової рівності.

Мета психологічних теорій — зрозуміти, як психологія людини може вплинути на вибір зовнішньої політики. Вони пояснюють міжнародну політику на більш особистому рівні. Це означає, що судження, яке часто залежить від способу представлення варіантів, кількості часу, доступного для прийняття рішення, і ступеня ризику, має значний вплив на дипломатію. Це пояснює, чому політичні судження часто хибні або можуть не відповідати певній ідеології.

Карл Маркс, який стверджував, що капіталізм був аморальним, оскільки він передбачав неетичну експлуатацію багатьох кількома, заснував економічний структуралізм, також відомий як марксизм. Але теоретик Володимир Ленін розширив сферу теорії, заявивши, що імперіалістичні капіталістичні держави досягають успіху, викидаючи свої надлишки товарів у менш розвинені країни, що знижує ціни та розмиває економіку в відсталіх регіонах. По суті, ця концентрація капіталу є причиною проблем у міжнародних відносинах, і пролетаріат є єдиною силою, яка може здійснити зміни.

Теорія важлива, якщо вона може впливати на поведінку людей. У китайській культурі теорія схожа на доктрину, ідеологію або сукупність ідей,

які служать основою для дій. Теорії, які не мають практичного застосування для розробки або впровадження політики, часто характеризуються як порожні та безглузді. Як наслідок, китайське розуміння теорії міжнародних відносин служить посібником для міжнародних дій і зовнішньої політики цієї держави.

Вважається, що ключовим індикатором розвитку китайської зовнішньої політики буде форма китайських зовнішньополітичних доктрин. Багато китайських вчених все схиляються до реалізму, але ліберальні теорії міжнародних відносин теж набувають поширення.

За словами професора Чінь Ян Чіня, появу міжнародних відносин як сфери дослідження в Китаї можна розділити на три етапи: період теорії, фаза теоретичного навчання та інноваційний етап [80].

І марксизм, і ленінізм переважали на етапі, що передував періоду теорії, але не було зроблено жодних явних зусиль для створення теоретичної основи. У цей час Мао Цзедун створив свою теорію «трьох світів». Керівними принципами діалектичного матеріалізму як засобу оцінки суперечностей у міжнародних подіях були марксизм-ленінізм і думка Мао Цзедуна.

Основні західні міжнародні теорії, такі як лібералізм і реалізм, стали рушійною силою серед китайських спільнот для розуміння процесів прийняття рішень у зовнішній політиці Китаю під час фази теоретичного навчання. На чотирнадцятій партійній конференції в 1992 році був сформульований соціалізм Дена Сяопіня з китайськими особливостями, зосередженими на теоретичних та емпіричних дослідженнях. Через конфлікт між домінуючими західними концепціями міжнародних відносин і зусиллями розвинути китайську теорію міжнародних відносин шляхом використання традиційної китайської філософії та західних теоретичних досягнень Цзян Цземін запропонував теорію «Трьох представників» під час 16-ї партійної конференції Комуністичної партії Китаю у 2002 році.

У той час китайські спеціалісти з міжнародної політики фактично шукали альтернативні пояснення зовнішньої політики Китаю, особливо після інциденту на площі Тяньаньмень 1989 року, щоб творчо співпрацювати над існуючими,

домінуючими західними теоріями і китайською філософією. Проте, вважається, китайським школам міжнародних відносин досі бракує змісту, є відсутній розвиток галузі й існує загроза ідеологічних наслідків.

Після стадії теоретичного навчання на стадії поглиблення почав проявлятися інтерес до конструктивізму, що відповідало обговоренню мирного сходження Китаю в рамках китайської філософії. Китайські дослідники у сфері міжнародної політики також зрозуміли, що теорія міжнародної політики може бути використана для розуміння тонкощів міжнародної політики, а не тільки як інструмент для інтерпретації зовнішньої політики. Безсумнівно, це був час, коли китайські вчені почали вивчати західні аналітичні рамки та методології, але вони також намагалися витягнути онтологічну сутність класичної китайської філософії, щоб пояснити включення китайської економіки до Світової організації торгівлі у 2001 році.

Початок етапу інноваційної теорії почався з представлення Ху Цзіньтао «наукового погляду на розвиток». Він наголошував на важливості «мирного зростання», якого неможливо досягти без стабільних умов розвитку. Крім того, інтерес до конструктивізму збігся з офіційним обговоренням мирного підйому Китаю, що призвело до переосмислення національних інтересів Китаю та їхнього підходу до мирного розвитку світу. Президент Сі Цзіньпін наголошує на важливості про «китайську мрію» та ініціативу «Один пояс – один шлях», яка ідеально представляє інноваційну теорію Китайської Народної Республіки.

Думки про китайську теорію та практику можна формувати в контексті ширшого сприйняття китайської самоідентичності, яка суперечить західним уявленням про себе, суспільство та державність. Відсутність спільних аналітичних парадигм для протиставлення та порівняння політичних практик Китаю та Заходу ускладнює вивчення погляду Китаю на міжнародні відносини.

Наступним предметом аналізу є поняття «зовнішньополітичної доктрини». Під нею розуміємо загальні положення про характер міжнародної системи та викликів їй, а відповідно і про доцільну зовнішню політику в рамках певної системи переконань, виражені у промові чи документі. У деяких

випадках заяву робить політична фігура, як правило, глава держави або дипломат, після чого їй дають назву.

У більшості випадків доктрини є односторонніми політичними заявами, спрямованими на завоювання внутрішньої громадської підтримки, встановлення основних політичних принципів для національних бюрократів і осіб, які приймають рішення, і донесення фундаментальної політики до іноземних урядів. Слово «доктрина» походить від латинського слова «doctrina» та означає «вчення», «наука» [4]. За визначенням, твердження, призначені служити аксіоматичним керівництвом до політики, мають бути чіткими, короткими та легкими для розуміння. Ці вимоги до простоти, стислості та ясності посилюються аудиторією, на яку розраховані політичні ідеї.

Роджер Скрутон описує доктрину як «позначення будь-яких спроб забезпечити порядок або узгодженість у політичних діях та принципах» [59, ст. 133]. Оскільки вона має на меті забезпечити набір обґрунтованих переконань і ставлень, які будуть рекомендувати себе через її власні внутрішні якості, а не тому, що в чийсь інтересах вірити або діяти так. Її слід відрізнити від теорії, яка пояснює доктрини і від політики, яка її впроваджує.

Політичні бачення відрізняються залежно від того, наскільки бажаною чи здійсненою вони вважають ту чи іншу доктрину, а також наскільки вони вважають, що вона має бути відокремлена від конкретного історичного контексту, у якому вона представлена. Протилежним до цього твердження є те, що ідеї та політика повинні натомість розвиватися у відповідь на конкретні обставини, а не формулюватися як універсальні істини.

Суботтін А. А. охарактеризував зовнішньополітичну доктрину як «офіційну проголошену систему принципів зовнішньополітичної діяльності, мети та засобів зовнішньої політики міжнародними акторами. Формулювання зовнішньополітичної доктрини є етапом детермінації зовнішньополітичної поведінки міжнародного актора, що пов'язаний із соціальною легітимізацією та раціоналізацією його подальшої діяльності в міжнародних відносинах. Тому публічний характер політичного процесу та активна зовнішньополітична

стратегія актора є факторами, що сприяють інституалізації зовнішньополітичної доктрини як невід'ємної складової процесу його взаємин з іншими міжнародними акторами» [7, ст. 226].

О. Лісничук дала більш обширне визначення. Згідно з нею, зовнішньополітична доктрина «відіграє ряд важливих практичних функцій: нормативну (визначення й актуалізація норм політичної діяльності та її мети), інтеграційну (об'єднання навколо платформи її прихильників), мобілізаційну (стимулювання до реалізації теоретичних положень на практиці), легітимну (обґрунтовує доцільність тієї чи іншої політичної ситуації), когнітивну (пропонує систему орієнтирів у світі політики). Вона може сприяти підвищенню ефективності політики, якщо в ній достовірно враховані проблеми і визначені оптимальні шляхи їх подолання й також може призвести до суспільно-політичної дестабілізації, якщо вона базується на неадекватному врахуванні суспільних реалій». Вона також зазначила, що «декларація політичним суб'єктом своєї прихильності до певної зовнішньополітичної доктрини не обов'язково означає слідування їй в політичній практиці» [7, ст. 226-227].

Ідею про те, що доктрини насправді є неефективними стратегіями зв'язків з громадськістю можна вважати частково хибною. Вони є такі ж, як й усі аксіоми та основні принципи. Лише коли вони випробувані історією, вони стають самоочевидними. Друга думка, що теорії зберігають наступність лише в назві завдяки радикальним перетлумаченням також не є доречною.

Баланс між конкуруючими принципами доктрини – це перш за все твердження про наміри. Вважається, що потрібні дуже рідкісні обставини, щоб цілі зовнішньої політики країни були зведені до точки, коли їх можна було б укласти в одну логічну лінію. За цих обставин у політикумі домінує певна занепокоєність. Доктрини, як правило, формулюють дві або три концепції, які можуть здаватися суперечливими одна одній за нормальних обставин, коли політика не керується єдиним, непереборним страхом.

На додаток до цих фундаментальних рис, які впливають з аксіоматичної природи доктрин і запитів аудиторії, доктрини також мають унікальний життєвий цикл. Політики спочатку змушені сформулювати фундаментальний принцип, щоб подолати інерцію та поступовість щоденних рішень через якусь кризу, часто відносно незначну. Але якщо потенційній ідеології вдається впоратися лише з однією кризою, історія швидко про це забуде. Доктрини, які безпосередньо пов'язані з найважливішими історичними зв'язками епохи, є успішними доктринами.

Доктрини інституціоналізуються після того, як їх сформульовано та підтверджено, що вони відповідають історичним реаліям. Для того, щоб втілити доктрини в життя бюрократія реорганізовується. Через юридичні та інші зобов'язання зміна доктрини може призвести до проблем з довірою. Високий ступінь абстрактності та адаптивності в доктринах запобігає уявленню про те, що концепція більше не є дійсною через історичні події. У результаті, якщо нова криза не змусить переглянути фундаментальні цілі та тактики, світ догм і справжня історична реальність розходяться. Потім цикл запускається заново.

Можна спостерігати як з часом зовнішньополітичні доктрини Китаю розвиваються у зв'язку з зростанням його могутності та більш наполегливої й активної позиції щодо зовнішніх питань та певних стратегічних регіонів. Інноваційні доктрини Китаю відображають розширення можливостей країни та різноманітний спектр інтересів. Хоча КНР і домінує в Північній та Південно-Східній Азії, вона може спрямувати свою політичну та економічну міць далеко за межі місцевих водних шляхів.

Стратегічна позиція і підхід Китаю до глобальних викликів може бути одним із найважливіших факторів у світовій політиці, якщо його нинішній економічний розвиток дедалі зазнаватиме успіху. Зовнішньополітичні доктрини служать цінними джерелами для вирішення подібних питань поза межами дискурсів цивільної та військової еліти, оскільки ці еліти можуть мати

мотивацію впливати на аудиторію в національному та міжнародному масштабі, а також здатні поширювати свої ідеології за межами власних кордонів.

Подібну риторику можна побачити і в описі Чарльза Германна зовнішньої політики як «певної цілеспрямованої дії, яка впливає з вибору на політичному рівні окремої особи або групи осіб» [41]. Це результат вибору, зробленого на політичному рівні. Це результат рішення, а не саме рішення.

Зовнішня політика, за словами Джозефа Франкеля, «складається з рішень і заходів, які певною мірою стосуються відносин між однією державою та іншими» [32]. Таким чином, зовнішня політика держави складається з серії внутрішніх рішень, які приймаються з урахуванням зовнішніх факторів. Це передбачає створення та застосування системи принципів, які спрямовують поведінку держави під час взаємодії з іншими державами з метою захисту та просування їхніх національних інтересів.

З останніх доктрин КНР можна визначити загальну тенденцію щодо зосередження уваги на локальних конфліктах, включаючи претензії на Тайвань та посилену американську військову допомогу у питань захисту територіальної цінності цієї острівної держави, а не на проведення значних міжнародних операцій. Тобто, Китайська Народна Республіка більш схильна до наступальних операцій, які здатні виграти невеликі конфлікти у сфері її інтересів.

Щоб така інтегрована політика була підтримана громадськістю, необхідні доктрини або їх аналоги. Однак є у них і недоліки. Політичні супротивники вважають баланс суперечливим. Інституційна інерція теорій призводить до трагедії для людей, які передбачають загибель доктрини, і для урядів, які приймають застарілі переконання. Парадигма зовнішньої політики необхідна, але зрештою потрібна концептуальна революція.

Що стосується китайських стратегій, які покликана реалізувати політика Пекіна, то думка про те, що слово «стратегія» спочатку походить від слова «тактика», загальноновизнана як у Китаї, так і в західних країнах. У зв'язку з глобалізацією міжнародної системи використання поняття «стратегія» в

дослідженнях міжнародних відносин розширилося, і зараз воно часто використовується в повсякденному мовленні.

Міжнародне та китайське визначення поняття «стратегія» дещо різняться. У першому випадку, «стратегія» визначається як «наука та мистецтво розгортання політичних, економічних, психологічних і військових сил нації чи групи націй для надання максимальної підтримки схваленій політиці під час миру чи війни» [64]. У китайському визначенні «стратегія» визначається як «план і керівництво загальною ситуацією під час війни» [20]. Стратегію визначають як довгострокову та загальну політику, яку нації або партії встановлюють для себе на певний історичний період на відміну від тактики.

Західний і китайський погляди на стратегію мають багато спільного. У той час як у західних визначеннях більше уваги приділяється застосуванню сили або загрози силою, у китайському визначенні більше уваги приділяється загальним і довгостроковим компонентам стратегії. Визначення стратегії міжнародних відносин також демонструють ці відмінності.

Міжнародна стратегія та стратегія зовнішніх відносин часто використовуються у вивченні зовнішніх відносин, коли обговорюється загальне планування або напрямок зовнішньої політики. За словами Елмера Плішке, «Стратегія зовнішніх відносин — це план дій для просування інтересів та ідеалів нації для досягнення її фундаментальних цілей і конкретних завдань політики. Для реалізації цієї стратегії нація залучає свої політичні, економічні, дипломатичні, військові, психологічні та моральні ресурси» [54].

Визначення терміну з китайськими особливостями надав Ліан Шоуде, вчений з міжнародної політики Китаю: «План або напрямок, який приймає держава для просування своїх національних інтересів, відомий як стратегія зовнішніх відносин, іноді відома як міжнародна або глобальна стратегія. Він містить уявлення про час і мінливі моделі фундаментальних протиріч, які дають світовій спільноті фон, оцінку мінливих моделей глобального порядку та формулювання керівних принципів і стратегій її зовнішніх відносин. Маючи довгострокову та загальну спрямованість, держава використовує його для

визначення ключових елементів і тенденцій у глобальній політиці, економіці, військовій сфері, культурі тощо, а також свого власного міжнародного середовища та місця в міжнародній системі» [80].

Для того, щоб спрямувати свої зовнішні відносини та досягти якнайбільших національних інтересів, нації (або особи, які приймають рішення, що діють від їх імені) розробляють свій довгостроковий і загальний план дій на основі власного сприйняття внутрішнього та зовнішнього середовища.

Лузан Анатолій стверджує, політична стратегія (як і тактика) «виражають основну мету партії політичної, політичного руху, колективного актора політичного взагалі (стратегія) і проміжні цілі, методи й засоби їхнього досягнення (тактика). Стратегія в політиці є виробленням глобальних, довгострокових, наскільки це можливо, політичних цілей, які, по суті, виступають вираженням корінних інтересів національних. Розробка політичної стратегії повинна виходити з геополітичного положення держави, оцінки внутрішніх людських, матеріальних й інших ресурсів, врахування наявних у суспільстві інтересів і розміщення політичної сил» [7, ст. 692].

Структура міжнародної системи, внутрішнє ставлення держави до соціально-економічних потреб, ступінь, до якого політики сприймають постійну зовнішню загрозу власним цінностям та інтересам держави, а також географічне розташування держави, топографічні особливості та забезпеченість природними ресурсами, є основними умовами або змінними, які визначають стратегії зовнішніх відносин. Особа, яка приймає рішення, повинна дати відповіді на низку суттєвих запитань про засоби та цілі держави, окрім оцінки важливості цих елементів. Перш ніж намагатися встановити політику або прийняти рішення про те, що слід зробити, важливо визначитися з цілями та інтересами нації.

Джордж Модельскі описує це як «систему дій, розроблену спільнотами для впливу на поведінку інших урядів і для пристосування своєї діяльності до міжнародного середовища». Зовнішня політика повинна показати як нації намагаються вплинути на поведінку інших націй і, зрештою, досягти успіху в

цьому. Д. Модельскі визначив головні цілі зовнішньої політики просто як ті її компоненти, які намагаються змінити поведінку держав. Однак зовнішня політика залежить не лише від змін, але й від незмінності поведінки з часом [41].

За Норманом Паделфордом і Джорджем Лінкольном, уся взаємодія держави із зовнішнім світом становить її зовнішню політику. Загальним результатом процесу перетворення державою своїх широко визначених цілей та інтересів у конкретні напрямки дій для досягнення своїх цілей і захисту своїх інтересів є її зовнішня політика [52]. З опису Паделфорда та Лінкольна можна зробити висновок, що зовнішня політика служить двом цілям: по-перше, вона відстоює національні інтереси своєї країни, а по-друге, вона досягає заздалегідь поставлених цілей.

За словами Г'юджа Гібсона, «зовнішня політика — це всеосяжний план, заснований на знаннях і досвіді для ведення урядових справ з рештою світу» [39]. Її метою є просування та захист міжнародних інтересів. Для цього необхідно чітко знати цілі та те, наскільки далеко держави планують їх просунути, використовуючи ресурси у розпорядженні. Усе менше не вважається зовнішньою політикою. Розуміння Хаджа додає вимір до визначення Паделфорда та Лінкольна: як далеко держави зайдуть, щоб просувати свої інтереси, використовуючи наявні в їхньому розпорядженні інструменти. Подібне твердження спонукає задуматися, чи захочуть держави застосувати силу, якщо дипломатія не досягне їхніх цілей.

Згідно з визначенням Дебори Гернер, зовнішня політика — це «цілі, заяви та дії суб'єкта, які часто (але не завжди), спрямовані на зовнішній світ і відповідь інших акторів на ці наміри, заяви, і дії» [38]. Лаура Нік стверджувала, що інші учасники глобальної системи, такі як міжнародні організації, громадські організації та релігійні інституції, встановлюють політику та цілі, які формують їхню поведінку щодо інших міжнародних дійових осіб [47]. Зовнішня політика, за її словами, «повинна брати до уваги більше, ніж те, що

держави оголошують своїми цілями, і те, як вони прагнуть їх досягти. Вивчення зовнішньої політики має брати до уваги, як і чому формуються конкретні цілі».

У результаті, враховуючи широкий діапазон поглядів на те, що мається на увазі під «зовнішньою політикою», можна визначити її як трискладову: «мета», «шляхи» та «засоби». Засоби – це інструменти, які держава має у своєму розпорядженні для реалізації свого бачення бажаного результату чи набору інтересів у своїй взаємодії з іншими державами чи акторами. Шляхи - це концепції та стратегії, які використовуються для досягнення бажаних інтересів. Таким чином, зовнішня політика держави — це бачення наміченого результату або набору інтересів, яких вона прагне досягти у своїй взаємодії з іншими державами чи суб'єктами, ідей і методів, які використовуються для досягнення цих цілей, а також ресурсів, які є в її розпорядженні для керування цією взаємодією.

Без сумніву, глобальне середовище має значний вплив на підхід кожної держави до зовнішніх відносин. Оскільки взаємодія держави з іншою державою лежить в основі зовнішньої політики в цілому, ця взаємодія відбувається лише в глобальному масштабі і її не можна ігнорувати при дослідженні зовнішньої політики будь-якої держави. Хоча науковці визнають важливість як міжнародних, так і внутрішніх проблем, вони стверджують, що перші мають більш вирішальне значення для формування зовнішньої політики країни. Міжнародна система або структура влади, міжнародне право, міжнародні інституції, альянси та військова міць або гонка озброєнь є одними з основних зовнішніх елементів, які впливають на зовнішню політику держави.

Однією з перших обіцянок Китайської Народної Республіки було порвати з минулим, дотримуючись визначених правил поведінки у питаннях зовнішньої політики. Нова КНР почала формулювати те, що до 1955 року стало відомо як «п'ять принципів мирного співіснування» [27]. До них належали: мирне співіснування; рівність і співпраця на взаємну вигоду; взаємна повага до територіальної цілісності та суверенітету один одного; взаємний ненапад; взаємне невтручання у внутрішні справи один одного. Вони були мотивовані

подібними проблемами, зокрема необхідністю захисту суверенітету, потребою у співпраці між тими, хто вважався негегемоністськими та неприєднаними націями, а також бажанням демонструвати мирне ставлення до решти світу. Це було зроблено, щоб розвіяти страхи перед марксистською ідеологією та глобальною революцією, які відчували багато сторонніх держав.

Відтоді зовнішня політика Китаю та його відносини із зовнішнім світом ґрунтуються на п'яти принципах, які піддаються чималій критиці. Існує багато побоювань щодо їх придатності для нації, яка сьогодні є економічно та політично значно могутнішою та впливовішою, ніж та, яка прийняла їх понад п'ятдесят років тому. Ці принципи звинувачують у визначенні егоцентричного, безпринципного та парадоксально інтроспективного китайського менталітету, який надає перевагу власним інтересам над турботою про інших. Китай розробив термінологію «невтручання», яка впливає з принципів, щоб виправдати свою позицію щодо внутрішніх справ, включаючи Тибет, Сіньцзян, і своє ставлення до прав людини. У той же час Китай утримується від висловлювання думок про внутрішні справи інших країн на ті ж теми. У результаті зовнішня політика країни часом набуває явно аморального відтінку. Незважаючи на те, що Китай стверджував і певною мірою все ще стверджує, що він дотримується принципів, насправді він приділяє їм мало уваги.

У стратегічному мисленні Китаю щодо зовнішніх справ домінує бажання контролювати конкретні важливі для них питання, використовувати для цього будь-які важелі, усувати зони невизначеності та бути прагматичними. Сам Генрі Кіссінджер порівнює це з азійською настільною грою «Го», різновидом шахів, мета яких полягає в тому, щоб блокувати простір за допомогою добре розташованих фігур, а не контролювати та домінувати над лініями, як у міжнародних шахах [45]. Політолог Лоуренс Фрідман приділяє значну частину свого дослідження стратегії китайським концепціям часів Сунь Цзи та тому, як вони продовжують впливати на стратегічне мислення китайських політиків сьогодні. Він вважає, що головне — зробити очевидним як тактика і стратегія співвідносяться одна з одною і як вони повинні взаємодіяти [33].

Якщо підсумувати вищесказані думки, то можна вважати місце Китаю у світі важливим. Економіка Китаю швидкими темпами прогресувала після того, як вона приєдналася до Світової організації торгівлі. Загальновизнано, що Китай виграє як від глобалізації, так і від поточного міжнародного порядку. Зв'язок Китаю зі світовою системою був революційним до прийняття політики реформ і відкритості. Його стратегія мала на меті повалити існуючий порядок і встановити новий. КНР поступово перетворилася на внутрішню частину міжнародної системи, стала державою статус-кво і більше не хоче руйнувати поточну міжнародну систему, інтегруючись у глобальну економіку та глобальне суспільство через свої реформи та програму відкритості.

Політика Китаю та його поведінка на міжнародній арені відображають цю зміну ідентичності. Китай прийняв фундаментальну політику співпраці, а не конфронтації зі Сполученими Штатами з точки зору своїх зв'язків із міжнародною системою. Регіональна поведінка Китаю характеризується його спробами активніше залучитися до регіонального співробітництва, за рахунок його спроб силою змінити структуру регіональних зв'язків.

1.2. Джерельна база дослідження зовнішньополітичної думки та практики КНР

Тематиці зовнішньо-політичної думки Китайської Народної Республіки присвячено чимало публікацій. Її досліджували у своїх роботах Аншан Л. [12], Баррелл Л. [17], Кабестан Дж. [18], Браутігам Д. [15], Енлай З. [25], Ченг Дж. [20], Браун К. [16], Франкель Дж. [32], Гарвер Дж. [35], Кун Р. [46], Гарсон Р. [34], Гібсон Г. [39], Герман С. [41], Хуан Г. [43], Лукін А. [49], Плішке Е. [54], Скрутон Р. [59], Шамбо Д. [61] та багато інших.

Зокрема праця «Маоїзм. Глобальна історія» Джулії Повелл розповідає про те, що Захід багато років відкидає маоїзм як застаріле історичне та політичне явище так як Китай відмовився від утопічного перевороту революції Мао на користь авторитарного капіталізму з 1980-х років [48]. Однак Народна Республіка та легітимність її комуністичного правління продовжують

фундаментально базуватися на Мао та його принципах. Розуміння політичної спадщини Мао стає дедалі важливішим із загостренням напруженості та суперечок між Китаєм і Заходом. Пов'язуючи розвиток маоїзму в Китаї з його впливом у всьому світі, Джулія Ловелл намагається переоцінити його як китайську та світову силу.

Робота Гаррі Хардінга «Крихкі відносини: Сполучені Штати та Китай з 1972 року» це ретельний аналіз 20-річної американської політики щодо Китаю [40]. Автор ретельно досліджує моделі розвитку та стагнації американсько-китайських відносин від епохи 70-тих років, спираючись не лише на урядову політику, але й на праці вчених і експертів преси, а також на культурні обміни. Гардінг зазначає, що Китай слід розглядати як незалежного супротивника в складному балансі сил, а не як потенційного партнера в міжнародному конфлікті.

Потрібно також загадати роботу Керрі Браун - «Ху Цзіньтао: мовчазний правитель Китаю». У цій книзі авторка запропонувала аналітичну оцінку перебування Ху на посаді президента країни. Тут коротко розповідається про його раннє життя та політичну кар'єру, а потім оцінюється його управління економікою та світовими подіями, його внесок в ідеологію та керівництво комуністичної партії. Керрі Браун описує повну картину зростання Китаю протягом останніх десяти років, починаючи з 2002 року [16].

Робота Джона Гарвера «Китайські пошуки: переглянута та оновлена історія зовнішніх відносин Народної Республіки» досліджує значущі зміни в історії сучасного світу, де піднесення Китайської Народної Республіки у світовій політиці займає центрову позицію [35]. Гарвер розміщує історію зовнішньої політики КНР у контексті підйому та падіння комуністичної ідеології, що стало головною темою 20-го століття, і розуміння місця Китаю у світі.

Важливим джерелом досліджуваної проблеми послугувала робота Джозефа Ю-Шек Ченга і Фракліна Ванкун Чжана «Стратегії зовнішніх відносин Китаю за Мао і Дена: систематичний і порівняльний аналіз», де

автори детально дослідили зовнішньополітичні стратегії двох визначних лідерів комуністичного Китаю, зміну партнерських орієнтирів у відповідності до суперництва на глобальній арені, а також порівняли ці стратегії у відповідності до ер правління Мао Цзедуна та Дена Сяопіна [20].

Під час дослідження теми економічного впливу Китайської Народної Республіки була корисна стаття «Ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях»: економічні проблеми». У цьому дослідженні розглядається стратегія розвитку «Один пояс, один шлях» та економічні рамки Китайської Народної Республіки щодо економік Євразії. Океанський «Морський Шовковий шлях» з'єднує Південно-Східну Азію, Океанію та Північну Африку, тоді як наземний «Економічний пояс Шовкового шляху» в основному змодельований за історичним Шовковим шляхом. Стаття показує як ця ініціатива може зміцнити торговельні зв'язки КНР і реакція Сполучених Штатів Америки на цю ініціативу [22].

Інформацію, яка стосувалася ядерного питання, можна було дослідити завдяки електронному ресурсу «Проект ядерної зброї» [82-85]. Автори проєкту наголошують, що ядерні випробування створюють небезпеку для людства: радіоактивні викиди, поширення хвороб, знищення інфраструктури. Тому необхідно ознайомитися зі всіма процесами та історією, щоб краще дослідити це питання. Так як Китайська Народна Республіка є однією з країн виробництва ядерної зброї, їй присвячено чимало досліджень з цього питання.

Тема розвитку зовнішньої політики Китайської Народної Республіки вивчалася також і в українському науковому просторі, хоча набагато менше, ніж за кордоном.

Прикладом є робота «Зовнішня політика Китаю у XXI ст.» Гаврилової Ніни та Булик Максима, де вони досліджують зовнішню політику КНР як політичного та економічного партнера Заходу [2]. Вони стверджують, що Китай відносить себе до країн, що розвиваються, і використовує цей аргумент при протиставленні подібних собі держав до розвинутих країн. За їхньою думкою,

КНР бажає бути готовою до будь-яких загострень на політичній арені і, при цьому, залишатися вірними раціоналістичному підходу.

Також головним пріоритетом у веденні зовнішньої політики КНР є м'яка сила, про яку згадує М. А. Таран у роботі «Регіональні виміри та глобальна проекція “м'якої сили”: зовнішня політика Китаю на початку XXI ст.» Автор розглядає концепції, які допомагають краще зрозуміти поведінку Китаю на міжнародній арені і важливі зовнішньополітичні відносини з США, Тайванем, Японією, країнами Африки та Латинської Америки [10].

Про важливість економічних інтересів у країнах африканського континенту згадується й у праці Поліщук Дар'ї «Стратегічні інтереси та зовнішня політика КНР у Африці». Вона наводить приклади основних цілей зовнішньої політики КНР із заснуванням Форуму китайсько-африканського співробітництва. Також у роботі згадується економічна ініціатива КНР «Один пояс – один шлях» як метод впливу на африканські країни та декілька військових ініціатив на цьому континенті [8].

Електронні новинні ресурси, такі як іноземні новини BBC, The New York Times, Office of the Historian, Britannica й українські - Укрінформ, Громадське, Голос Америки також послуговували корисною джерельною базою для дослідження актуальних питань зовнішньої політики Китайської Народної Республіки.

1.3. Висновки до 1-го розділу

Прийняття рішень щодо природи та характеру міжнародних відносин і перетворення їх у зовнішньополітичну доктрину є важливим етапом зовнішньої політики держави. Без неї, без її чіткої та послідовної реалізації, держава ризикує втратити свій авторитет і репутацію в міжнародних справах, що зрештою ускладнить просування національних інтересів.

Ідейні напрямки китайських дослідників за теоретичними нахилами можна розділити на чотири основні групи: марксизм, реалізм, лібералізм і соціальний конструктивізм. Марксизм наголошує на класі та класовій боротьбі,

реалізм наголошує на владі та конфліктній природі міжнародних відносин, лібералізм наголошує на послабленні сил анархії та розвитку більших міжнародних інститутів і співпраці, а конструктивізм наголошує на ідеях, нормах, культурі та ідентичності. Ці теми відображають фундаментальні припущення, що лежать в основі кожної теорії.

Незважаючи на те, що існує велика різноманітність думок з цього приводу, більшість китайських експертів вважають, що економічна співпраця є основною тенденцією світової ситуації. Стверджується, що ідентичність Китаю в глобальному суспільстві фундаментально трансформувалася з ідентичності революційного аутсайдера та ізольованої держави на ідентичність підзвітного учасника глобальної цивілізації. Це основна частина проблеми ідентичності, хоча досі існують розбіжності щодо того, який внесок Китаю в глобальне суспільство та яку відповідальність він повинен нести. Неоднорідність і різноманітність китайського суспільства підкреслюються дискусіями про зовнішню політику Китаю.

Як внутрішні, так і зовнішні чинники впливають на внутрішній дискурс Китаю щодо його зовнішньої політики. Зовнішній тиск є одним з важливих елементів. Завдяки прийняттю Китаєм стратегії відкритості протягом останніх трьох десятиліть, він значно більше інтегрувався з глобальним суспільством і зазнав його впливу. Ці впливи разом із дилемами, викликами та проблемами, що виникли, викликали внутрішні дебати щодо зв'язків Китаю з міжнародним співтовариством та його політичних рішень серед академічних кіл Китаю. Значні суспільні зміни, що відбулися в Китаї, є джерелом інших елементів. Ці події свідчать про значні зміни в середовищі формування зовнішньої політики Китаю та мають безпосереднє відношення до того, як вона реалізується та розвивається.

У науковому просторі темі зовнішніх відносин Китайської Народної Республіки приділяється велика увага як на Заході, так і в самому Китаї. Якщо конкретизувати, то основними дискусійними питаннями є: вплив марксизму-ленінізму на формування ідеології Мао Цзедуна, трансформаційні процеси та

загальні тенденції політики другого покоління лідерів на чолі з Деном Сяопіном, зміна загальної тематики ведення зовнішньої політики на відкриття ринків та посилення економічних інвестицій, приховані політичні мотиви за ініціативою «Один пояс – один шлях», реакція світової спільноти на посилення політичної та економічної могутності КНР у світі.

На жаль, українська джерельна база небагата на дослідження щодо доктринальних вимірів зовнішньої політики Китайської Народної Республіки, що й стало причиною написання цієї кваліфікаційної роботи. Основна увага у нас приділяється економічним прагненням Китаю та його політиці м'якої сили як інструмента зовнішньої політики. Означена ситуація актуалізує тему магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЗА ПРАВЛІННЯ МАО ЦЗЕДУНА

2.1. Утворення КНР та реалізація стратегій відносин з СРСР і США

Оскільки Китайська Народна Республіка з початку свого існування керувалася ідеологією маоїзму, перш за все потрібно зазначити, що ідеологічне вчення Мао Цзедуна мало значний вплив на розвиток китайської зовнішньої політики за час його правління.

Теорія маоїзму стала набором суперечливих концепцій, які відокремилися від марксизму в його радянських ітераціях [48, с. 24]. Мао, який зосереджувався на незахідній, антиколоніальній програмі, заявляв що комунізм радянського зразка слід модифікувати відповідно до місцевих, національних обставин. Він пропагував школу думки на основі ідей волюнтаризму, яка стверджувала, що будь-хто з достатньою силою волі, включаючи китайців, може змінити свою країну, просто маючи сміливість повірити в це. Вирішальною була не зброя, а радше революційний запал. Мао підтримував ідею непідкорення, хоча, як Ленін і Сталін, він прагнув створити мілітаризовану однопартійну державу, яка б поклонялася своєму верховному лідеру.

Комуністична партія Китаю була створена в Шанхаї в 1921 році на принципах марксизму-ленінізму і спочатку існувала як перша дослідницька група в межах Об'єднаного фронту, яка співпрацювала з Гоміньданом. Ця співпраця тривала до «білого терору» 1927 року, коли Гоміньдан почав вбивати комуністів або виключати їх з партії.

Потрібно згадати, що під час заснування комуністичної партії були зроблені початкові зусилля для формування її зовнішньої політики, ставлення до міжнародних відносин, а також думки та філософії для її зовнішньої роботи. Робота партії у сфері закордонних справ розпочалася з нуля та поступово розширювалася, заклавши основу для цілей революції, а також просування та дипломатичних зусиль комуністичного Китаю. Партійна орієнтація, що стосувалася насамперед Радянського Союзу, визначила взаємодію партії з

іншими країнами. Вона прийняла стратегічну мету створення національних і всесвітніх єдиних фронтів проти японського вторгнення, коли Японія почала свою війну проти Китаю.

Після того, як Японія вторглася в Маньчжурію в 1931 році [66], уряд Республіки зіткнувся з потрійною загрозою японського вторгнення, комуністичного повстання та повстання воєначальників. Оскільки лідер націоналістів Чан Кайші зосереджувався на внутрішніх загрозах, а не на японському наступі, група генералів викрала Чанга в 1937 році, змусивши його переглянути співпрацю з комуністичною армією. Як і перша спроба співробітництва Гоміньдану та комуністів, другий єдиний фронт був недовгим. Гоміньдан витратив ресурси, необхідні для стримування Комуністичної партії, замість того, щоб зосередитися виключно на Японії, тоді як комуністи працювали над посиленням свого впливу в суспільстві.

Капітуляція Японії проклала шлях до відновлення громадянської війни в Китаї. Націоналістичний уряд Чан Кайші, хоч і був демократичним лише за назвою, продовжував отримувати підтримку США як колишнього союзника під час війни та єдиного варіанту запобігти контролю комуністів над Китаєм. Тим часом Радянський Союз окупував Маньчжурію і вийшов лише тоді, коли китайські комуністичні сили змогли претендувати на цю територію.

Після поразки Японії Мао Цзедун дійшов висновків щодо «двох таборів» у світі під час визвольної боротьби, заявивши, що «Американський імперіалізм і будь-який реакціонізм є нічим іншим, як паперовим тигром» у світлі мінливих умов усередині країни та за кордоном [69].

У 1945 році лідери націоналістів і комуністів Чан Кайші і Мао Цзедун провели серію переговорів про формування післявоєнного уряду. Обидві сторони погоджувалися з важливістю демократії, єдиної армії та рівних прав для всіх китайських політичних партій. Багаторічна недовіра між двома сторонами завадила спробам сформувати коаліційний уряд. Із загостренням громадянської війни 1947-1949 років остаточна перемога комуністів здавалася дедалі ймовірнішою.

Уряд Республіки Китай почав розглядати Тайвань, острівну провінцію біля узбережжя провінції Фуцзянь, як можливе місце для відступу ще в 1947 році. Після низки військових триумфів Мао Цзедун оголосив про заснування Китайської Народної Республіки у жовтні 1949 року. Чан і його війська відійшли на Тайвань, щоб реорганізуватись і підготуватися до своїх спроб повернути материк.

Після цього основним принципом зовнішньої політики Китаю від утворення КНР у 1949 році до кінця 1950-х років було те, що Китай боровся з імперіалістичним табором під проводом США через китайсько-радянський альянс, сформований у 1950-х роках. Тому вважається, що Радянський Союз і Сполучені Штати Америки були головним пріоритетом китайської зовнішньої політики в епоху Мао Цзедуна. Враховуючи ці принципи, у 1950-х роках була прийнята стратегія «одного боку», у 1960-х роках стратегія «боротьба двома кулаками», а в 1970-х роках стратегія «єдиний фронт».

Коли йде мова про першу стратегію, то потрібно згадати прокламацію 30 червня 1949 року Мао Цзедуна про «стратегію одного боку» у своєму есе «Про народно-демократичну диктатуру»:

«Сорокалітній досвід Сунь Ятсена і двадцятивосьмирічний досвід Комуністичної партії навчили нас схилитися на один бік, і ми твердо переконані, що для того, щоб здобути перемогу і закріпити її, ми повинні схилитися на один бік. У світлі досвіду, накопиченого за ці сорок років і ці двадцять вісім років, усі без винятку китайці повинні схилитися або на бік імперіалізму, або на бік соціалізму. На паркані сидіти не піде, третьої дороги теж нема. Ми виступаємо проти реакціонерів Чан Кайші, які схиляються на бік імперіалізму, а також виступаємо проти ілюзій про третій шлях» [20].

Хоча в теорії могли бути й інші варіанти, китайське керівництво вважало, що стратегія «одного боку» була їх єдиним варіантом, враховуючи особливі внутрішні та зовнішні обставини того часу. Китайсько-радянський договір про дружбу, союз і взаємодопомогу, підписаний у лютому 1950 року, офіційно затвердив «стратегію одного боку», яка була прийнята Спільною програмою

Народної політичної консультативної ради Китаю у вересні 1949 року. Вона заклала фундаментальну основу зовнішньої політики Китаю в 1950-х роках: співпраця з Радянським Союзом, щоб протистояти США та утвердження Китаю як важливого гравця в комуністичному блоці в біполярну епоху холодної війни.

Ця стратегія не означала, що Китай втратить свою незалежність і перетвориться на державу-сателіт СРСР. За словами Цянь Цічєня: «Звичайно, стратегія «одного боку» була побудована на принципах свободи, рівності та взаємної вигоди, щоб не потрапити в «обійми» Радянського Союзу» [20].

Насправді стратегія «одного боку» Китаю була справді тактикою виживання, яка мала на меті забезпечити його безпеку, суверенітет і незалежність, оскільки йому бракувало ресурсів, щоб самостійно перешкодити США. Раніше, 15 червня 1949 року, Мао проголосив, що: «Китай має бути незалежним, Китай має бути звільненим» перед підготовчим комітетом Нової народної політичної консультативної ради Китаю [60]. «Жодна подальша участь будь-якої імперіалістичної країни, навіть найменша, не допускатиметься; китайський народ повинен сам вирішувати та керувати своїми справами».

На зустрічі з провінційними секретарями 8 грудня 1956 року Мао ще раз підкреслив, що стратегія «одного боку» означає, що вони є на стороні Радянського Союзу і що ця стратегія є відносинами рівності. Така політика у багатьох відношеннях була стратегією безпеки щодо конкретного ворога. Проте фундамент китайсько-радянського альянсу врешті-решт був підірваний палким прагненням КНР до незалежності та погіршенням співпраці в альянсі.

І місцева політика, і міжнародна напруженість ускладнили можливість КНР і США досягти згоди після заснування нової китайської держави. У серпні 1949 року адміністрацією Трумена було видано «Білу книгу Китаю» [30], в якій детально викладено попередню стратегію США щодо КНР, згідно з якою лише китайські сили можуть визначити результат громадянської війни. Уряд Трумена не був захищений від звинувачень, що вони «втратили» Китай цією

дією. Той факт, що революція не була повністю завершена, залишивши розбиту, вигнану, але все ще активну націоналістичну армію та уряд на Тайвані, лише підживив віру американських антикомуністів у те, що результат конфлікту можна змінити.

Будь-які шанси на примирення між КНР і Сполученими Штатами були втрачені з початком Корейської війни, яка поставила КНР і США на протилежні сторони глобальної боротьби.

Через зростання інфляції, дуже обмежений бюджет і брак матеріальних ресурсів економіка КНР була повністю зруйнована. Противник, з яким зіткнувся Китай, був значно потужнішим з точки зору військової техніки та матеріально-технічної підтримки, і багато диверсій, здійснених прихильниками Гоміньдану, загрожували внутрішній безпеці та авторитету режиму. Комуністична партія Китаю також готувалася до протистояння з Тайванем для об'єднання всього Китаю.

Традиційним занепокоєнням була безпека територіального суверенітету, що є стандартним обґрунтуванням рішення Китаю про втручання. Відбувалося погіршення економічних умов і слабка армія навряд чи могла б підтримувати таку операцію, а нестабільний внутрішній політичний клімат вимагав відносно дорогих внутрішніх ресурсів. Крім того, Китай на той час мав значні гарантії безпеки від Радянського Союзу, що теоретично могло б зменшити потребу в інтервенції. Певну гарантію безпеки материкового Китаю надав радянсько-китайський договір про дружбу, союз і взаємну допомогу [63], який був підписаний у лютому 1950 року та зазначав, що Радянський Союз запропонує «всебічну» підтримку, якщо Китай візьме участь у військовому конфлікті з так званими «імперіалістичними державами». Таким чином, угода про безпеку значно знизила ймовірність американського вторгнення.

Той факт, що Китай буде змушений зосередити більшість своїх солдатів і ресурсів на північно-східному прикордонному регіоні після розміщення там американських військ, також викликав велику стурбованість лідерів у Пекіні. Це було ризиковано з політичної та фінансової точки зору. Основні економічні

ресурси, в тому числі сталь, вугілля та гідроенергія, знаходилися в північно-східному регіоні і лягли б в основу економічної реабілітації та реконструкції більшості Китаю. Крім того, КПК мала б обмежені військові ресурси, щоб продовжувати свою мету «звільнення» Тайваню. Армія була б змушена розгорнути війська вздовж кордону, а присутність Сьомого флоту США в Тайванській протоці становила додатковий ризик для безпеки південного узбережжя Китаю.

Ще одним поштовхом до участі в Корейській війні стала необхідність підтримки адміністрації КПК, підняття внутрішнього морального духу та зменшення диверсійних дій Гоміньдану. Ця місія була особливо важливою та важкою для КПК та її адміністрації, яка була при владі лише трохи більше року після жакливого громадянської війни. Населення розглядало корейську кризу як випробування здатності КПК керувати країною населенням, яке нещодавно пережило як внутрішні, так і зовнішні конфлікти та мало розуміли цю політику. Крім того, КПК зрозуміла, що ситуація в Кореї дає шанс «мобілізувати маси» і «надихнути товаришів по зброї». Компартія могла б знизити моральний дух внутрішніх антикомуністичних сил і підвищити свою легітимність і авторитет, продемонструвавши суспільству свою відданість захисту національного суверенітету, комунізму та боротьбі з імперіалізмом. Це були цілі, на яких КПК завжди наголошувала перед тим, як прийти до влади.

Ідеї китайських лідерів — інтернаціоналізм, створений філософією марксизму-ленінізму, і ворожість до Сполучених Штатів — є також важливим мотивуючим чинником рішення допомогти Кореї. Оскільки КПК дотримувалася теорії марксизму-ленінізму, вона дійшла неминучого й загального висновку, що капіталізм і комунізм завжди будуть конфронтувати. Представники КПК вважали, що Китай повинен допомогти комуністичній Північній Кореї у відбитті вторгнення. Мао вважав своїм інтернаціональним обов'язком підтримати корейську революцію та підняти революційний дух серед комуністичних рухів у всій Східній Азії. Метою інтервенції він назвав

«допомогу нашим корейським товаришам» і «спасіння революційної сили Кореї» [19].

З червня 1950 по липень 1953 року Корейський півострів стане ареною кривавого трирічного конфлікту між КНР і США. Китайсько-радянський альянс продемонстрував чудові результати під час Корейської війни, оскільки Радянський Союз надавав Китаю повітряну підтримку, тони військового обладнання та фінансову допомогу. Вашингтон зайняв жорстку позицію у відповідь на ворожість Китаю, посиливши економічне ембарго проти КНР, яке вперше було запроваджено восени 1950 року, зміцнивши свою підтримку націоналістичного уряду Тайваню та не дозволивши КНР приєднатися до ООН і ще більше ізолювавши КНР політично.

Тому КНР була фактично партнером Радянського Союзу протягом усього цього часу. Незважаючи на те, що Китай взяв участь у Женевській конференції 1954 року лише за наполяганням Росії, саміт мав вирішальне значення для першого виходу китайського комуністичного режиму в міжнародну політику. Крім того, саміт розглядався як шанс налагодити зв'язки із західними країнами, окрім Сполучених Штатів, які все ще вважалися головним ворогом.

Втративши майже мільйон солдатів у Корейській війні, КНР усвідомила необхідність модернізації своєї армії, щоб конкурувати в глобальному масштабі. Десять ядерних бомбардувальників B-29, які президент Гаррі Трумен розмістив у Тихоокеанському регіоні в липні 1950 року, були стримувальним чинником, щоб запобігти приєднання Китайської Народної Республіки до Корейської війни [82]. Після цього Китай розпочав власні зусилля зі створення внутрішньої програми ядерної зброї через «ядерний шантаж», який використовував президент Ейзенхауер та інші американські військові лідери, незважаючи на те, що Сполучені Штати та Китай уклали мир після Корейської війни.

Ядерна теорія самозахисту, концепція мінімального ядерного стримування, доктрина протиядерного примусу і, нарешті, доктрина обмеженого стримування – все це сприяло ядерній політиці Китаю. Китай

зобов'язався використовувати ядерну зброю виключно для самозахисту. Він чітко заявив про те, що жодне застосування ядерної зброї першими не має стратегічної мети або не відбувається без ретельного обмірковування. Ядерна доктрина Китаю передбачала створення невеликого, але потужного стратегічного ядерного арсеналу. Зовнішня політика миру та об'єднана сила народної війни були ключовими джерелами національної безпеки.

Національна програма ядерної зброї Китаю була створена незабаром після угоди про припинення вогню після Корейської війни та після завершення мирних переговорів у Женеві в 1954 році [83]. У 1956 році почалося будівництво Третього міністерства машинобудування, яке зараз є Національним ядерним відомством Китаю. Розвиток ядерної зброї в Китаї швидко просувався і переріс у повноцінну, автономну програму ядерної зброї завдяки міцній радянсько-китайській співпраці та доступності радянських ресурсів для Китаю протягом десятиліття. У 1957 році СРСР погодився надати Китаю зразок атомної бомби та відповідну інформацію, щоб Пекін міг самостійно виробляти атомну зброю.

На початку 1960-х років Китай вирішив прийняти стратегію «два об'єднаних фронти». Вона була також відома як стратегія «глобальної революції» і була антиімперіалістичною (США) та антиревізійністською (Радянський Союз) міжнародною стратегією єдиного фронту, прийнятою Китаєм в 1960-х роках.

Таку стратегію китайське керівництво прийняло внаслідок радянсько-китайського розколу та китайсько-американського конфлікту. Вважалося, що Микита Хрущов, радянський лідер, був готовий співпрацювати з США, щоб здійснити глобальний контроль і висунути низку ірраціональних вимог щодо суверенітету Китаю до кінця 1950-х років. Коли Мао Цзедун та інші китайські лідери не погоджувалися з позицією Радянського Союзу, Москва вжила ряд дій, щоб поставити Китай під політичну, економічну та військову загрозу. Ці дії включали відкликання всіх радянських експертів з Китаю, скасування сотень угод і контрактів, а також розпалювання прикордонних суперечок шляхом

тиску на національні меншини, які жили вздовж китайсько-радянського кордону, для того, щоб вони покинули Радянський Союз. У результаті союзницький зв'язок між Китаєм і Радянським Союзом раптово обірвався, і на зміну йому прийшли ворожнеча і взаємна підозра.

З іншого боку, не було жодних ознак того, що китайсько-американський конфлікт затихає. Китайсько-радянський розкол вітали в США, але Вашингтон продовжував ізолювати Китай. Останнє стало головним напрямком стратегії «стримування» США, яку проводили після Другої світової війни. Китай розглядався урядом США як соціалістична нація, яка все ще перебувала в зародковому стані, подібна до Радянського Союзу часів сталінізму. Китайсько-радянський розкол не розглядався адміністрацією Кеннеді як шанс нормалізувати відносини з Китаєм. Натомість вважалося, що Радянський Союз уже перетворився на повністю розвинену соціалістичну державу зі спільними цілями зі США.

Радянська допомога Індії в її прикордонних суперечках з Пекіном, відкликання 1390 радянських експертів і консультантів з Китаю та скарги на Албанію, китайського союзника, сприяли недовірі Китаю до Хрущова. Незважаючи на сумніви, прем'єр-міністр Чжоу Еньлай був присутній на з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу 1961 року, де образи пам'яті Сталіна та згадки про Албанію так розпалили китайського делегата, що він покинув зібрання та повернувся до Китаю [37].

У такій ситуації Китай змінив свою позицію в новому глобальному стратегічному середовищі. Політика стратегії «одного боку» зазнала невдачі, і Китай прийняв рішення підтримувати декларації Мао Цзедуна про антиімперіалізм і антиревізіонізм на початку 1961 року. Це відповідало тодішній радикальній внутрішньополітичній політиці Мао.

Тактика Мао «боротьби двома кулаками» була пасивною реакцією на новий міжнародний стратегічний механізм влади. Багато в чому це було результатом концепцій «лівих ухилів» Мао та інших китайських лідерів. Китай був змушений протистояти обом супердержавам одночасно. Побоювання

Китаю справдилися в результаті цієї невідгідної стратегічної ситуації, оскільки США та Радянський Союз працювали разом, щоб обмежити Китай.

Керівництво Китаю дійшло висновку, що найбільша загроза Китаю виходить з півночі через погіршення радянсько-китайських відносин. Китаю довелося змінити свою стратегію «боротьби двома кулаками», щоб вийти з цього становища, оскільки метою стало б саме його виживання.

Розрив Китаю з СРСР можна пояснити і тим, що в той час він оволодів ядерними технологіями. Китай успішно випробував свою першу атомну бомбу на основі урану 16 жовтня 1964 року, лише через десять років після її створення [84]. У червні 1967 року Китай провів перше випробування термоядерної бомби. Тривалість між першим ядерним випробуванням Китаю та першим випробуванням термоядерної (водневої бомби) була набагато меншою, ніж для будь-якої іншої ядерної держави через величезну допомогу, яку китайці отримали від Радянського Союзу в попереднє десятиліття.

Китай дотримувався концепції думки обмеженого розвитку свого ядерного арсеналу та надав високого пріоритету розробці потужних стратегічних ядерних ракет. КНР не бажала конкурувати з іншими державами в ядерній сфері і не прагнула досягти домінування у своєму ядерному арсеналі простою чисельністю. Через надзвичайно консервативний підхід Китаю до розробки ядерної зброї китайський ядерний арсенал залишився на мінімальному рівні, призначеному лише для самозахисту.

У 1964 році Китай став першою країною, що має ядерну зброю, яка офіційно прийняла принцип «незастосування першим». Незважаючи на історичне оголошення принципу «незастосування першим», Пекін засудив Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як несправедливий і дискримінаційний, тоді як інші держави, що володіють ядерною зброєю, почали переговори щодо ДНЯЗ у 1960-х роках. Незважаючи на те, що в пакті він був зазначений як ядерна держава, Китай вирішив не ратифікувати його в 1968 році, тоді як Радянський Союз, Сполучене Королівство та Сполучені Штати це зробили.

У кінці 1960-х - початку 1970-х років Мао Цзедун відчув, що Радянський Союз представляє серйозну загрозу, що змусило його послабити концептуальні обмеження, намагаючись налагодити відносини зі Сполученими Штатами.

Попередні поїздки Генрі Кіссінджера до Пекіна в липні та жовтні 1971 року були, по суті, віддзеркаленими гучними зустрічами Ніксона з китайськими лідерами в лютому 1972 року. Лідери обох партій були хорошими опонентами на переговорах, оскільки вони були сповнені рішучості рухатися вперед. Спільне занепокоєння щодо радянської загрози, яку кожна сторона намагалася зрівноважити, було основою дипломатії американсько-китайського саміту. Це стало початком дипломатії трикутника холодної війни за участю Сполучених Штатів, Китаю та Радянського Союзу. Однак Мао не повністю дотримувався підходу до розрядки у відносинах зі США. Протягом усього свого життя він мав одну непохитну мету: зробити Китай символом «визволення» всіх пригноблених народів і націй світу.

«Ми повинні перемогти одну з двох наддержав (гегемонів), не будемо воювати двома кулаками», — заявив Мао, «ми можемо скористатися протиріччям між двома наддержавами, і це наша політика» [20].

Головною метою зовнішньополітичної діяльності партії в цей час було покласти край ізоляції, стримуванню, оточенню та залякуванню комуністичного Китаю ворожими західними силами, захистити незалежність, суверенітет і безпеку, а також працювати над мирним міжнародним середовищем, яке б сприяло соціалістичному будівництву.

«Єдиний фронт», політика КПК, полягала в усуненні внутрішніх і зовнішніх ворогів, контролі над групами, які могли б кинути виклик її владі, побудові коаліції навколо партії, які б служили її інтересам, і проектуванні свого впливу за кордоном. Це включало як правову та психологічну війну, так і громадську думку та психологічну війну.

Стратегія «єдиного фронту» була надзвичайно вигідною для Китаю. Поліпшення китайсько-американських відносин сприяло не тільки безпеці Китаю, але й його відносинам з багатьма іншими країнами, особливо

західними. У результаті Китай прорвав свою ізоляцію та створив міцну основу для наступного етапу «реформ та відкриття зовнішньому світу», який, можливо, не пройшов так гладко та призвів до швидкого зростання економіки так званого «китайського дива», стикаючись із ще більшими труднощами. Одним із важливих наслідків пізніших років Мао стало сприяння інтеграції Китаю в міжнародну систему через стратегію «єдиного фронту».

Комунізм і ліберальна демократія були двома протилежними ідеологіями, які вперше вступили в бій під час холодної війни. Протягом усієї холодної війни керівництво Китаю наполягало на тому, що «марксизм-ленінізм-ідея Мао Цзедуна» була керівною ідеологією країни. Багато вчених стверджували, що фундаментальними факторами, що призвели до китайсько-радянського розколу, були їхні відмінні національні інтереси, які переважали їхні спільні ідеологічні погляди. Хоча ідеологія була вирішальною в об'єднанні комуністичних націй, вона також була чинником їхнього роз'єднання.

Тогочасне значення Китайської Народної Республіки було здебільшого результатом величезної кількості населення та території, а не того, що держава перебувала у регіоні, за який змагалися обидві супердержави чи була на периферії холодної війни, як багато інших країн «третього світу».

Безпека та економічне зростання були головними пріоритетами Китаю з 1949 року. Китай зосередився на своїх відносинах із наддержавами, переслідуючи обидві ці цілі. Відносини Китаю з розвиненим світом часто були підпорядкованими його відносинам з наддержавами, оскільки більшість країн розвиненого світу, за винятком Японії, були відносно віддалені від Китаю та були формально чи неофіційно приєднані або до Радянського Союзу, або до Сполучених Штатів.

У 1950-х роках Китай уклав договори з країнами Східної Європи та Радянським Союзом, вважаючи більшість західноєвропейських країн послідовниками американського імперіалізму. Зв'язки Китаю з іншими промислово розвиненими країнами змінилися разом із його відносинами з наддержавами. Як приклад, після китайсько-американського зближення на

початку 1970-х більше десятка розвинених країн, включаючи Німеччину, Іспанію, Японію, Австралію та Нову Зеландію, встановили дипломатичні відносини з КНР. Розвинуті країни були важливими для Китаю з ряду причин, у тому числі як джерела дипломатичного визнання, так і торгівлі та технологій, щоб зменшити залежність від однієї чи кількох наддержав. Також роль відіграв фактор безпеки Китаю.

2.2. Теорія «трьох світів» і розвиток відносин КНР з постколоніальними країнами

Після розриву з СРСР КПК зрозуміла, що їй необхідно позиціонувати себе як законне представництво Китаю, а також як лідера серед периферійних урядів, які протистояли двом державам, та які, як вони стверджували, були імперіалістичними та гегемоністськими. Тоді Мао Цзедун розвинув відому теорію «трьох світів», використовуючи національні інтереси та прагнення до суверенітету як нову філософську основу [11]. Теорія «трьох світів» Мао мала особливу цінність для того часу як вершина дипломатичної стратегії Китаю та теорії міжнародних відносин, особливо щодо її філософії та принципів у таких сферах як міжнародна етика, національний імідж, механізм безпеки, стратегічне партнерство.

Мао Цзедун розвинув зовнішньополітичну теорію зосереджену на периферії в середині 1940-х років, відразу після Другої світової війни [11]. У 1946 році спочатку був висунутий аргумент про «проміжну зону» між двома наддержавами. Пізніше він був розроблений у 1960-х роках, що дало початок доктрині «двох проміжних зон», згідно з якою Мао почав ділити країни проміжної зони на дві групи, незважаючи на те, що він стверджував, що обидві вони виступають проти імперіалізму та гегемонії обох наддержав. Економічно відсталі країни Азії, Африки та Латинської Америки склали перше місце. Другу склали імперіалістичні і передові капіталістичні країни Європи. Обидва виступали проти американського контролю. З іншого боку, країни Східної Європи виступали проти контролю з боку Радянського Союзу.

Однією з найбільш значущих для КНР розвиненою країною того часу була також і Японія. Це було пов'язано з рядом факторів, включаючи тісні зв'язки Японії зі Сполученими Штатами після закінчення Другої світової війни, її розташування поблизу Китаю, історичні та культурні зв'язки, сприйняття Китаєм Японії як потенційної загрози та її позиції як другої індустріальної держави світу. Після 1949 року відносини Китаю та Японії зазнали значних змін, перейшовши від антагонізму та повної відсутності спілкування до доброзичливості та дуже тісної співпраці в багатьох сферах. Китай постійно висловлював занепокоєння щодо можливої ремілітаризації Японією японсько-китайських відносин.

Під час створення Народна Республіка Японія зазнала поразки, а її військова міць була знищена, але Китай продовжував розглядати Японію як можливу небезпеку через присутність там Сполучених Штатів. Китайсько-радянський Договір про дружбу, союз і взаємну допомогу містив пункт, згідно з яким кожна сторона захищатиме іншу від вторгнення Японії або будь-якої союзної з нею держави, і Китай, безперечно, вважав, що Японія є головною американською базою під час Корейської війни [82].

З іншого боку, Китай у 1950-х роках розпочав стратегію впливу на Японію за допомогою торгівлі, «народної дипломатії», відносин з японськими опозиційними політичними групами та шляхом тиску на Токіо, щоб розірвати зв'язки з Тайбеєм. Коли наприкінці 1950-х років китайські методи тиску посилювалися, відносини погіршилися. Економічний тиск змусив Китай переглянути і відновити торгові відносини з Японією після китайсько-радянського розколу.

Культурна революція призвела до подальшого погіршення японсько-китайських відносин, які погіршилися наприкінці 1960-х років у зв'язку зі зростанням могутності та незалежності Японії від США. Китай був особливо стурбований тим, що Японія може провести ремілітаризацію, щоб компенсувати скорочення американської військової присутності в Азії, спричинене президентом Ніксоном [30]. Але як тільки китайсько-американські

відносини почали покращуватися в 1971 році, підхід Китаю до Японії став набагато м'якшим. Японія і Китай погодилися підписати окремий мирний договір у 1972 році після встановлення дипломатичних відносин.

Враховуючи віддаленість Китаю від Європи, його орієнтацію на наддержави та поділ Європи під час Другої світової війни, відносини між Китаєм і європейськими країнами зазвичай були підпорядкованими відносинам між Китаєм, Радянським Союзом і Сполученими Штатами.

Наслідуючи приклад Радянського Союзу, країни Східної Європи були першими, хто встановив дипломатичні відносини з Китаєм у 1949 році [42]. На початку 1950-х років Китай приєднався до Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) як спостерігач завдяки радянсько-китайському альянсу та його контакти зі Східною Європою включали торгівлю, а також надання скромної економічної та технічної допомоги.

Зв'язки Китаю з деякими східноєвропейськими країнами, зокрема підтримка Китаєм розриву Албанії з Радянським Союзом наприкінці 1950-х років, були проявом китайсько-радянського суперництва. Лише Албанія, Румунія та Югославія залишалися в тісному контакті з Китаєм після китайсько-радянського розколу в 1960-х і наприкінці 1970-х років. Однак у міру зміцнення зв'язків Пекіна з Москвою та відновлення відносин з урядами та партіями, заснованих на «взаємній повазі та мирному співіснуванні» до кінця 1980-х років, також були відновлені зв'язки Китаю з іншими країнами Східної Європи, включаючи зв'язки з комуністичною партією.

Протягом перших двох десятиліть існування Китай мав небагато відносин із країнами Західної Європи [48, с. 130-137]. На початку 1950-х років ряд країн Західної Європи, зокрема Скандинавії, встановили дипломатичні відносини з Китаєм. У 1954 році Великобританія і Нідерланди також встановили контакти з Китаєм як тимчасові повірені у справах. Торгове ембарго проти Китаю, запроваджене під час Корейської війни, було вперше послаблене Великобританією наприкінці 1950-х років. Китайська торгівля та інші обмежені взаємодії із Західною Європою стали можливими завдяки встановленню

дипломатичних відносин між Китаєм і Францією в 1964 році, які тривали до 1970-х років.

Частина держав розглядала КНР як нового учасника міжнародної спільноти. Місце, зарезервоване за Китаєм у міжнародних організаціях, зокрема в Організації Об'єднаних Націй, залишалося зайнятим Республікою Китай (Тайвань). Прихід КПК до влади не був відразу визнаний міжнародною системою.

Політика «єдиного Китаю» перешкоджала міжнародному визнанню легітимності обох урядів, тому материковій частині необхідно було залучити інші країни, щоб відновити своє місце в міжнародних організаціях. На початку 1950-х років прем'єр-міністр Чжоу Еньлай зіграв важливу роль у зближенні країни з її сусідами, зокрема з в'єтнамськими революціонерами, Корейською Народно-Демократичною Республікою (Північна Корея), Народною Республікою Монголія та нещодавно незалежними Індією та Бірмою. У контексті створення Організації договору Південно-Східної Азії, підтриманої США після Корейської війни, ця пропозиція була вирішальним кроком для запобігання ізоляції Китаю [48, с. 286-294].

Під час Бандунгської конференції 1955 року було закладено основу для зв'язків між урядами країн Азії та Африки. Політичне самовизначення, взаємна повага до суверенних прав, ненапад, невтручання у внутрішні справи та рівність були основними принципами Бандунгської конференції. Усі учасники зустрічі, більшість із яких лише нещодавно здобули незалежність від колоніального панування, приділили цим питанням високу пріоритетність. Зустріч стала можливістю для Китаю переоцінити свою антиамериканську політику, яка стосувалася насамперед Південної та Південно-Східної Азії. Незважаючи на те, що ставлення сусідів до США не задовольняло устремління Китаю, КНР взяла на себе ініціативу в розробці «Десяти принципів Бандунга», які є наріжним каменем її зовнішньої політики [27]:

1. повага до основних прав людини та цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй;

2. повага до суверенітету та територіальної цілісності всіх націй;
3. визнання рівності всіх рас і рівності всіх націй, великих чи малих;
4. утримання від інтервенції або втручання у внутрішні справи іншої країни;
5. повага до права кожної нації захищати себе індивідуально або колективно відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй;
6. утримання від використання механізмів колективної оборони, які служать інтересам будь-якої з великих держав, утримання будь-якої країни від тиску на інші країни;
7. утримання від актів або погроз агресії чи застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої країни;
8. вирішення всіх міжнародних спорів мирними засобами, такими як переговори, примирення, арбітражне або судове врегулювання, а також іншими мирними засобами за власним вибором сторін, відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй;
9. просування взаємних інтересів і співпраці;
10. повага до справедливості та міжнародних зобов'язань.

Вони базуються на «П'яти принципах мирного співіснування» - взаємна повага територіальної цілісності та суверенітету; взаємний ненапад; невтручання у внутрішні справи один одного; рівність і взаємні вигоди; мирне співіснування.

Проте, всупереч очікуванням американських спостерігачів, Бандунгська конференція не призвела до перенесення відповідальності на країни Заходу. Натомість учасники демонстрували різноманітні переконання та прихильності. На зустрічах конференції американським союзникам в Азії було дозволено говорити про їхні взаємні інтереси зі Сполученими Штатами, тоді як прем'єр-міністр Китаю Чжоу Еньлай дотримувався поміркованого тону у своїх зауваженнях до делегатів. Однак зустріч у Бандунзі дала голос націям, що розвиваються, і показала, що вони можуть впливати на світову політику в майбутньому, незалежно від того, чи буде холодна війна чи ні.

Після погіршення взаємин з СРСР Чжоу Еньлай запланував свою поїздку до тринадцяти країн Азії та Африки між 1963 і 1964 роками з наміром продемонструвати лідерство КНР і знайти союзників [48, с. 301]. У Гані він представив «Вісім принципів економічної та технічної допомоги країнам», які регулюватимуть допомогу Китаю іншим країнам. Серед них слід виділити цінності рівності та взаємності, поваги до суверенітету та відсутності умов або переваг, а також заохочення самодостатності та незалежного економічного розвитку в країнах-реципієнтах.

На додаток до надання матеріальної підтримки різним революційним рухам в Анголі, Індонезії, Малайзії, Мозамбіку, Філіппінах, Родезії (нині Зімбабве), Таїланді, Уганді та В'єтнамі, останні з яких отримали майже 20 мільярдів доларів США допомоги від Китаю, під час візиту Чжоу пообіцяв надати майже 120 мільйонів доларів США допомоги Конго, Гані, Малі, Кенії та Танзанії [15].

Китай був першою країною, що розвивається, яка надала необмежені, безвідсоткові або низькопроцентні позики з гнучкими умовами погашення. КНР сприяла передачі знань, швидким результатам, підвищенню самодостатності та адаптувала свою допомогу до регіонального рівня життя шляхом використання високоякісних матеріалів у проектах, якими вона керує.

У вересні 1965 року Лінь Бяо, який на той час був міністром оборони країни, виголосив промову, в якій наголошував на союзі периферійних держав. У час деколонізації Африки, яка дала Китаю шанс проявити лідерство серед цих країн, він наголошував на боротьбі всіх пригноблених народів проти поневолення імперіалістичними державами. За словами Ліня:

«Зрештою, вся причина світової революції залежить від революційної боротьби народів Азії, Африки та Латинської Америки, які становлять переважну більшість населення світу. Соціалістичні країни повинні вважати своїм інтернаціональним обов'язком підтримку народної революційної боротьби в Азії, Африці та Латинській Америці [12]».

Теорія «трьох світів» була офіційно розроблена на початку 1970-х років. За словами Мао, перший світ складала США і Радянський Союз, дві наддержави. Другий світ був представлений передовими капіталістичними країнами такими як Японія, країни Європи та Канада. Однак у третьому світі, який охоплював усю Азію (за винятком Японії), а також Африку та Латинську Америку, була найбільша кількість населення на планеті.

З наукової точки зору, ідея Мао про три світи найкраще відображає поточний глобальний етап класового конфлікту. Він успадкував, відстоював і розвивав фундаментальні марксистсько-ленінські принципи цієї філософії.

Цю диференціацію можна вважати науковим висновком, який ґрунтується на дослідженні того, як фундаментальні суперечності сучасного світу змінилися у світлі теорій Леніна про те, що наш час є часом імперіалізму та пролетарської революції, що розвиток імперіалістичних націй є нерівномірним і імперіалістичні держави завжди намагатимуться підірвати світовий порядок за допомогою сили й, у подальшому, спричинити поділ світу. На цих принципах почала базуватися нова стратегія комуністичного Китаю.

Третій світ став для Пекіна головним джерелом підтримки, необхідної для зміцнення своєї позиції як глави опозиції наддержав і заклику до реформи глобального політичного та економічного порядку.

Стратегія Китаю утвердитися як лідер на периферії призвела до того, що він став найбільшим надавачем міжнародної допомоги за межами Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК) між 1953 і 1985 роками [25]. У своєму виступі перед депутатами першої сесії Зборів народних представників КНР Чжоу Еньлай високо оцінив значення Китаю в провідних державах третього світу проти впливу США та СРСР:

«Третій світ є головною силою боротьби з колоніалізмом, імперіалізмом і гегемонізмом. Китай — соціалістична країна, що розвивається, і належить до третього світу. Ми повинні зміцнювати нашу єдність із країнами та народами Азії, Африки та Латинської Америки та рішуче підтримувати їх у боротьбі за здобуття чи захист національної незалежності, захищати їхній державний

суверенітет, їхні національні ресурси та розвивати їхню національну економіку [25]».

76 голосами «за», при тому що 35 проголосували «проти» та 17 утрималися, Китай замінив Тайвань як постійного члена Ради Безпеки ООН у 1971 році значною мірою завдяки такому підходу до периферії. Як визнав Мао Цзедун, що «наші чорні африканські друзі повернули нас до Організації Об'єднаних Націй», це було б неможливо без підтримки 26 африканських країн, які проголосували за китайську петицію [20]. Мао досяг своєї найважливішої політичної мети — отримати місце в Раді Безпеки ООН завдяки міжнародній допомозі країнам третього світу, що стало можливим завдяки філософії впливу Мао на зовнішню політику Китаю.

Третій світ позиціонувався як джерело підтримки Пекіна, оскільки він зміцнив свою позицію як лідера опозиції наддержав і заклику до реформування міжнародної політичної та економічної системи. У 1978 році Китай надав допомогу 74 країнам, більше, ніж США [53]. Тільки на африканському континенті є 33 країни, які підписали свої угоди про першу допомогу з Китаєм між 1958 і 1979 роками. Танзанія та Пакистан виділяються як дві країни, які отримали більшість китайської допомоги протягом цього часу.

2.3. Висновки до 2-го розділу

Після становлення КНР, зовнішньополітичну стратегію Китаю визначало глобальне протистояння наддержав, відоме як «холодна війна». Протягом епохи Мао розвитку Китаю перешкоджав ворожий міжнародний клімат, і радикальний підхід Мао до питань внутрішнього розвитку, який відповідав ідеологізованій і догматичній зовнішній політиці. Попри це Китай пройшов метаморфозу від ізольованої революційної держави до активного міжнародного актора, який займає своє належне місце в міжнародній системі. У результаті розробка зовнішньополітичних доктрин та стратегій відносин з наддержавами («одного боку» і «два об'єднані фронти») і країнами «третього світу», і відповідна до них зовнішньополітична еволюція і вектори зовнішніх зносин

Китаю була процесом його навчання та адаптації до міжнародних реалій «холодної війни».

При Мао зовнішньополітичні цілі Китаю полягали в захисті національної безпеки, підтримці важко здобутого державного суверенітету та територіальної цілісності та покращенні міжнародного статусу Китаю. У цьому відношенні зовнішньополітичні ініціативи Мао здебільшого виступали тактикою виживання, пов'язаною з безпекою. Війна і революція були основними темами зовнішньополітичних планів (боротьба з Республікою Китай, участь у Корейській війні).

Зовнішньополітичні ініціативи здебільшого здійснювалися в рамках глобальної коаліції, об'єднуючи всі наявні сили для боротьби з головним супротивником – залежно від часу це були або Сполучені Штати Америки, або Радянський Союз. Деколи і двоє одночасно.

Зовнішньополітичні доктрини КНР наголошували на політичних і військових аспектах, і, незважаючи на відсталість Китаю, цей стратегічний вибір зміг вплинути на трансформацію конфігурації світової влади. Особливу увагу він приділяв розвиненим країнам та країнам, що розвиваються, які б змогли вивести Китайську Народну Республіку на новий рівень.

Прийняття Китаєм «п'яти принципів мирного співіснування» на початку 1950-х років послужило основою для його зовнішньої політики та послужило поштовхом до «Десяти принципів Бандунга» 1955 року, якими повинні керуватися всі взаємодії між країнами периферії. Теорія «трьох світів» Мао Цзедуна визначила Латинську Америку, Африку та Азію як основні революційні сили проти імперіалізму, колоніалізму та гегемонії, що зумовила прагнення очолити їх.

РОЗДІЛ 3: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР ПЕРІОДУ ІДЕОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Стратегія «чотирьох модернізацій» і відкриття «політичної завіси» на чолі з Деном Сяопінем

Смерть Мао стала початком китайської економічної мрії. У результаті - завершилася «Велика пролетарська культурна революція», яка забрала мільйони життів, зупинилися процеси форсованої індустріалізації та колективізації сільського господарства, а також масові кампанії Комуністичної партії з повалення попереднього суспільного ладу [9].

На смерть голови Китайської Народної Республіки міжнародні лідери відреагували по-різному. У першому зверненні президента Джеральда Форда до Пекіна говорилося: «Китайська Народна Республіка оголосила сьогодні про смерть лідера Мао Цзедуна. Мао був впливовою фігурою в сучасній китайській історії. Він був лідером, чиї дії глибоко посприяли розвитку країни. Його вплив на історію поширюватиметься далеко за межі Китаю. Американці пам'ятають, що саме за правління лідера Мао Китай разом із Сполученими Штатами доклав зусилля, щоб покласти край ворожнечі покоління та розпочав нову, більш позитивну еру у відносинах між нашими двома країнами. Я впевнений, що тенденція до покращення відносин між Китайською Народною Республікою та Сполученими Штатами, у створенні якої допоміг Мао, продовжить сприяти світовому миру та стабільності. Від імені уряду Сполучених Штатів і американського народу я висловлюю співчуття уряду і народу Китайської Народної Республіки» [57].

Радянський Союз лише коротко сповістив про смерть Мао в кутку офіційної газети через напружені китайсько-радянські відносини [17]. СРСР також не забув засудити маоїзм. Проте 14 вересня Радянський Союз і сім його держав-сателітів надіслали спільну заяву про співчуття, але Міністерство закордонних справ Китайської Народної Республіки відхилило її через напружені китайсько-радянські відносини.

Також потрібно згадати і Японію, яка у своїй заяві сказала, що «зараз, коли японсько-китайські відносини розвиваються, вони втратили цього великого лідера і щиро шкодують [24]». Прем'єр-міністр Такео Мікі та інші відвідали посольство Китаю, щоб особисто оплакати смерть Мао Цзедуна. Він висловив незмінну підтримку Пекіном спроби Японії повернути чотири північні острови, які Радянський Союз окупував.

10 вересня Національні збори Республіки Китай оприлюднили заяву, в якій закликали співвітчизників на материковій частині активізувати антикомуністичну боротьбу проти тиранії, як тільки внутрішні суперечності щодо передачі влади Мао Цзедуна дійшли до згоди [48, с. 589].

Враховуючи величезний вплив Мао на Китайську Народну Республіку, наслідувати його було нелегко. Наступники революційних лідерів першого покоління часто борються за встановлення власної легітимності, поваги, свободи волі та довголіття. Частіше після смерті шановного батька революції, після боротьби за владу та короткого перехідного періоду встановлюється відносно недовговічний наступник, перш ніж з'явиться інший лідер на довгострокову перспективу.

Так було й після смерті Мао, коли Хуа Гофен прийшов до влади, перш ніж Ден Сяопінь повністю перебрав контроль лише через два роки після смерті Мао. Хуа вважався ідеологічно відкритим лідером, який не мав значних зв'язків ані з маоїстськими радикалами, ані з Деном та іншими прагматиками Комуністичної партії. Ініціатива Хуа щодо реструктуризації Китаю була спробою створити порядок із хаосу. Під його керівництвом Китай відійшов від заворушень у бік стабільності та зростання. Знищення «Банди чотирьох» та її прихильників, інституціоналізація та пом'якшення обмежень щодо свободи мислення були важливими перехідними елементами. Хуа обрав шлях стабільності та зростання, а не продовжував йти революційним напрямком із його хаосом та руйнуванням. Він надав перевагу свободі слова з метою сприяння звільненому та демократичному середовищу, хоча і мав свої обмеження та вади. Йому не було місця в історії, і він мав погане економічне

підґрунтя. Переоцінка спадщини Мао була важливою для реформування Китаю на більш фундаментальній основі. Після передачі влади до рук Дена Сяопіня і його колег у країні почали здійснюватися реформи, які сприяли покращенню становища Китаю.

Починаючи з кінця 1970-х років, Китай зосередився на стратегії «чотирьох модернізацій», або сферах розвитку: сільському господарстві, промисловості, науці та техніці і обороні з метою повної модернізації цих секторів до кінця 20 століття [31]. Прийняття «чотирьох модернізацій» і зосередженість на економічному зростанні представляли суттєву зміну в порівнянні з політикою нації до цього, яка мала переважно ідеологічний характер. Вони послужили основою для політики, яка сприяла вражаючому економічному зростанню країни у 1980-х і 1990-х роках.

Стратегія «чотирьох модернізацій» змусила капіталізм поширитися у деяких галузях промисловості завдяки запровадженню реформ у сільському господарстві і зберегти владу комуністичного режиму. Тобто, ідеологічна складова продовжувала працювати. Спеціальні економічні зони залучили іноземний бізнес шляхом зниження державного регулювання та податкових ставок. Метою реформ національної оборони Дена було створення більш професійних і добре оснащених військових сил. Викликали занепокоєння не лише самі цифри, але й зусилля з модернізації військової техніки як частини передової системи національної оборони. Військових також використовували для придушення демократичних протестів.

Ден розпочав значну кампанію з просування освіти та навчання, яка включала відправку студентів за кордон. Тоді як Мао заохочував китайський націоналізм, Ден виступав за міжнародний бізнес та інвестиції.

Існували певні очікування, що стратегія «чотирьох модернізацій» також призведе до політичних покращень, таких як поширення демократичних принципів та свободи слова. Надію на більш відкриту політику в цілому викликали сприяння освіти за кордоном і збільшення кількості відвідувачів Китаю. Проте цього так і не сталося. Навіть зараз все ще існує занепокоєння

щодо корупції та хитких демократичних інститутів, адже комунізм і ринкова економіка погано поєднуються.

Китайська зовнішня політика того періоду віддавала перевагу економічному зростанню, а не лише військовій безпеці та зміцненню позиції у світі. З цього моменту Китай поступово зрозумів, що його взаємодія із зовнішнім світом не є безперспективною і він прагнув більше взаємодіяти з іншими країнами та співпрацювати з ними. Це підкреслило бажання Китаю налагодити стосунки з міжнародним співтовариством для створення порядку, який є стабільним, справедливим і вигідним для всіх сторін.

Також більш реалістичний підхід до Сполучених Штатів був прийнятий під керівництвом Ден Сяопіна в результаті зростаючої радянської загрози, яка включала підтримку Радянським Союзом кубинських інтервенцій в Ефіопії в 1976 і 1978 роках, Анголі в 1975 році та ініціативи у В'єтнамі, а також зростання сучасної зброї Радянського Союзу, розташованих вздовж північного кордону Китаю [40].

Картер, який поділяв стурбованість Китаю радянським експансіонізмом, почав схилитися до стратегії Збігнева Бжезінського щодо стримування Радянського Союзу шляхом налагодження тісних зв'язків з Китаєм. Бжезінський був радником Картера з національної безпеки. У грудні 1978 року Сполучені Штати та Китай вирішили встановити дипломатичні відносини, оскільки передбачувана радянська загроза зростає.

Вашингтон виконав три вимоги Пекіна щодо нормалізації [37]:

1. Розірвання дипломатичних відносин з Тайванем;
2. Виведення всіх військових сил США з Тайваню;
3. Припинення дії Договору про взаємну безпеку США та Тайваню 1954 року.

У той же час китайці погодилися з вимогами Вашингтона, а саме, щоб Тайвань продовжував отримувати оборонну військову техніку; США продовжували підтримувати неофіційні зв'язки з Тайбеєм; США зберігали всі

договори та угоди з Тайванем; і США в односторонньому порядку закликали до мирного вирішення тайванського питання.

Уряд Китаю погодився на американські вимоги, оскільки було вкрай важливо зупинити подальше зрушення глобального балансу сил у бік Москви. Угода про нормалізацію була опублікована сторонами 15 грудня 1978 року ввечері в США і наступного ранку в Китаї. У спільній заяві США "визнали", що Тайвань є частиною Китаю [40].

Таке рішення змінило відношення США-КНР щодо політики «одного Китаю». У дипломатичному сенсі це було визнанням позиції Китаю, що існує лише один китайський уряд. У результаті такої політики США почали визнавати і підтримувати дипломатичні відносини з Китаєм, а не з Тайванем. Оскільки США офіційно встановили дипломатичні відносини з Пекіном у 1979 році, вони були змушені розірвати відносини з Тайванем і закрити своє посольство в Тайбеї. Як результат – Тайвань виявився дипломатично «відрізаним» від решти світу.

Керівництво Китаю було незадоволене реакцією президента Картера на китайське вторгнення до В'єтнаму 17 лютого 1979 року та прохання Картера щодо швидкого виведення китайських військ наступного дня. Відповідь Картера змусила китайський уряд відчувати себе зрадженим, оскільки він не виступав проти наміру КНР вторгнутися до В'єтнаму під час візиту Ден Сяопіна до Сполучених Штатів на початку 1979 року [23]. Також закон про відносини з Тайванем був змінений Конгресом США, і президент Картер схвалив цей акт, поклавши на США відповідальність за підтримку безпеки Тайваню від будь-якої зовнішньої загрози.

По суті, зовнішня політика Китаю щодо обох наддержав у цей час відображала побоювання Китаю щодо радянського глобального експансіонізму. У світлі свого нового сприйняття загрози безпеці та інтересам Китаю китайське керівництво побачило необхідність змінити програму зовнішньої політики. Прийняття нового прагматичного підходу до Сполучених Штатів стало найсуттєвішою зміною.

Керівництво Китаю чітко визначило принципи своєї стратегії зовнішніх відносин на 12-му національному з'їзді КПК, який розглядається як поворотний момент у зовнішній політиці Китаю. Ці керівні принципи закликали до незалежної та мирної зовнішньої політики. У своєму зверненні до Конгресу 1 вересня 1982 р. Ден Сяопін заявив: «Справами Китаю слід керувати в світлі конкретних умов Китаю та самим китайським народом. Незалежність і самостійність завжди були і будуть нашою основною позицією. У той час як ми, китайці, цінуємо нашу дружбу та співпрацю з іншими країнами та іншими людьми, ми ще більше цінуємо нашу важко здобуту незалежність і суверенні права. Жодна іноземна країна не може очікувати, що Китай буде її васалом, а також не може очікувати, що Китай прийме щось, що шкодить інтересам Китаю» [20].

Китай відмовився від використання ідеологічної сумісності як критерію для керівництва своєю зовнішньою політикою. Незважаючи на ідеологічні розбіжності, він тепер прагнув будувати позитивні відносини з будь-якою нацією, яка дотримується «п'яти принципів мирного співіснування». Починаючи з 1980-х років, Китай керував своїми зовнішніми відносинами переважно в цьому ключі.

Керівництво Китаю змінило свій підхід до двох наддержав і прийняло більш незалежну від них зовнішню політику. Логіка програми модернізації Китаю вимагає мирної міжнародної обстановки у відносинах з Радянським Союзом. Обмежена розрядка, або примирення, з Радянським Союзом розглядалася китайським урядом як вирішальний крок, який дозволить Китаю зосередити свої мізерні ресурси на програмах «чотирьох модернізацій». Поки це відбувалося, китайська влада розглядала свою обмежену політику розрядки з Радянським Союзом як успішний засіб вирішення радянсько-китайських суперечок і забезпечення стабільності у своїх відносинах з Радянським Союзом.

На початку 1980-х років відбулося уповільнення розвитку відносин Китаю зі Сполученими Штатами [40]. Китайський уряд був незадоволений підтримкою Тайваню Рональдом Рейганом. Китайський уряд критикував

постачання Тайваню зброї США, навіть якщо він підтримував жорстку антирадянську позицію Рейгана. Він закликав адміністрацію Рейгана поступово скорочувати поставки озброєнь і встановити кінцевий термін для завершення всіх військових поставок Тайваню. Адміністрація Рейгана визнавала цінність Китаю як сильної противаги Радянського Союзу.

У результаті 17 серпня 1982 року обидві сторони домовилися у спільному комюніке про те, що США будуть «поступово скорочувати» свої продажі зброї Тайваню і що ці продажі «не будуть перевищувати, ні за якістю, ні за кількістю, рівень тих, поставлених за останні роки з моменту встановлення дипломатичних відносин між двома країнами» [34]. Уряд США відмовся піддатися вимогам Пекіна щодо конкретного терміну припинення поставок зброї на Тайвань, незважаючи на підтвердження Пекіном підтримки мирного возз'єднання.

Оскільки американці вели значне нарощування військової сили, китайська влада не бачила необхідності ставати на їхній бік у конфлікті з Радянським Союзом. Щоб отримати вигоду від обох супердержав, не протиставляючи одна одній, вона вирішила провести зовнішню політику незалежності від обох.

З іншого боку, Радянський Союз хотів покращити свої відносини з КНР. У промові в Ташкенті в березні 1982 року Генеральний секретар Леонід Брежнєв звернувся до китайського народу, заявивши, що Радянський Союз «повністю визнає суверенітет КНР над островом Тайвань» [34]. Це було до того, як Китай прийняв незалежну зовнішню політику.

Після встановлення незалежної зовнішньої політики зв'язки Китаю з обома наддержавами різко покращилися. Проте здатність врегулювати невирішені питання КНР та СРСР була суттєво обмежена, оскільки Китай наполягав на усуненні наступних трьох бар'єрів [42]:

1. Виведення радянських військ з Афганістану;
2. Скорочення радянських військ уздовж китайсько-російського кордону;
3. Вихід В'єтнаму з Камбоджі.

Прихід до влади Михайла Горбачова та проголошення нового мислення в радянській зовнішній політиці ознаменували початок найважливішого етапу примирення між КНР і СРСР. Китайці вважали промову Горбачова у Владивостокі 28 липня 1986 року важливою, оскільки в ній розглядалися два з трьох основних викликів нормалізації відносин між КНР і СРСР, які попередні радянські адміністрації не бажали визнавати або погоджуватися. На додаток до того, що Радянський Союз був готовий говорити про зменшення рівня сили вздовж кордону, Горбачов заявив, що Радянський Союз незабаром почне виводити свої війська з Афганістану.

Незважаючи на те, що зв'язки між КНР і СРСР почали покращуватися і прокладати шлях до мирної співпраці, Пекін залишався обережним і скептичним. Дмитро Язов, міністр оборони Радянського Союзу, у лютому 1988 року оголосив, що країна виведе значний контингент військ із прикордонних регіонів Радянського Союзу з Китаєм [65]. Стосовно Афганістану Горбачов у березні 1988 року заявив, що радянські солдати почнуть залишати країну 15 травня 1988 року протягом десяти місяців.

У результаті відхід Радянського Союзу з Афганістану, скорочення його військової присутності вздовж кордону з Китаєм і спроби Горбачова прискорити вихід В'єтнаму з Камбоджі підготували ґрунт для зустрічі на вищому рівні в травні 1989 року між Горбачовим і Деном [71]. Незважаючи на те, що на саміті не було досягнуто домовленості про кордон, було встановлено повні дипломатичні відносини, і вздовж кордонів було розташовано менше військ. Згідно з Пекіном, вихід Радянського Союзу з Афганістану, постійне скорочення їх присутності на кордоні та прогрес у їхніх зусиллях переконати Ханой залишити Камбоджу означали, що КНР успішно перешкодила Радянському Союзу встановити гегемонію в усій Азії.

Що стосується китайської ядерної стратегії, то більшість ракетних розробок Китаю протягом і після 1980-х років були зосереджені на модернізації та вдосконаленні існуючих конструкцій, а не на створенні абсолютно нових [85]. Китай розробив тактичну ядерну зброю малої дальності, призначену для

використання в бойових діях, таку як артилерійські снаряди, бомби та ракети малої дальності, після завершення розробки ядерної зброї та ракет.

До 1980 року Китай мав ядерну стратегію, яка наголошувала на застосуванні ядерної зброї для стримування та національної безпеки. Її основною метою було запобігти будь-якому виду «ядерного шантажу», подібного до того, що сталося зі Сполученими Штатами під час Корейської війни. Пекін не був зацікавлений у збереженні нерозповсюдження ядерної зброї, дотриманні гарантій МАГАТЕ або припиненні випробувань ядерної зброї.

Зрештою Китай заявив, що він загалом погоджується на підтримку нерозповсюдження ядерної зброї та обмеження ядерної зброї в усьому світі. Однак у 1980-х ця позиція почала змінюватися. У відповідь на цю зміну політики Китай приєднався до МАГАТЕ в 1984 році і зобов'язався піддати весь свій ядерний експорт міжнародним гарантіям.

Хоча в першій половині 1980-х років відносини КНР і США сповільнилися, друга половина десятиліття стала найбільш плідним періодом співпраці між двома країнами. Швидко розвивалися економічні зв'язки, військова співпраця та освітні обміни. Сполучені Штати перетворилися на вирішального економічного партнера для зростання комуністичного Китаю.

Зокрема, після того, як китайський уряд прагнув змінити орієнтацію своєї стратегічної доктрини з безперечності глобальної війни на ймовірність локальних і регіональних війн, Сполучені Штати стали ключовим партнером у військовій модернізації Китаю.

Розвиток відносин між КНР і США протягом другої половини 1980-х років відбувався під впливом низки нових викликів на додаток до давньої проблеми Тайваню. Допомога КНР різним країнам третього світу у створенні їхніх ядерних програм, а також її продажі балістичних ракет середньої дальності Саудівській Аравії та Ірану, обидві з яких здатні досягти Ізраїлю, турбували Сполучені Штати [85].

Після отримання підтвердження того, що Китай припинив надсилання зброї до Ірану, Сполучені Штати відновили лібералізацію своїх заборон на продаж передових технологій Китаю в серпні 1988 року. Американців також непокоїла військова співпраця Китаю з Ізраїлем, особливо коли йшлося про передачу Ізраїлем Китаю передових військових технологій. Ключовим компонентом їхніх контактів у 1980-х роках було з'ясування характеру та меж їхніх стосунків у сфері безпеки. Пекін і Вашингтон відродили свій інтерес до зв'язків у сфері безпеки після періоду напруги в перші роки десятиліття, включаючи військові візити, обговорення глобальних проблем, таких як контроль над озброєннями, і обмежений продаж зброї та збройових технологій.

Незважаючи на розбіжності, відносини Сполучених Штатів і Китаю зміцнилися у 1980-х роках завдяки складній мережі військових альянсів, торговельних угод, угод про передачу технологій, культурних обмінів, освітніх обмінів, спільних комісій та інших зустрічей. Важливість, яку обидві сторони надавали своїм відносинам, була очевидною в обмінах на високому рівні, таких як поїздка прем'єр-міністра Чжао Цзіяна до Сполучених Штатів у 1984 році, візит президента Рональда Рейгана до Китаю в 1986 році та візит президента Лі Сяньяня до Сполучених Штатів у 1985 році [40].

У 1980-ті роки між Китаєм і Японією склалися тісні та дружні зв'язки. Проте напруженість час від часу спалахувала через проблеми з торгівлею та технологіями, занепокоєнням Китаю можливим відродженням японської армії та дебати щодо відносин Японії з Тайванем, зокрема, що Токіо проводить політику «двох Китаїв». Китай разом з іншими азійськими країнами критикував японські підручники історії, які применшували японську агресію, кажучи, що це викривлення було доказом мілітаризації Японії того часу [37]. До кінця 1980-х два уряди проводили регулярні консультації, незважаючи на випадкові спалахи ворожнечі, високопоставлені лідери часто обмінювалися візитами, а військові лідери Китаю та Японії встановили контакти.

У 1980-х роках Західна Європа відіграла значну роль у незалежній зовнішній політиці Пекіна [50]. Крім того, китайсько-європейські відносини

були значно поживлені відкриттям Китаю для зовнішньої торгівлі, інвестицій і технологій, починаючи з кінця 1970-х років. Погіршення дипломатичних відносин із Нідерландами з 1981 по 1984 роки через продаж останніми підводних човнів Тайваню було одним із небагатьох важливих питань у відносинах Китаю із Західною Європою в епоху після Мао.

У рамках своєї незалежної зовнішньої політики Китай у 1980-х роках також підтвердив свої повноваження як члена третього світу та знову підкреслив свої зв'язки з країнами третього світу [15]. «П'ять принципів мирного співіснування» слугуватимуть основою для відносин Китаю з іншими країнами і вони працюватимуть для побудови відносин, незалежно від їхніх соціальних систем чи ідеологій.

Пекін часто обмінювався делегаціями з країнами третього світу та використовував культурні відносини в дипломатичних цілях, наприклад, для сприяння зв'язків між китайськими мусульманами та ісламськими націями. Офіційно Китай заперечував своє бажання стати лідером у третьому світі, незважаючи на заяви деяких іноземних оглядачів.

Відносини Китаю з країнами третього світу коливалися від сприятливих до ворожих до другої половини 1980-х років. Двосторонні зв'язки варіювалися від офіційного альянсу з Північною Кореєю до тісних відносин з Пакистаном і недружніх зв'язків, які підкреслювали періодичні прикордонні суперечки з В'єтнамом. Відносини Китаю з багатьма країнами постраждали від спадщини недовіри щодо кінцевих намірів КНР, особливо в Південно-Східній Азії.

3.2. «Стратегія з 24 слів» і «Нова концепція безпеки» та їх реалізація в добу Цзяна Цземіня

Інцидент на площі Тяньаньмень, відомий як рішення КПК дозволити Народно-визвольній армії відкрити вогонь по протестувальниках у Пекіні в червні 1989 року, мав тривалий вплив на зовнішню політику Китаю. Сполучені Штати швидко застосували низку дипломатичних і фінансових санкцій проти Китаю за допомогою своїх партнерів [56]. Ці санкції включали призупинення

офіційних візитів високого рівня, офіційної допомоги розвитку та експортних кредитів, а також продажу військового та поліцейського обладнання, хоча особливості різнилися від країни до країни.

Координаційний комітет і окремі уряди відклали пом'якшення своїх обмежень на отримання Китаєм передових технологій. Світовий банк і Азійський банк розвитку вирішили припинити фінансування Китаю в результаті тиску з боку США і членів ЄС [34]. Неофіційні та імпровізовані рішення приватних осіб та установ у Європі, Японії та Сполучених Штатах переоцінити переваги ведення бізнесу з Китаєм доповнили ці формальні кроки.

Усі ці рішення суттєво вплинули на міжнародну політику Китаю. Характер офіційних відносин між Китаєм і країнами Заходу різко погіршився. Незважаючи на те, що Пекін зміг захистити свої валютні баланси, запровадивши суворий контроль імпорту, відбулося різке зниження доходів від туризму (зниження на 20% у 1989 році), прямих іноземних інвестицій (зниження на 22% у першій половині 1990 року) та іноземних кредитів (зменшення на 40% у 1989) [56].

Придушення китайським урядом студентської демонстрації не мало негативного впливу на відносини КНР і СРСР. Горбачов не хотів засуджувати КПК або порушувати зв'язки Москви з Пекіном. У результаті 7 червня радянське керівництво виступило із заявою, в якій назвало те, що сталося «внутрішніми проблемами» Китаю [49]. Однак незабаром Горбачов зрозумів, що радянська точка зору різко суперечить західній офіційній та громадській думці. У подальшому Горбачов продовжував уникати публічної критики дій китайського керівництва, зосереджуючись замість цього на цінності дипломатії. Він чітко висловив позицію свого уряду, сказавши: «Ми за те, щоб найгостріші проблеми вирішувалися шляхом політичного діалогу між владою та народом. Це наша доля. Ось такий спосіб ми для себе обрали. Але народ сам вирішує свою проблему. Це наша принципова і, я вважаю, незворотна позиція» [49].

Паралельно розвивалися економічні відносини. Торгівля між КНР і Радянським Союзом зросла з 3,8 мільярдів доларів у 1989 році до 5,3 мільярдів доларів у 1990 році та понад 6 мільярдів доларів у 1991 році [23].

У зв'язку з протестами Ден Сяопін запропонував Цзян Цземіня на посаду нового голови Центральної військової комісії. Хоча Цзян не мав попередньої військової підготовки, Ден Сяопін хотів, щоб його наступник підпорядковувався керівництву партії. Цзян Цземінь точно відповідав цим вимогам, оскільки він мав невеликий вплив на збройні сили та був невідомий у політичному суспільстві. Ден залишався при владі у закордонних справах навіть після того, як передав вищу військову посаду Цзяну та пішов у відставку з усіх офіційних посад. За неофіційними даними, Політичне бюро прийняло правило, яке вимагає консультації Ден Сяопіна щодо будь-якої важливої політики. У будь-якому випадку Ден доклав багато зусиль для зняття обмежень, які Захід наклав на Китай під час інциденту на Тяньаньмень.

Сяопін підкреслив, що Китай не змінить свою політику реформ і відкритості найближчим часом, коли він особисто виступав перед делегацією японських бізнес-груп у листопаді 1989 року [72]. Він також зустрівся зі членом Ради національної безпеки, призначеним тодішнім президентом Бушем у грудні того ж року, і ясно дав зрозуміти, що він хоче зміцнити зв'язки між Китаєм і США.

Після інциденту на площі Тяньаньмень Ден Сяопін окреслив низку керівних принципів, які згодом будуть відомі як «стратегія з 24 слів» для поводження з непростим зовнішнім середовищем Китаю. Між 1989 і 1991 роками на Китай наклали економічні санкції країни Заходу і він також мав справу з наслідками розпаду Радянського Союзу та падінням комунізму у Східній Європі. 4 вересня 1989 року під час цієї дискусії з відомими членами ЦК КПК Ден сказав: «Коротко, мої погляди на міжнародну ситуацію можна підсумувати трьома реченнями. По-перше, ми повинні спостерігати за ситуацією холоднокровно. По-друге, ми повинні тримати позицію. По-третє, треба діяти спокійно. Не будьте нетерплячими; не варто бути нетерплячими.

Ми повинні бути спокійними, спокійними і ще раз спокійними, і тихо занурюватися в практичну роботу, щоб чогось досягти для Китаю» [20].

Стратегію Дена Сяопіня можна підсумувати таким чином:

- спокійно спостерігати й аналізувати (розвиток подій);
- забезпечити (власну) позицію;
- терпляче і впевнено ставитися (до змін);
- приховувати (їхні) здібності та уникати уваги;
- вміти зберігати стриманість;
- ніколи не ставати лідером;
- прагнути до досягнень.

«Стратегія з 24-слів» пропонувала курс на максимізацію майбутніх варіантів шляхом уникнення непотрібних провокацій, надмірного міжнародного тягаря та нарощування влади Китаю в довгостроковій перспективі, хоча Ден робив сильний наголос на «ніколи не претендувати на лідерство». Навіть якщо Китай одного разу стане могутньою державою, стверджував він, він ніколи не намагатиметься захопити контроль, прагнути до гегемонії, встановити сферу впливу, брати участь у груповій політиці або втручатися у внутрішні справи інших країн. Якщо хтось повністю усвідомить ці слова, він зрозуміє, що суть політики зростання Китаю полягає в тому, щоб «ніколи не претендувати на лідерство».

Що стосувалося зовнішньополітичних викликів, то КНР швидко відреагувала на розпад Радянського Союзу після спроби державного перевороту. 27 грудня 1991 року КНР оголосила про визнання Російської Федерації, України, Білорусії, Казахстану, Узбекистану, Таджикистану, Киргизстану, Туркменістану, Грузії, Вірменії, Азербайджану та Молдови [36]. Це сталося після того, як Горбачов подав у відставку з поста президента Радянського Союзу.

Розпад Радянського Союзу на декілька нових незалежних республік мав як сприятливі, так і несприятливі наслідки для китайського керівництва. КНР отримала такі переваги:

1. Ні Пекін, ні Москва не бачили один одного як загрозу;
2. Росія стала для Китаю найціннішим джерелом військових технологій, включаючи передачу Китаю технологій реактивних винищувачів і залучення кількох сотень радянських вчених для роботи над програмою військового розвитку Китаю [43];
3. Росія зменшила чисельність своїх збройних сил і знищила частину ядерної зброї, а Казахстан зобов'язався скоротити свій ядерний арсенал.
4. Росія більше не конкурувала з Пекіном за більший вплив на Корейському півострові;
5. Росія припинила надання економічної та військової допомоги Індії та В'єтнаму та заохочувала їх зміцнювати зв'язки з КНР.
6. Для тих осіб у Китаї, які були стурбовані єдністю КНР як унітарного політичного та культурного утворення, програма модернізації Китаю виявилася більш успішною програмою реформ, ніж політичні та економічні реформи Горбачова.
7. З економічної точки зору, нові країни Центральної Азії запропонували потенційні ринки для китайських товарів.
8. Китайська модель зростання стала тим, до чого прагнули багато лідерів нових республік, у тому числі Карімов з Узбекистану. Регіон став джерелом дешевої сировини та важливим мостом для китайського експорту на Близький Схід і Європу. Для Китаю це означало, що реалізація програм розвитку в нових республіках скористається його досвідом.

Розпад Радянського Союзу мав також несприятливі наслідки, які викликали занепокоєння китайського керівництва такими питаннями:

1. Якщо політичні заворушення в нових автономних республіках посиляться, мусульманські країни можуть втрутитися з-за кордону, що вплине на значне мусульманське населення Китаю в його західних регіонах.

2. Регіональна гонка озброєнь з Росією, яка пропонуватиме передову зброю в обмін на валюту, була можливою.
3. Ймовірний російсько-американський союз проти міжнародних цілей Китаю. КНР вірила, що об'єднаний Радянський Союз з більшою ймовірністю збереже свою незалежність від системи західних альянсів, ніж радянські країни, що розпадаються, які гостро потребуватимуть фінансової та економічної підтримки США [44].
4. Китайське керівництво також було стурбоване тим, що слідом за Радянським Союзом Захід і США зосередяться на КНР.

За словами Ден Сяопіна, «у нинішній міжнародній ситуації всі повинні усвідомлювати, що вся сила ворога буде спрямована проти Китаю і що вони будуть використовувати всі можливі виправдання, щоб створити для нас нові труднощі та тиск» [42].

Уряд США доклав зусиль, щоб мінімізувати шкоду для відносин між США і КНР, незважаючи на триваючу напругу після подій на Тяньаньмень. За словами президента Джорджа Буша: «Я не хочу бачити повного розколу в цьому зв'язку [США-КНР] і не буду підтримувати повний розрив відносин» [42].

У вересні 1992 року тодішній міністр закордонних справ Китаю та державний радник Цянь Цічен виступив із доповіддю про зовнішню політику Китаю в Центральній партійній школі. Цянь розпочав свою презентацію з підкреслення «об'єктивної реальності» стагнації соціалізму та становлення Америки як «єдиної наддержави» [50]. За допомогою «стратегії з 24 слів» Китай зміг би вирішити «кризу системи» в цих умовах. Крім того, Цянь підкреслив, що Китай виграв від розпаду структури холодної війни з точки зору міжнародної торгівлі.

Він стверджував, що Китай має перевагу на міжнародній арені, оскільки вплив Горбачова зменшився, загроза з півночі зникла в результаті розпаду СРСР, а Китай створив для решти світу вигляд, що він невразливий до санкцій.

У світлі цієї оцінки Цзянь запропонував наступні три напрямки майбутньої зовнішньої політики Китаю:

1. Участь у «всеспрямованій дипломатії». Така політика має бути вільною від ідеології, повинна включати відновлення дипломатичних відносин із якомога більшою кількістю країн, співпрацю зі Сполученими Штатами, добросусідство та доброзичливість із сусідами, включаючи Японію.
2. Створення сприятливого зовнішнього середовища для економічного розвитку. Конкретна політика включала участь в ініціативах міжнародного співробітництва, пов'язаних із війною в Перській затоці, нерозповсюдженням ядерної зброї, ембарго на поставки зброї та миротворчими операціями, а також участь у регіональних організаціях, таких як АТЕС і АСЕАН і відкриття величезного китайського ринку для іноземних держав.
3. Підтримка балансу між Китаєм, Сполученими Штатами та Японією. Щоб обмежити тристоронні відносини між Китаєм, США та Японією, конкретна політика мала передбачати зосередження дипломатичних зусиль на США на певний час, використання незгодженості у японсько-американських відносинах для налагодження відносин між Китаєм і США, коригування відносин з Росією, Європою та країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, зберігаючи стримувальні фактори проти Японії та США та відкриваючи китайський ринок для США.

Протягом 1990-х років Китай слідував рекомендаціям Цзяня.

Потрібно також згадати і про ядерну стратегію Китаю. Китайські лідери погодилися, що ДНЯЗ мав позитивний вплив на підтримку глобального миру та стабільності після участі в четвертій оглядовій конференції ДНЯЗ у 1990 році, незважаючи на те, що їхня країна продовжувала застереження щодо умов договору. Вони офіційно підписали ДНЯЗ у 1992 році [85].

Протягом 1990-х років Китай був замішаний у численних звинуваченнях щодо розповсюдження ядерної зброї, незважаючи на його всесвітню

декларацію про прихильність ядерному нерозповсюдженню. У квітні 1996 року під час візиту російського президента Бориса Єльцина до Пекіна Китай і Росія оголосили, що вони сформували «стратегічні відносини співпраці», засновані на довірі та рівності. Цзян Цземінь, президент Китаю, і Борис Єльцин підписали китайсько-російську спільну декларацію про багатополярний світ і встановлення нового світового порядку під час візиту Цзяна до Москви роком пізніше.

Цзян також покращив відносини з Москвою після розпаду Радянського Союзу [36]. Запрошення Китаю на державний візит нового російського президента Бориса Єльцина до Пекіна в грудні 1992 року було ключовим кроком (нібито відповідаючи на візит Цзян Цземіня до Москви в травні 1991 року до радянської розв'язки). На візит Єльцина відповів черговий президентський візит Цзян Цземіня до Москви у вересні 1994 року, який спровокував наступні щорічні саміти між прем'єрами чи президентами.

Протягом цих обмінів 1990-х років обидві сторони підписали низку важливих двосторонніх угод [29]. До більш важливих належали пакт про військову співпрацю (1993 р., поновлений у 1998 р. та 2003 р.); угода про «конструктивне партнерство» (1994), яка перетворилася на перше «всеосяжне стратегічне партнерство» Китаю (1996); угода про взаємний ненапад (1994); угода про взаємне ядерне усунення цілей і «невикористання зброї першим» (1994); угоди про «зону стабільності» разом із трьома державами Центральної Азії (це стало основою «Шанхайської п'ятірки», яка згодом перетворилася на Шанхайську організацію співробітництва або ШОС); низку угод про торгівлю, розвиток енергетики, культури та наукового співробітництва (1997).

Усі ці угоди значною мірою сприяли інституціоналізації нових китайсько-російських відносин. У кінці підписали Договору про добросусідство та дружнє співробітництво у 2001 році. Договір із 25 статей охоплював широкий спектр політичних, суспільних, наукових, регіональних, прикордонних та інших елементів.

Наступним випробуванням для Цзяна стала подвійна криза в Тайванській протоці 1995–1996 рр. під час якої китайські військові запустили ракети малої дальності поблизу Тайваню в 1995 р. на знак протесту проти візиту його президента Лі Тен Хуея до Сполучених Штатів, а також у 1996 р. спроба залякати виборців Тайваню після обрання ними Лі президентом [74]. Як голова Центральної військової комісії, Цзян мав схвалити запуски ракет. Вони призвели до негативних наслідків, і агресивні дії ще більше погіршили відносини, навіть змусивши президента Клінтона розгорнути дві авіаносні бойові групи в околицях Тайваню, щоб у відповідь застосувати зброю.

Пізніше почалися ще гостріші суперечки щодо прав людини, торгівлі людьми та нерозповсюдження цього злочину. Потім, намагаючись відновити стосунки, головні помічники президента Клінтона та Цзяна з питань національної безпеки зустрілися в Пекіні в червні 1996 року. У результаті обидва уряди домовилися про взаємні офіційні візити.

У вересні 1997 року Цзян Цземінь відвідав США з офіційним візитом, і обидва лідери висловили свою рішучість працювати над створенням вигідного стратегічного альянсу. У червні та липні 1998 року Білл Клінтон здійснив другий візит до Китаю, продемонструвавши, що його адміністрація визнала Китай зростаючою та відповідальною державою, і що вона продовжуватиме стратегію залучення, щоб переконати Китай прийняти поточні міжнародні норми, встановлені західними державами.

У жовтні 1997 року Цзян Цземінь здійснив офіційний державний візит до Сполучених Штатів (перший президент Китаю майже за десятиліття). За зачиненими дверима Білого дому президент Клінтон тиснув на Цзяна щодо покращення ситуації з прав людини, а на подальшій прес-конференції в прямому ефірі він звинуватив Цзяна та Китай у тому, що вони перебувають «на неправильному боці історії» щодо Тяньаньмень [68]. Також обидва уряди намагалися запровадити нову структуру для «розбудови конструктивного стратегічного партнерства для 21-го століття».

Подорож Цзяна до США також включала візити до Гонолулу, Вільямсбурга, Вашингтона, Філадельфії, Нью-Йорка, Бостона та Лос-Анджелеса. Хоча на кожній зупинці його супроводжували протестувальники, загалом його добре прийняли. Це створило основу для взаємного візиту президента Клінтона до Китаю наступного року (червень 1998 р.). Одинадцятиденний державний візит включав дуже символічну перевірку почесної варти на площі Тяньаньмень, де дев'ять років тому відбулися масові протести та бійня. Візит також пройшов загалом добре, і, здавалося, стосунки повернулися в норму.

КНР мала намір розвивати свої відносини з великими країнами в контексті стратегічного партнерства, одночасно сприяючи зростанню мультиполяризації. Китайські чиновники вважали, що стратегічне партнерство означало прагнення великих держав співпрацювати, а не ставати суперниками. Три «ні», тобто «необ'єднання, відсутність конфронтації та третьої сторони», повинні бути принаймні прийнятими ними [46]. Побудувавши цю мережу, Китай отримав би перевагу в гарячій боротьбі та пристосуванні між великими державами в рамках прагнення до панування в двадцять першому столітті.

Китай почав агресивно просувати регіоналізм з 1997 року, що означало створення політичних, економічних або соціальних структур, лояльних до певної географічної території з переважно подібним населенням з точки зору ідеології та культури. Протягом нової ери регіоналізму після завершення холодної війни на угоди між державами дедалі більше впливали неекономічні міркування, такі як соціальна та екологічна політика, а також законодавство, спрямоване на підвищення відповідальності та відкритості уряду.

Ймовірно, на рішення КНР вдатися до такого кроку вплинула низка факторів. По-перше, Ден Сяопін помер, дозволивши Цзян Цземіню розпочати власні дипломатичні зусилля. По-друге, Гонконг було повернуто нації, що дозволило Китаю встановити багатосторонні зв'язки з Південно-Східною Азією. У той самий рік, коли Азію вразила фінансова криза, Китай не постраждав і зміг покращити своє міжнародне становище. Крім того, Китай

хотів активно проводити регіоналізм, щоб нейтралізувати владу Тайваню та виключити вплив США в регіоні.

Хоча непросто відокремити особисту роль Цзяна від колективних дій та ініціатив КНР, його дії щодо Сполучених Штатів і Росії справді мали вплив. Цзян виступив з важливою промовою в Женеві, Швейцарія (у березні 1999 року), де він виклав «нову концепцію безпеки» Китаю, яка прямо відкидала альянси та колективну безпеку, просуваючи «всеосяжну безпеку на основі співпраці» — ініціативу, яка згодом знайшла свій шлях до низки офіційних заяв про зовнішню політику КНР та національну безпеку [81]. Нічого в цій ідеї не здавалося особливо новим або видатним. Коли її вперше було опубліковано, здавалося, що це було лише зміною «п'яти принципів мирного співіснування» Китаю та визнання КНР того, що економічна безпека — це просто так само важливо, як і військова безпека.

Обстановка, в якій тоді була представлена «нова концепція безпеки», зробила її більш переконливою. Китай безперечно рухався до представлення неоднозначного погляду на те, як країни повинні підходити до національної безпеки у світовому порядку після холодної війни. Це часто суперечило «стратегії з 24 слів» Ден Сяопіна про те, що Китай повинен «спокійно спостерігати й аналізувати і ніколи не брати на себе лідерство» в міжнародних справах. «Нова концепція безпеки» прагнула збереження мирного середовища для здійснення внутрішнього розвитку країни, відмови від участі у будь-яких військових альянсах, спрямованих проти третіх країн і гегемонії США на світовому просторі як єдиної наддержави. Її прагнення були зрозумілими — процвітання країни та створення багатополлярної системи.

Концептуально в концепції не було нічого поганого. Однак, з американської точки зору, «нова концепція безпеки» виявилася проблематичною, особливо коли вона була вперше представлена. Китайці раніше цитували «нову концепцію безпеки» як контраргумент проти «менталітету холодної війни» певних держав, які все ще покладаються на військові альянси та військові блоки для захисту чи просування своїх інтересів.

Проте можна вважати, що «нова концепція безпеки» була ознакою невдоволення Китаю розвитку глобальної системи. Завершення холодної війни не поклало початок довгоочікуваному багатопольярному світу, як передбачали китайські дослідники міжнародних відносин. Натомість вони мали боротися зі світом, який стає все більш глобалізованим, а також із більш могутньою та домінуючою силою, а саме Сполученими Штатами.

«Нова концепція безпеки» представляла основу для політичних, економічних і безпекових зв'язків у майбутньому багатопольярному світовому порядку. Попередні китайські прогнози щодо зміни світового порядку в бік багатопольярності не мали цього підґрунтя. Тому ідея слугувала теоретичним інструментом. «Нова концепція безпеки», безсумнівно, була прямою відповіддю Китаю на американську політику та дії, які Пекін вважав небезпечними, зокрема розширення військових альянсів Вашингтона.

Ця ідея все ще служить спростуванням американських тверджень про те, що минуле, теперішнє та майбутнє економічне процвітання Східної Азії є прямим результатом миру та стабільності, які підтримуються передовою присутністю американських військових сил і військових альянсів. «Нова концепція безпеки» також була відповіддю на думку Пекіна про те, що Сполучені Штати збережуть свою першість як єдиної військової наддержави в довгостроковій перспективі шляхом створення та розгортання передових оборонних технологій. У результаті регіону було представлено «нову концепцію безпеки» як частину більшої дипломатичної спроби спростувати «гіпотезу китайської загрози».

Але потім, 7 травня 1999 року, стратегічний бомбардувальник ВПС США, який летів у складі місії НАТО під час сербсько-косовського конфлікту, помилково розбомбив посольство Китаю в Белграді, зруйнувавши його частину та вбивши трьох співробітників китайського посольства [67]. Зрозуміло, що китайська громадськість була обурена і відмовилася прийняти американську заяву про те, що це сталося помилково. Люди у Пекіні оточили посольство

США та закидав його камінням, розбивши вікна та затиснувши посла Джеймса Сассера та персонал усередині.

Зі свого боку, Цзян Цземінь протягом тижня відмовлявся приймати телефонні дзвінки президента Клінтона з поясненнями та співчуттями. Згодом було досягнуто домовленості, згідно з якою уряд США зобов'язався виплатити 4,5 мільйона доларів компенсації сім'ям загиблих, а китайська сторона виділила 2,7 мільйона доларів на відшкодування шкоди, завданої посольству. Однак донині китайський уряд і громадськість ніколи не погоджувалися з американським поясненням того, що вибух був нещасним випадком.

У своїй промові з нагоди 80-річчя заснування Комуністичної партії в липні 2001 року президент Цзян Цземінь чітко дозволив надавати членство в партії бізнесменам. Теорія Цзяня про «трьох представників», яку він виголосив під час інспекційної поїздки провінцією Гуандун у лютому 2000 року, підтвердила це [73].

Комуністична партія, відповідно до теорії «трьох представників», повинна була виступати за високу продуктивність, культуру та фундаментальні інтереси переважної більшості громадян Китаю. Відповідно до ортодоксальної марксистської ідеології, комуністична партія не створена для того, щоб представляти щось інше, крім пролетаріату. За визначенням, Комуністична партія Китаю перестане бути комуністичною партією, якщо вона фактично досягне статусу партії, яка представляє весь народ. Таким чином, теорія «Трьох представників» могла справді кардинально змінити комуністичну партію.

Раніше Китай боявся падіння соціалістичного режиму Китаю мирним шляхом. Теорія «трьох представників» могла викликати критику за спробу змінити сутність Комуністичної партії, подібно до того, як це робила ідеологія мирної еволюції. Проте Китай досяг точки, коли політичні зміни вже не обов'язково потрібні для продовження економічних реформ, тому теорія «трьох представників» цілком відповідала духу соціалізму.

Потрібно також згадати, що Китай взяв на себе значну відповідальність, приймаючи саміт АТЕС у Шанхаї у 2001 році і заснувавши Шанхайську

організацію співробітництва та сприяючи зонам вільної торгівлі для «АСЕАН плюс 3» у 2002 році. Проблема полягала в тому, що Китай вважав за краще використовувати такий регіоналізм для просування свого міжнародного статусу та розглядав його як життєво важливий інструмент для розширення своїх інтересів у регіоні.

Цзянь Цземінь, безумовно, значно перевершив усі скептичні очікування, які супроводжували його піднесення до вершини влади в 1989 році. Тринадцять років на посаді були найдовшим правлінням будь-якого китайського лідера з часів Мао. Цзянь вибрав кілька напрямків політики, в яких він мав особистий інтерес і вважав, що може вплинути на прогрес в них, зокрема такі як реформа КПК, військові справи, зовнішня політика та кілька конкретних елементів економічної політики. Він насправді був досить прогресивним у цих сферах, рухаючи країну вперед у кожній — «змінюючись разом з часом».

З наближенням 2002 року та запланованого 16-го партійного з'їзду погляди все більше зосереджувались на передбачуваній відставці глави Цзяня Цземіня та переході влади до Ху Цзіньтао.

3.3. Висновки до 3-го розділу

Завершальний період доби холодної війни і періоди після її завершення китайська зовнішня політика реалізувалася під керівництвом Дена Сяопіня, програма якого включала економічний розвиток і відкриття зовнішньому світу, національне возз'єднання, забезпечення глобальної та регіональної безпеки та встановлення нового політичного та економічного порядку.

Його стратегія «чотирьох модернізацій» та «стратегія з 24 слів» заклали важливі ідеологічні засади ведення зовнішньої політики, які можна спостерігати навіть у сучасній поведінці КНР щодо формування дипломатичних зв'язків та участі в економічних ініціативах міжнародних організацій.

Незважаючи на події у Східній Європі, розпад Радянського Союзу, кінець біполярної системи та холодної війни, зовнішньополітичні стратегії Китаю

зберігали високий ступінь взаємозалежності. Ден Сяопін приймав у Пекіні іноземних відвідувачів, він добре розумів тонкощі світових справ і був толерантнішим до іноземної присутності в Китаї ніж Мао Цзедун, адже Ден не виступав проти переговорів віч-на-віч з іноземними лідерами і шукав у країнах Заходу союзників, а не ворогів.

Цзян Цземінь раптово зайняв посаду національного лідера в розпал політичних потрясінь, що охопили країну в 1989 році. Термін його перебування на посаді примітний тим, що він подолав міжнародний осуд та ізоляцію, стабілізував зв'язки зі Сполученими Штатами та розширив зовнішні відносини Китаю. Його політика «нової концепції безпеки» була спрямована на формування азійського регіонального співробітництва з доступом до китайського ринку та економічним піднесенням країни на основі багатополярних засад.

Цзян змінив політичний підхід від прискіпливого спостереження до активних дій. Цзян просував дипломатію в усіх напрямках, чого Ден ніколи не робив раніше, зустрічаючись з декількома іноземними важливими посадовцями як у Китаї, так і за його межами, організовуючи численні міжнародні конференції. Йому подобалася світова арена, а також відвідувати міжнародні саміти, де він міг спілкуватися з іншими світовими лідерами та брати активну участь у міжнародних відносинах. У цих особистих аспектах Цзян був китайським лідером, відмінним від його попередників.

РОЗДІЛ 4: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ХХІ СТ.

4.1. «Наукова думка про розвиток» і засоби «м'якої сили» як інструмент «мирного піднесення» КНР доби Ху Цзіньтао

Економіка Китаю стала шостою за розміром у світі, коли Ху Цзіньтао змінив Цзяна на посаді лідера в 2002 році [76]. Незважаючи на те, що китайська економіка зростала, швидкий розвиток КНР також породив ряд нових проблем. Ху очолив країну, яка ставала дедалі більш розділеною: регіональні розбіжності, зруйнована система соціального забезпечення, високий рівень безробіття, структурна бідність. Китай постав перед новими викликами на зовнішньополітичному фронті, включаючи глобальний тероризм, сепаратистські рухи, стратегічне стримування, величезні торговельні дисбаланси.

Після повного відходу Цзян Цземіня з важливих посад адміністрація президента Ху Цзіньтао доклала зусиль для побудови та розширення політичної основи свого уряду. У рамках цієї ініціативи Ху вибрав кілька крилатих фраз, зосередившись на просуванні «наукової думки про розвиток» і дотриманні «мирного зростання» [16].

Науковий соціалізм, сталий розвиток, соціальний добробут, гуманістичне суспільство, поширення демократії та, зрештою, створення соціалістичного гармонійного суспільства – усе це складова «наукової думки про розвиток». Відповідно до неї партія повинна була приділяти увагу розвитку у своїх зусиллях щодо управління та відродження нації. Для того, щоб вивільнити та культивувати свої продуктивні сили, Китай повинен залишатися відданим вирішальній меті економічного розвитку та зосередитися на сприянні зростанню та розвитку економіки. Тоді можна припустити, що така концепція мала на меті об'єднати марксизм із реальністю сучасного Китаю та основними рисами теперішнього часу і повністю втілити марксистський світогляд і методологію розвитку.

Основною передумовою був комплексний, збалансований і сталий розвиток. Це означало, що партія повинна була підтримувати всебічний економічний, політичний, культурний і соціальний прогрес, координувати всі аспекти модернізації, встановлювати баланс між надбудовою та економічним базисом і просувати соціалізм із китайською специфікою відповідно до загального планування. Фундаментальна стратегія полягала у єдиному плануванні з урахуванням усіх елементів. Це означало, що партія повинна повністю розуміти ключові відносини, пов'язані з побудовою соціалізму з китайською специфікою, і належним чином керувати ними, водночас збалансовуючи розвиток міст і сіл, міжрегіональний, економічний і соціальний розвиток і відкриттям політики зовнішньому світу.

Це методична наукова філософія, яка стосувалася реформ, зростання та стабільності, а також внутрішніх і зовнішніх справ, національної оборони, питань, пов'язаних з партією, а також управління урядом і збройними силами. Це було новою еволюцією марксизму в сучасному Китаї та ще одне своєчасне оновлення керівної філософії КПК.

У відповідь на зростаючі соціальні заворушення, викликані економічним і соціальним прогресом за попередні два десятиліття, а також ескалацією глобалізації, Комуністична партія Китаю під керівництвом Ху Цзіньтао оголосила «мирне піднесення» стратегічною метою в 2004 році [16].

Ця фраза в основному використовувалася, щоб запевнити країни Азії та США в тому, що посилення військової та економічної могутності КНР не загрожуватиме миру та стабільності та що інші країни отримають переваги від зростаючого впливу комуністичного Китаю. Концепція робила сильний наголос на цінності «м'якої сили» та частково ґрунтувалася на ідеї про те, що всеосяжна національна влада КНР буде посилена, а не зменшена, завдяки позитивним відносинам із сусідніми державами.

Згідно з нею, Китай мав продовжувати надавати пріоритет розвитку та ставити економічне будівництво в авангард своїх національних ініціатив. Іншими словами, Китай не повинен був розглядати політичний конфлікт як

свою мету і не прагнув би розвивати свою економіку через політику імперіалізму чи ізоляціонізму. Китай також мав взяти участь в економічній глобалізації та конкурувати на глобальному ринку з іншими країнами, щоб досягти бажаного результату.

Її ідея полягала також в тому, що навіть будучи учасником економічної глобалізації, Китай продовжуватиме своє незалежне зростання. Це означало, що зростання Китаю мало залежати від його власної могутності і він повинен покладатися здебільшого на власні інституційні інновації, структурну перебудову, зростання внутрішнього попиту та використання приватного капіталу для вирішення проблем. Китай мав би, наприклад, покладатися на власні технологічні інновації, щоб скоротити використання енергії або створити нові джерела енергії.

«Мирне піднесення» також мало на меті продовжити скоординований розвиток у всіх секторах і поглибити реформи. Для Китаю того періоду було складно брати участь у глобалізації для планової економіки, тому він повинен був продовжувати свої реформи та створювати соціалістичну ринкову економіку.

Незважаючи на те, що Китай є великою державою за територіальними критеріями і відіграє відповідну роль у міжнародних справах, він також не повинен прагнути до гегемонії, оскільки історія показала, що домінування зрештою призведе до глобального хаосу.

Проте китайські чиновники постійно додавали все більше спірних питань до зростаючого списку основних інтересів Китаю, явно з наміром сигналізувати про рішучість прагнень Китаю стати впливовою державою. КНР змінила свою зовнішню політику, щоб стати більш рішучою для досягнення цих фундаментальних цілей, негативно реагуючи на будь-які образи її гордості та суверенітету. Ці зміни погіршили відносини Китаю з декількома його сусідами в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та із Заходом.

Потрібно зазначити, що Ху також дотримувався політики, встановленої Ден Сяопіном на початку 1990-х років, щоб уникнути конфлікту з США та

іншими західними державами, оскільки обмежені можливості та геостратегічне положення Китаю не дозволяли йому мати достатній вплив. Ця політика передбачала приховування потенціалу Китаю, зосередження на розбудові його національної сили та очікування свого часу. Оскільки США тримали ключ до поточних зусиль Китаю з модернізації. Пекін також підтримував «політику добросусідства» у своїй взаємодії зі своїми азійськими сусідами, щоб сприяти мирному середовищу для економічного розвитку.

Що стосується «м'якої сили», то китайські лідери одразу зрозуміли, що мати як жорстку, так і м'яку силу необхідно, щоб бути великою державою [10]. Очевидно, що поєднання обох сил дозволяє державам отримувати вигоду від гнучкості у їхніх відносинах з іншими націями та підтримувати конкурентні переваги в усьому світі. КНР може просувати свої національні інтереси, використовуючи вплив м'якої сили, щоб поглибити свої економічні зв'язки з іншими країнами та інтегрувати свій ринок зі світовими ринками. Це також дозволило б Китаю формувати нові регіональні альянси та партнерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, Африці та Латинській Америці, а також брати активнішу участь у політиці країн, що розвиваються.

У сучасному глобалізованому світі нація може мати значний вплив на світову економіку та міжнародні відносини через застосування м'якої сили [61]. Використання жорсткої сили стає все більш дорогим, а також непопулярним у суспільствах і міжнародних групах. Крім того, якщо КНР буде погрожувати своїм сусідам, вони можуть сформувати інші альянси, щоб протистояти загрозі Китаю. Таким чином Китай міг би зменшити могутність і вплив Сполучених Штатів у регіоні. Зрозуміло, що здатність країни створювати альянси та розвивати глибші зв'язки з іншими державами є ознакою зростання могутності Китаю на міжнародній арені. З точки зору економічної та наукової співпраці ці партнерства були важливі для всіх.

Після трьох десятиліть швидкого економічного зростання Китай досяг кращих результатів, ніж багато західних країн, під час глобальної економічної

рецесії, яка почалася в 2008 році, а в 2010 році він випередив Японію, ставши другою за величиною економікою в світі [6].

У результаті зовнішньополітична поведінка Китаю змінилася і стала більш рішучою. Одним із прикладів є те, що основні національні інтереси стали описуватися як «основа національного існування» і фактично не підлягала обговоренню [16]. Китайські лідери чітко дали зрозуміти, що суверенітет і територіальна цілісність є одними з основних національних інтересів Китаю.

Китай більше не уникав конфронтації у своїх відносинах із західними країнами, звинувачуючи американських чиновників за глобальну економічну кризу. Китайські лідери були менш охочі адаптуватися та були більш готові піти проти США у захисті ключових інтересів. Вони стверджували, що США мають великий борг перед Китаєм, але все ще намагаються використати свою перевагу, щоб утримати просування Китаю на захід для зростання економічного і дипломатичного впливу.

КНР посилила риторику у своїх застереженнях щодо наслідків поставок зброї як серйозного виклику основним інтересам Китаю, підвищуючи ставки щодо передбачуваної військової допомоги США на Тайвань. 29 січня адміністрація Обама поінформувала Конгрес про продаж зброї Тайваню на суму 6,4 мільярда доларів США [51]. Однак його адміністрація зіткнулася з нечуваними раніше протестами Китаю. Речник МЗС Китаю офіційно погрожував запровадити санкції проти американських компаній, які займаються продажем зброї.

Замість того, щоб дотримуватися стриманої директиви у відповідь на зустріч президента Обама з Далай-ламою, який є духовним лідером Тибету, на початку 2010 року, Китай нагадав Заходу про вислів Дена Сяопіня: «ніхто не повинен очікувати, що Китай проковтне гіркі плоди, які шкодять її інтересам» [55]. Пекін раптово відклав запланований саміт ЄС у грудні 2008 року, щоб продемонструвати, що навіть у розпал світової економічної кризи він не був готовий зустрітися з лідерами своїх найбільших торгових партнерів. Це було зроблено після зустрічі президента Франції Ніколя Саркозі з Далай-ламою.

Пекін також продовжував захищати свої фундаментальні інтереси у морських територіальних конфліктах у взаємодії зі своїми сусідами в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Китай використовував тактику зволікання, щоб уникнути застосування сили та ескалації конфліктів протягом багатьох десятиліть після заснування КНР. Протягом останніх двох років правління Ху Цзіньтао Китай активно впроваджував свій суверенітет і суверенітет над спірними морськими територіями. У 2009 році китайські лідери розширили інтереси, включивши в них морські територіальні претензії в Південно-Китайському морі [35, с. 731]. Китай стикається з безліччю суперечок щодо островів і морів, на які також претендують країни Південно-Східної Азії.

Хоча в офіційних заявах Китаю щодо ключових питань, пов'язаних із суверенітетом і територіальною цілісністю, майже виключно згадувалися Тайвань, Тибет і Сінцзян, Китай рішуче відреагував на серію інцидентів з 2009 по 2012 роки, розгорнувши більше персоналу та встановивши нове обладнання для більш частого та активного проведення рутинного морського патрулювання та забезпечення правопорядку в Південному та Східно-Китайському морях [79]. Ці інциденти включали неодноразові спроби Китаю перешкодити в'єтнамським і філіппінським суднам розвідувати наявність нафти і газу у спірних водах Південно-Китайського моря.

Китай почав будувати штучні острови на скелях, які він контролював з кінця 1980-х років у Спратлі, а пізніше мілітаризував їх у Південно-Китайському морі після анексії мілини Скарборо у квітні 2012 року. Це територія, яка довгий час була населена жителями Маніли та розташована приблизно в 200 км на захід від Лусона [79]. Кораблі берегової охорони Китаю активізували свої вторгнення в прилеглі та територіальні моря Східно-Китайського моря поблизу Сенкаку, невеликих островів, якими Японія управляє з 1895 року і на які Китай і Тайвань претендують з початку 1970-х років.

Можна припустити, що поведінка КНР була відображенням певної впевненості та нетерплячості керівництва Ху Цзіньтао щодо формулювання

зовнішньої політики. Збільшення енергетичних можливостей Китаю, особливо його відносний успіх у виживанні під час глобальної фінансової кризи та підтримці високої економічної траєкторії, значно сприяли його зростанню впевненості у здатності впоратися із Заходом і територіальними суперечками з сусідами. Китай став більш схильним активно формувати зовнішнє середовище, а не пасивно реагувати на нього, і насильно захищати свої національні інтереси, а не компрометувати їх, оскільки він почав відчувати, що глобальний баланс сил змінюється на його користь.

КНР була незадоволена тим, що вона вважала антикитайськими елементами, які намагалися перешкодити їй зайняти законну позицію. Зокрема, Китай вважав, що США ніколи не відмовляться від політики обмеження Китаю через так званий структурний конфлікт між Китаєм як державою, що розвивається, і США як єдиною наддержавою. Китайці сумнівалися, чи конфлікт триватиме й посилюватиметься, навіть якщо Китай стане демократичним, оскільки США не захочуть, щоб Китай, демократичний чи ні, став багатшим і сильнішим. Тим не менш, таку неліберальну політичну систему Китаю можна назвати однією з головних причин напруги.

Потрібно згадати і за ядерну стратегію. Китайська Народна Республіка суворо охороняє інформацію про свою ядерну зброю. Незважаючи на те, що точна кількість ядерного арсеналу Китаю не була оприлюднена, дослідження показують, що станом на 2011 рік Китай розробив 200–300 ядерних боєголовок [21]. Він продовжував (і продовжує) оновлювати свій ядерний арсенал альтернативними методами, незважаючи на заборону на випробування ядерної зброї.

Китай поступово покращив свою відкритість у готовності надавати обмежену кількість інформації та стратегії розгортання, навіть якщо він продовжує нарощувати свій арсенал. Наприклад, детально описана політика Пекіна щодо «незастосування першим» ядерної зброї, а різні етапи ядерної готовності приблизно викладені в Білій книзі оборони Китаю 2010 року [21]. Згідно з дослідженням, держави, що володіють ядерною зброєю, «повинні

обговорити та укласти договір про незастосування ядерної зброї першими одна проти одною». У Білій книзі також зазначено «однозначне зобов'язання Китаю за жодних обставин не застосовувати або погрожувати застосуванням ядерної зброї проти неядерних країн або зон, вільних від ядерної зброї».

Китай, очолюваний Ху, енергійно переслідував свої основні інтереси, але не був готовий взяти на себе додаткові міжнародні зобов'язання як глобальна держава, що зростає, і зайняти позицію світового лідера. На першому Китайсько-американському стратегічному та економічному діалозі у Вашингтоні член Держради Дай Бінгуо заявив, що трьома головними інтересами Китаю є збереження його фундаментальної системи та державної безпеки, державного суверенітету та територіальної цілісності, а також постійний стабільний розвиток його економіки та суспільства [75].

Це були дуже конкретні проблеми, які мали більше спільного щодо виживання режиму Ху та національної безпеки, ніж із прагненнями Китаю стати великою державою. Крім того, Китай доклав певних зусиль, щоб збільшити свою допомогу та підтримку іншим країнам, зокрема країнам Латинської Америки та Африки. Допомога Китаю за кордоном становила 124,8 мільярда доларів США у 2009 році, 168,6 мільярда доларів США у 2010 році та 189,3 мільярда доларів США у 2011 році, що означає зростання порівняно з 1,7 мільярда доларів США у 2001 році [61]. Показники 2010 і 2011 років більш ніж удвічі перевищували публічно оголошений міністерством оборони Китаю бюджет, який становив майже 3% ВВП країни.

Китай також пообіцяв інвестувати значну суму грошей в ініціативи, які підтримують його «м'яку силу». Це включало 150 мільярдів доларів на такі ініціативи: Новий банк розвитку, Економічний пояс Шовкового шляху, Морський шовковий шлях та Азійський банк інфраструктурних інвестицій. Крім того, Китай планує стати найбільшим інноватором технологій у світі до 2050 року [35, с. 703-704].

У цей період також відбулося значне зростання економічної та військової співпраці між Москвою і Пекіном, оскільки їх політичні відносини

покращилися. Загальна річна торгівля Китаю з Росією (імпорт плюс експорт) зросла в шість разів між 2000 і 2010 роками, з 8 мільярдів доларів до 55,5 мільярдів доларів [16]. У серпні 2005 року Китай і Росія провели «Миротворчу місію 2005», перші спільні військові навчання. Протягом десятиліття продажі російської зброї в Китай також стрімко зросли. У період з 2000 по 2010 рік Китай збільшив закупівлю зброї в Росії на 258% порівняно з попереднім десятиліттям.

Тобто, основним інструментом підтримки цілей м'якої сили Китаю того часу був і залишався його економічний вплив, який він використовує для підписання значних торговельних та інвестиційних угод, а також позик.

4.2. «Китайська мрія» Сі Цзіньпіна та сучасна зовнішня політика

КНР

Сі Цзіньпін обійняв посади генерального секретаря КПК і голови Центральної військової комісії в 2012 році, що прискорило розвиток зовнішньої політики Китаю. Вважається, що нова адміністрація Сі Цзіньпіна почала проводити більш активну зовнішню політику, незважаючи на проголошені принципи. Основними цілями нової зовнішньої політики було здійснення модернізації, встановлення спокійного зовнішнього середовища та вжиття заходів, які дозволять зміцнити внутрішню економіку країни. Для досягнення цих цілей Китай має підтримувати свої мирні відносини з іншими державами, як на місцевому, так і на міжнародному рівнях.

З 2013 року китайське керівництво почало розробляти плани щодо своєї позиції на світовій арені. Незважаючи на те, що ці ідеї постійно змінювалися, вони дали загальне уявлення про те, якої міжнародної системи прагне Китай.

Фінансова криза 2008 року завдала нищівного удару по економіці західних країн. На цьому тлі ініціатива «Один пояс, один шлях» (широко відома як «Новий шовковий шлях») — одна з найамбітніших дипломатичних ініціатив Китаю – була представлена Сі Цзіньпіном у 2013 році в Астані та

Джакарті [22]. Для створення більш економічної інтеграції між країнами-учасницями, ініціатива «Один пояс, один шлях» має складатися з п'яти ланок:

1. Координація політики.
2. Підключеність інфраструктури.
3. Співпраця в інвестиційній інфраструктурі та ланцюгах поставок.
4. Інтеграція фінансів.
5. Співпраця та міжкультурний діалог.

Завдяки розширенню торгівлі, яка є стимулом розвитку, ініціатива «Один пояс, один шлях» заохочує міцніші відносини між країнами. Це вимагає значної програми розбудови інфраструктури на додаток до двосторонніх торгових та інвестиційних зобов'язань. Ініціатива розглядається як важливий геостратегічний проект, який символізує зростання статусу Китаю як економічної та військової сили.

Окрім економічної складової, ці зусилля мають значну геополітичну вагу, оскільки їх метою є повна інтеграція країн Азії в економіку КНР, що згодом залучить економіки країн Європи та Африки. Однією з цілей ініціативи є інтеграція стратегій розвитку країн уздовж «Одного поясу, одного шляху», а також спільна робота та для просування цілей взаємної вигоди та спільної безпеки.

Крім того, китайська економіка виграє від сильнішої інтернаціоналізації своїх державних підприємств і валюти. Китайські державні підприємства відіграють значну роль у будівництві інфраструктури як окремі учасники тендеру або як партнери у спільних проєктах з місцевими підприємствами. Мета - заохочувати участь китайських фірм у будівництві інфраструктури на території ініціативи «Один пояс, один шлях» та реалізовувати інвестиції.

Збільшуючи фінансову співпрацю та роботу над створенням стабільної валюти, інвестицій, фінансування та системи кредитної звітності в Азії та підтримуючи зусилля урядів, їхніх компаній і фінансових установ з хорошими кредитними рейтингами щодо випуску облігацій у юанях, план також передбачає збільшення ролі юаня в азійській фінансовій системі. Усе це,

врешті-решт, створить економічний блок із Китаєм у центрі, що наблизить декілька азійських економік до Пекіна.

Проте треба також сказати, що це є спроба представити новий тип колоніалізму. Китайську практику дипломатії боргової пастки для оплати інфраструктурних проектів можна назвати неокolonіальною. Неокolonіалізм, як правило, трактується як розвиток капіталізму, який дозволяє капіталістичним державам панувати над підлеглими націями опосередковано через функціонування міжнародного капіталізму, а не безпосередньо перетворюючи його в колонію.

З приходом Сі Цзіньпіна на посаду генерального секретаря КПК дуже часто використовується фраза «китайська мрія». Фраза «здійснити омолодження китайської нації є найбільшою з китайських мрій» вперше була вимовлена Сі Цзіньпіном у листопаді 2012 року під час його візиту до Національного історичного музею [77].

Існує багато різних тлумачень значення цієї «ідеї». Вони варіюються від найбільш песимістичних, які бачать у цій мрії загрозу ліберальному порядку та прагненні Китаю отримати гегемонію в міжнародній системі, до найбільш благодійних, які бачать у «китайській мрії» шанс посилити міжнародне співробітництво, сприяти зростанню усіх економік і запобігати конфліктам між націями.

Сі Цзіньпін під час свого виступу в листопаді 2014 року обговорив свій міжнародний проект і бачення позиції Китаю в світі. Невпинно зростаюча могутність і розвиток Китаю представляють для них найбільшу можливість [58]: «Ми повинні шукати розуміння та підтримки інших країн щодо китайської мрії, яка стосується миру, розвитку, співпраці та взаємовигідних результатів. З іншого боку, ми повинні пам'ятати про різні ризики та виклики і вміло розрядити потенційні кризи, щоб перетворити їх на можливості для розвитку Китаю. Ми прагнемо сприяти добробуту всіх людей, у тому числі жителів Китаю та інших країн».

Відповідно, «китайська мрія» змінюється залежно від цільового ринку. Для внутрішнього ринку увага зосереджена виключно на посиленні економічного потенціалу Китаю на благо його народу. Мета «китайської мрії» полягає в тому, щоб представити Китай іноземній аудиторії як відповідального члена міжнародного співтовариства, який завдяки своїй економічній (і військовій) могутності може представити себе як лідера, здатного підтримувати стабільність.

Сі Цзіньпін під час свого виступу зазначив, що вони повинні сприяти дипломатії сусідства, перетворювати сусідні райони Китаю на спільноту спільної долі, продовжувати дотримуватися принципів доброзичливості, щирості, взаємної вигоди та інклюзивності у проведенні дипломатії сусідства, сприяти дружбі та партнерству з сусідами, сприяти створенню доброзичливого, безпечного та процвітаючого середовища сусідства та збільшувати взаємовигідну співпрацю та зв'язок, щоб підтримувати цей імідж. Однак план Китаю спрямований не просто на сусідні држави. Нова модель відносин між великими країнами спрямована на належне управління взаємодією з іншими великими країнами, побудови стабільної структури між великими країнами. Вона була використана для закладення основи для встановлення відносин між великими країнами.

«Китайська мрія», здається, є вершиною міжнародних прагнень Китаю та планом подолати приниження минулого століття, повернувши Китаю його політичну гегемонію в Азії та його економічне значення в глобальному масштабі, як це було до втручання Заходу в країни Азії. Китайські чиновники уважно стежили за сходженням Америки до статусу супердержави, і культурний вплив Америки є ключовим компонентом успіху Китаю. КНР також прагне наслідувати американський успіх, зберігаючи китайські риси, щоб підтримати мету відродження китайської країни, але лише тоді, коли китайська культура досягне своєї вершини.

Цей амбітний проект робить Китай єдиною країною у світі, яка наразі переслідує глобальне бачення. Завдяки своїй інвестиційній політиці Китай все

більше має змогу перетворити свою економічну силу на політичний вплив. Нові транспортні сполучення та економічні коридори, безумовно, зіграють свою роль у розвитку «китайської мрії», посиливши роль Пекіна як євразійського центру тяжіння.

Пекін уважно стежить за тим, як Китай сприймають за кордоном, і усвідомлює, що йому потрібно тісно співпрацювати з іншими країнами. Міжнародні відносини Китаю в новий період будуть знаходитися під сильним впливом його міжнародних партнерів, зокрема Європейського Союзу. ЄС має розвивати відносини з Пекіном, щоб впливати на міжнародні справи на новому етапі китайської зовнішньої та торгової політики в той час, коли позиції США у світових справах послаблюються. Європа може прийняти вимогу Китаю щодо суверенного самовизначення та невтручання, враховуючи його історичну історію, проте ЄС повинен працювати над підвищенням передбачуваності у своїй взаємодії з Китаєм. Щоб протистояти зростаючому Китаю, Європа повинна об'єднатися.

Останніми роками КНР однозначно прийняла стратегію «розділяй і володарюй» щодо країн-членів Європейського Союзу. Меншим країнам ЄС було б важче відповісти на цю китайську стратегію, ніж економічно й технологічно надійним державам, таким як Німеччина. Тому Європі слід бути надзвичайно обережним, щоб не допустити розвитку внутрішніх розколів. Якщо країни-члени ЄС погодяться на більш широку, переконливу та інклюзивну стратегію Китаю, вони будуть у кращому становищі.

Терміни «нова форма міжнародних відносин» і «нова модель відносин між великими державами» окремо виділяються в наративі Китаю. Перший, спрямований на міжнародне співтовариство, має на меті представити сприятливу картину розвитку Китаю та представити його як необхідний елемент для економічного зростання своїх сусідів, створюючи при цьому взаємовигідне партнерство, від якого і Китай, і його сусіди виграють. За цим принципом нових міжнародних відносин лежить прагнення Китаю уникнути можливості того, щоб його розглядали як ревізіоністську державу.

Сполучені Штати є суб'єктом насамперед другого принципу «нової моделі взаємодії великих держав». У 2010 році, коли Барак Обама розпочав свою програму «повернення до країн Азії», китайській владі стало очевидно, що стратегія невідомості більше не є достатньою для вирішення відносин зі Сполученими Штатами [62]. Китай перебував на підйомі і його спроби приховати цей факт ще більше посилили думку про те, що він представляє загрозу. Було життєво важливо змінити позиції для боротьби зі зростаючою антипатією до Китаю, незважаючи на відсутність очевидної переваги.

Китайська Народна Республіка стверджувала, що нації можуть вчитися на помилках історії і що потрібно відмовитися від ідеї історичного детермінізму. Іншими словами, підйом Китаю не обов'язково вимагав би війни зі Сполученими Штатами і він був би сумісний із співіснуванням двох або більше держав у міжнародній системі, або з існуванням двох окремих міжнародних систем. Вказуючи на те, що керівництво КПК добре усвідомлює поширене уявлення про «китайську загрозу» та розуміє необхідність ретельно зважати на інтереси своїх міжнародних партнерів, президент Сі підкреслив, що КНР ніколи не захоче «домінувати» над світом [58]. Тому Китай докладатиме зусиль, щоб діяти обережно для досягнення взаємовигідних результатів.

За словами Сі Цзіньпіна, Китай не прийме стратегію «Китай перш за все» і також підкреслив, що «жодна країна не може поодиноці вирішити труднощі, з якими стикається людство» [58]. Нація не може дозволити собі бути ізольованою. Китай також повинен продемонструвати надійність своїм міжнародним союзникам. Він може досягти цього, лише якщо продемонструє хоча б мінімальний рівень дотримання міжнародних законів та інститутів.

Проте, порівняно з ліберальними інститутами, створеними в період гегемонії США, інституції під керівництвом Китаю менш масштабні. Наприклад, Азійський банк інфраструктурних інвестицій підриває ліберальні цілі Світового банку, в якому домінує Захід. Однак він демонструє яскраву схожість зі Світовим банком з точки зору управління, організації, придбання ресурсів та операційної реалізації. Азійський банк не відступає від найбільш

фундаментальних принципів багатосторонніх інвестиційних банків, навіть якщо це може послабити американське лідерство. Тому Китай не виступає за повний демонтаж міжнародного порядку. Швидше, він прагне його реформувати.

Крім того, Сі зайняв набагато більш агресивну позицію щодо острівної держави після обрання Цай Інвень президентом Тайваню та повернення до влади Демократичної прогресивної партії, яка прагне до незалежності. Він чітко дав зрозуміти, що має намір відмовитися від будь-якого спілкування з новою владою Тайваню, якщо вона не підтримує «принцип одного Китаю» і прискорить об'єднання з материком будь-якими засобами, включаючи застосування сили.

У своїй доповіді на 19-му з'їзді КПК у 2017 році Сі підтвердив цю більш амбітну зовнішню політику та політику безпеки. На даний момент Китай «рухається до центральної сцени світу» і прагне стати повноцінною великою державою до 2049 року, у рік 100-річчя Китайської Народної Республіки, здатною витіснити Сполучені Штати, в тому числі у військовому плані, і витіснивши її як провідну наддержаву світу [78].

Однією з найважливіших ідей китайської дипломатії є також ідея «спільного майбутнього», яка виступає зовнішньою ціллю «китайської мрії» [77]. Можна розглядати загальну стратегію Китаю щодо поступової зміни міжнародної та регіональної систем як «спільноту спільного майбутнього». Цей план має політичний та економічний характер. У першому випадку Китай просуватиме авторитаризм за кордоном, намагаючись експортувати свою модель державного управління. З другим Китай експортуватиме свою модель економічного розвитку. Обидва мають на меті створити покращене середовище для його національних інтересів і виживання КПК.

Китай усвідомив, що для того, щоб змінити міжнародну систему, йому знадобиться підтримка інших націй, які хочуть ліквідувати західну гегемонію. Є певна схожість між цим і зовнішньою політикою Мао, який розглядав Китай як антиімперіалістичного лідера та наставника для найменш розвинених країн.

Ця спільнота спільного майбутнього зараз знаходиться на ранніх стадіях створення, тому неможливо чітко побачити, як вона виглядатиме. Наразі вона вирізняється низкою характеристик, призначених для полегшення її поступового прийняття іншими учасниками.

Коли колишній президент США Дональд Трамп у 2018 році ввів суворі тарифи на Китайську Народну Республіку через дефіцит торговельного балансу[78], двосторонні відносини між двома країнами впали до найнижчого рівня за весь час і так розпочалася торгова війна між двома державами, яка триває і до тепер. Після цього доступ Китаю до високотехнологічного американського імпорту та іноземних інвестицій був обмежений, що викликало занепокоєння щодо безпеки та заяви про нечесну китайську бізнес-практику.

Хоча Сполучені Штати та Європа можуть мати схожі цілі у відносинах з Китаєм, Європа більш економічно пов'язана з КНР з точки зору торгівлі та інвестиційних потоків. Як наслідок, конкурентна сторона їхніх відносин має більше шансів бути вигідною для обох сторін. Більше того, Європа менш залежна від технологічних переваг і менше захоплена політикою великої держави, ніж Сполучені Штати, що робить блок більш сприйнятливим до компромісів.

Незважаючи на прохання американського ділового співтовариства розрядити напругу, президент США Джо Байден посилив політику свого попередника, зміцнюючи антикитайські коаліції та запроваджуючи нові санкції. Наразі Байден описує суперечності між США та Китаєм як конфронтацію між корисністю демократій у двадцять першому столітті та автократіями [13].

Але враховуючи негативні довгострокові економічні наслідки для обох сторін, в Китаї вважають що аргументація торговельної війни США була неправильною, а нещодавні політично мотивовані обмеження неефективні. Проте наразі не так багато ознак того, що Байден змінить свою думку. Таким чином, європейці можуть бути в кращому становищі для плідних переговорів з Китаєм про вироблення економічної політики на проміжний період.

Згідно із заявою Комісії ЄС у березні 2019 року, «Китай є одночасно партнером по співпраці в різних сферах політики, з яким ЄС має тісно узгоджені цілі, партнером у переговорах, з яким ЄС повинен знайти баланс інтересів, економічним конкурентом в гонитві за технологічним лідерством і системним суперником, який просуває альтернативні моделі управління» [26]. Нездатність компаній ЄС отримати доступ до ринку Китаю, примусова передача технологій, якій вони повинні інвестувати, а також субсидії, які китайський уряд надає своїм підприємствам (особливо державним підприємствам), лише погіршували становище.

Відсутність довіри ускладнила міжнародну координацію під час цієї кризи через поширення коронавірусу. Через політичні та економічні вимоги Пекін приховав повний масштаб спалаху вірусу. Проте Китай став надзвичайно активним на світовій арені, коли проблема охорони здоров'я переросла в пандемію, та захищав власні дії та тактику. У результаті надмірні дії Пекіна мали зворотний ефект, посиливши напруженість і ще більше ізолювавши Китай. Китаю довелося зосередитися на ініціативах зовнішньої політики та публічної дипломатії, щоб захистити свої головні інтереси, тому він використовував пандемію COVID-19 для досягнення власних цілей зовнішньої політики з використанням щеплень як нового інструменту впливу.

Щоб краще захиститися, китайський уряд применшив початкову допомогу, отриману від інших країн (наприклад, ЄС), і розпочав кампанію дезінформації про походження вірусу, поширюючи міф про те, що його привезли спортсмени з американської армії під час міжнародних військових ігор, що відбулися в Ухані в жовтні 2019 року [18].

Уряд Китаю дотримувався наступальної тактики та докладав зусиль, щоб створити імідж відповідальної великої держави та зразкового члена світової спільноти, особливо в очах Всесвітньої організації охорони здоров'я. Він пропагував ідею про те, що Китай є «моделлю» для управління кризами охорони здоров'я.

Загалом, апарат китайської пропаганди посилив свій націоналістичний дискурс у відповідь на кризу COVID, намагаючись поширити історію успіху Китаю решті світу, а також об'єднати суспільство навколо уряду. ВООЗ також доклала спільних зусиль, щоб її сприймали як приклад для наслідування у всесвітній боротьбі з епідемією, незважаючи на відмову надати ВООЗ своєчасну інформацію чи дозволити експертам ВООЗ провести розслідування в Китаї, зокрема в Ухані.

«Вакцину дипломатію» можна розглядати як новий компонент у багатьох поточних китайських публічних дипломатіях та зовнішньополітичних ініціативах, пов'язаних із зовнішньою допомогою. Основні цілі таких зусиль можна визначити, беручи до уваги всі мотивації надання іноземної допомоги міжнародним отримувачам:

- створення необхідної основи та простору для міжнародної співпраці;
- представлення Китаю як успішного, підзвітного та відданого гравця, особливо коли йдеться про допомогу країнам, що розвиваються;
- принесення вигод обом сторонам (переважно економічних).

Загалом пандемія створила нові умови для розвитку спільних ініціатив на декількох різних рівнях, починаючи від двосторонніх відносин і закінчуючи регіональним співробітництвом в рамках АСЕАН, ШОС або «Один пояс, один шлях». COVID-19 сильно вплинув на дипломатичні зусилля китайського уряду. Пекін посилив свій вплив у системі ООН і переконав низку її агентств прийняти концепцію Сі Цзіньпіна про «спільне майбутнє людства» [28].

Комуністична партія Китаю поглибила свій ідеологічний конфлікт із Заходом, пропагуючи свою власну політичну систему як «працюючу демократію» на відміну від американських і західних демократій, які, на її думку, не здатні забезпечити ефективний і справедливий уряд.

І зовнішня політика, і «вакцинна дипломатія» спрямовані на створення сприятливих умов для глобальної співпраці. Іноземна допомога приділяє

велику увагу забезпеченню економічних вигод від такої співпраці. Якщо взяти до уваги країни, які отримали китайську медичну допомогу (країни регіону, країни, що розвиваються, країни Центральної Америки чи Латинської Америки), це може означати, що китайський уряд хоче сприяти більш дружнім умовам для майбутньої співпраці.

У рамках «вакцинної дипломатії» також можна визначити мету зображення Китаю як відданого та відповідального міжнародного актора. Сприяння більшій доступності вакцинації в усьому світі є доказом цього. З одного боку, критикуючи західні країни за їхній «вакцинний націоналізм» і небажання надавати вакцини проти COVID-19 країнам, що розвиваються, а з іншого, підкреслюючи внесок Китаю в глобальне суспільне благо вакцин, працюючи з багатьма країнами, що розвиваються, для виробництва вакцин або передачі технологій. Такі дії показують Китайську Народну Республіку у вигідному світлі.

Одним із важливих викликів для Китайської Народної Республіки також є і війна, яку веде Москва в Україні. Коли 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України, КНР доклала зусиль, щоб відокремитися від конфлікту та представити імідж м'якого нейтралітету. Але Пекін відіграв вирішальну роль на тлі війни з самого початку.

Російська влада, безсумнівно, не відчула би впевненості в організації вторгнення в Україну без нинішньої осі Китай-Росія, особливо в світлі очікуваної економічної відповіді Заходу. Крім того, Росія надіслала значний контингент військ із російського Далекого Сходу в Україну як частину сил вторгнення, залишивши свої східні кордони майже незахищеними.

Існує значний зв'язок між російським вторгненням в Україну та проведеними зимовими Олімпійськими іграми в Пекіні 2022 року. За даними західної розвідки, високопосадовці Китаю переконали російську владу відкласти вторгнення до закінчення Олімпіади [5]. Китайські лідери були незадоволені вторгненням Росії в Грузію під час літніх Олімпійських ігор 2008

року в Пекіні, тому на цей раз Росія врахувала побажання свого східного партнера.

Подібна риторика щодо порушення суверенітету та територіальної цілісності інших держав шкодить репутації Сі Цзіньпіна, але він не в змозі піти проти Путіна. Інакше Сполучені Штати отримали б право розширювати кордони НАТО та формувати союзників в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Дехто інтерпретував обмеження Сполученими Штатами російської економіки як сценарій вторгнення КНР до Республіки Китай. Хоча більшість економік світу значно тісніше пов'язані з КНР, зростаюча тенденція до зниження рівня залученості Пекіна в ланцюгах поставок і нішевих продуктах спричинила занепокоєння. Якщо бізнеси втратили гроші через інвестиції в РФ, то такі ж самі можуть бути наслідки від санкцій і в КНР.

Китай спостерігає за наслідками війни в Україні. Завдяки діям Росії НАТО не тільки зміцнилося, а й альянси США в країнах Азії також вирішили підтримати Україну і, як наслідок, стали краще підготовлені для боротьби з викликом з боку КНР. Токіо визнає, що США ведуть НАТО в боротьбі з агресією, і не хочуть залишатися нейтральними, оскільки вони самі також можуть прагнути єдності союзників у разі прямого нападу на Тайвань або загрози в Південно-Китайському морі.

Зв'язок між нападом на Україну та ймовірної підготовки нападу на Тайбей очевидний. Республіці Китай потрібно докласти більше зусиль, щоб організувати людей і підготуватися до можливого нападу. У результаті посилюється уявлення про «китайську загрозу». Тайвань має вивчати війну в Україні, оскільки КНР може використати заворушення в Україні як можливість посилити свою підготовку до конфлікту в Тайванській протоці.

Потрібно згадати, як багато тайванців вийшли на вулиці, щоб відсвяткувати перші перемоги України над Росією, а активісти та коментатори стверджували, що тайванці вірили, що вони можуть перемогти військово-сильнішого ворога через здатність України зробити це [1]. Наразі понад три чверті опитаних підтримують пропозицію міністра оборони Тайваню щодо

продовження терміну обов'язкової військової служби, а для вивчення стратегії України створено робочу групу. Зростає попит на навчання з надання першої допомоги та реагування на катастрофи.

Якби КНР вторгся до Тайваню, його метою було б повністю змінити демократичний лад країні та перетворити його на новий підконтрольований комуністичний режим. Тому Республіка Китай має зосередитися на розгортанні протитанкових ракет, безпілотників та переносних системи протиповітряної оборони, а також збільшити виробництво протикорабельних ракет і морських мін. Його збройні сили можуть децентралізувати командування та контроль і створити технології, які дозволять невеликим військовим підрозділам оцінювати та реагувати на швидку зміну наземних умов у випадку загрози.

Навіть після вторгнення Росії в Україну кордони країн-членів НАТО дозволяють ввозити озброєння та гуманітарну допомогу, але постачати Тайвань у разі можливого вторгнення, не кажучи вже про гіпотетичну блокаду, буде дуже важко. Також виникнуть можливі труднощі постачати навіть найнеобхідніше, наприклад їжу та ліки, тому що комерційні кораблі та літаки не можуть ризикувати життям своїх працівників, щоб транспортувати товари.

КНР, ймовірно, надасть пріоритет якнайшвидшому обмеженню надходження іноземної допомоги Тайваню через вивчений досвід постання зброї та продуктів харчування країнами НАТО Україні. Тайвань має передбачити це і почати готуватися, накопичуючи запаси продовольства, палива, зброї та інших товарів першої необхідності та розподіляючи їх по острову. По суті, Тайвань повинен мати все необхідне на острові до початку можливих бойових дій, щоб боротися протягом тривалого періоду часу.

Оскільки Пекін виступав проти візиту спікера Палати представників США Ненсі Пелосі, КНР випробував тайванську оборону систему за допомогою кораблів і військових літаків [3]. Це виникало побоювання щодо майбутнього нарощування його військової сили. Тайвань і США засудили дії Китаю, а Білий дім заявив, що авіаносець і його допоміжні кораблі залишаться

в цьому районі для моніторингу ситуації. Сполучені Штати продовжуватимуть виконувати свої зобов'язання щодо безпеки в регіоні.

Проте Байден заявив під час прес-конференції після приватної зустрічі президентів Китайської Народної Республіки та США на Балі, що позиція США щодо Тайваню не змінилася [14]. У той час як політика «одного Китаю» визнає претензії Пекіна на суверенітет, США підтримують неофіційні відносини з Тайванем і зобов'язуються забезпечити острів всім необхідним для захисту від зовнішньої агресії. Байден також заявив, що світ зацікавлений у підтримці миру та стабільності в Тайванській протоці.

Якщо ситуація в Північно-Східній Азії викликає занепокоєння у чиновників КНР, то ситуація в Південній Азії може здатися обнадійливою. Теза США, що демократії об'єднуються проти авторитаризму, не отримала підтримки в Південно-Східній Азії, а Індія відновила своє оборонне партнерство з Росією. Враховуючи перспективу нульової вигоди для Росії, ця відповідь є скоріше ознакою зміцнення оборони проти Китаю, ніж відокремлення Індії від США.

Індія просить створення багатополлярної зони, а США переконали, що вони дотримуються цієї мети через свої відносини з Японією. У той час як КНР менш вороже ставиться до центральної ролі АСЕАН, ніж США, і деякі країни АСЕАН схильні розглядати ініціативу «Один пояс, один шлях» як суто економічну, Індія категорично виступає проти цієї ініціативи та підштовхує Четвірку до менш орієнтованої на США системи безпеки. У державі, більш сприйнятливій до протекціонізму та обережнішому щодо військового та економічного тиску з боку Китаю, ніж у державах АСЕАН, заохочується обговорення економічної стійкості в ланцюгах поставок.

Коли стало зрозуміло, що конкуренти не становлять загрози, а очевидного наступника не видно, Сі Цзіньпін розпочав свій третій термін на посаді президента Китаю, зміцнивши свою владу над найпотужнішою економікою країни з часів Мао Цзедуна. Тепер Сі матиме більше повноважень

над усіма аспектами китайського уряду, включаючи економіку, яка історично була компетенцією прем'єр-міністра, який відповідає за Державну раду.

Концентрація влади вносить певну нестабільну динаміку у веденні політики, оскільки люди, близькі до нього, це ті, хто протягом багатьох років вдосконалював здатність постійно погоджуватися та підтримувати думку Сі Цзіньпіна. Через владу Сі його команда нестиме повну відповідальність за будь-які політичні помилки та може зіткнутися з більш жорсткою міжнародною реакцією з боку західних країн під проводом США.

4.3. Висновки до 4-го розділу

За часів Ху Цзіньтао визначальним дискурсом Комуністичної партії Китаю були «Наукова думка про розвиток» і «мирне піднесення», яке описує шлях зростання Китаю та встановлює загальні рамки національної політики. Це була зміна в уявленні керівництва про місце Китаю в світі і, відповідно, про його головну міжнародну стратегію.

Підхід Китаю до її реалізації є яскравим прикладом застосування м'якої сили. Завдяки партнерським зусиллям і поширенню культурних цінностей через інститути здійснюється «омолодження нації» для підвищення довіри союзників до китайських політичних дискурсів, тактики та проєктів, а також покращення його іміджу на світовій арені.

2008 рік став ключовим роком, оскільки це був час економічного тріумфу для Китаю в той час, коли «глобальна» фінансова криза сильно вдарила по Сполучених Штатах і Європі. Це додало Китаю впевненості у більш активній, наполегливій позиції на світовій арені. Китай перетворюється на ревізіоністську силу, яка прагне змінити міжнародну систему.

Відколи Сі Цзіньпін став президентом КНР стала вести більш активну зовнішню політику. Пекін почав покладатися на погляди, інтереси та вимоги інших держав та уважно ставитися до них. Європейський Союз та його країни-члени, серед інших міжнародних союзників Китаю, мають великий потенційний вплив на напрямок зовнішньої політики КНР. Президент Сі

Цзіньпін домагається більш активної ролі у світових справах через ініціативу «Один пояс, один шлях» та стратегії «китайської мрії» для збільшення іноземних інвестицій і посилення збройних сил та флоту, а також збільшення ролі КНР у глобальній політиці і перетворення її на важливого глобального гравця.

Напруженість між Китаєм і Сполученими Штатами, а також Китаєм і країнами Заходу загалом зросла внаслідок пандемії COVID-19. Активна дипломатія Пекіна щодо масок і вакцинації, сувора політика карантину та більш різкий націоналістичний і антизахідний наратив швидше погіршили відносини, ніж зменшили напругу. Пандемія стала елементом загострення, який сприяв як ізоляції Китаю, так і погіршенню його відносин із зовнішнім світом, хоча Пекін і намагався покращити своє становище через «вакцину дипломатію».

Що стосується тайванської проблеми, то прагнучи отримати уроки, які можна було б застосувати в разі конфлікту з Тайванем, Сі Цзіньпін і його керівництво уважно стежать за перебігом війни в Україні. Пекін розглядає російське вторгнення в Україну лише як провісник потенційних наслідків, яку може отримати Китай за розпочату війну. Китайська влада може взяти курс на оцінку помилок Росії та зміни зовнішньополітичних стратегій, особливо з переобранням Сі Цзіньпіна втретє президентом Китаю.

ВИСНОВКИ

Основними ідеями зовнішньополітичних доктрин Китайської Народної Республіки є завдання реорганізації відносин великих держав у багатополосній системі, взаємодія економічного та політичного характеру на пропалованих принципах антигегемонізму, які в свою чергу базуються на принципах невторчання та мирного співіснування між країнами. Ці емансипаційні ідеали мають ґрунтуватися на економічних показниках, які диктують партійні структури. Зв'язок між економікою та ідеологією є найважливішим для практичного вивчення філософії міжнародних відносин і зовнішньої політики Китаю.

Досліджуючи зовнішню політику Китаю, можна заявити, що його зовнішньополітична стратегія постійно змінюється. Траєкторія розвитку комуністичного Китаю і, в першу чергу, внутрішньополітичні процеси мають визначальний вплив на його зовнішню політику. Вона зосереджена на розширенні ресурсної бази і перебуває під впливом націоналізму.

Трансформація Китаю з економічно відсталої нації до значного гравця в глобальній системі відбулася протягом 20 століття. З часу створення Китайської Народної Республіки Мао Цзедун докладав значних зусиль, щоб покласти край біполярному порядку та перетворити КНР на значну стратегічну силу. У той час, коли держава під керівництвом Мао боролася за захист національної безпеки, забезпечення суверенітету та територіальної цілісності і підвищення свого міжнародного статусу, зовнішні пріоритети Китаю коливалися між Сполученими Штатами та Радянським Союзом у тіні холодної війни.

Зовнішньополітичні доктрини КНР наголошували на політичних і військових аспектах, і, незважаючи на відсталість Китаю, цей стратегічний вибір зміг вплинути на трансформацію конфігурації світової влади. Особливу увагу він приділяв розвиненим країнам та країнам, що розвиваються, які б змогли вивести Китайську Народну Республіку на новий рівень.

Протягом епохи Мао розвитку Китаю перешкодив ворожий міжнародний клімат, і радикальний підхід Мао до питань внутрішнього розвитку, який відповідав ідеологізованій і догматичній зовнішній політиці. Попри це Китай пройшов метаморфозу від ізольованої революційної держави до активного міжнародного актора, який займає своє належне місце в міжнародній системі. У результаті розробка зовнішньополітичних доктрин та стратегій відносин з наддержавами («одного боку» і «два об'єднані фронти») і країнами «третього світу», і відповідна до них зовнішньополітична еволюція і вектори зовнішніх зносин Китаю була процесом його навчання та адаптації до міжнародних реалій «холодної війни».

З часів Дена Сяопіна головною метою зовнішньої політики Китаю є збереження влади комуністичної партії в державі. Також Китай прагнув зберегти свою цілісність, перетворити «два Китаї» в «один Китай» і підтримати економічне зростання, щоб зміцнити свої міжнародні позиції.

Програма Дена Сяопіна включала економічний розвиток і відкриття зовнішньому світу, національне возз'єднання, забезпечення глобальної та регіональної безпеки та встановлення нового політичного та економічного порядку. Його стратегія «чотирьох модернізацій» та «стратегія з 24 слів» заклали важливі ідеологічні засади ведення зовнішньої політики, які можна спостерігати навіть у сучасній поведінці КНР щодо формування дипломатичних зв'язків та участі в економічних ініціативах міжнародних організацій. Ден Сяопін приймав у Пекіні іноземних відвідувачів, добре розумів тонкощі світових справ і був толерантнішим до іноземної присутності в Китаї ніж Мао Цзедун, шукав у країнах Заходу союзників, а не ворогів.

У 1980-х рр. у зовнішній політиці стали домінувати «незалежність і мир», а не ідеологічний підхід. Після інциденту на площі Тяньаньмень у 1989 році Китай змінив свої зовнішні пріоритети та перетворив Радянський Союз на ворога, а Сполучені Штати на потенційного стратегічного партнера. Тобто, це була політика, яка приділяла більше уваги автономії та незалежності та виключала будь-яку велику супердержаву зі своєї стратегічної політики

партнерства. Основні цілі китайської зовнішньої політики залишилися в основному незмінними: збереження влади КПК, захист територіальної цілісності та сприяння економічному зростанню.

Після того, як на початку 1990-х років Ден Сяопін зробив політику країни відкритою, Китай почав вступати в дипломатичні відносини зі своїми сусідами, або нормалізувати їх, брати участь у роботі міжнародних організацій тощо. Наслідки азійської кризи для економіки Китаю сприяли ще більшому просуванню ідеї національної незалежності. Китай був проінформований про необхідність більш активного підходу до глобальних подій, про ризики надмірної залежності від США та Європи. З цього часу національним інтересам приділялося дедалі більше уваги.

Цзян Цземінь подолав міжнародний осуд та ізоляцію, стабілізував зв'язки зі Сполученими Штатами та розширив зовнішні відносини Китаю. Його політика «нової концепції безпеки» була спрямована на формування азійського регіонального співробітництва з доступом до китайського ринку та економічним піднесенням країни на основі багатополярних засад. Цзян змінив політичний підхід від прискіпливого спостереження до активних дій.

На початку 2000-х позиції Китаю в міжнародних інституціях зміцніли. Експорт різко зріс після вступу Китаю до СОТ у 2001 році. Зростаючий приплив прямих іноземних інвестицій прискорив економічну експансію Китаю та збільшив його частку в світовій торгівлі. Ху Цзіньтао почав прощтовхувати зовнішньополітичну доктрину «мирного зростання» у 2004 році. Це було зроблено, щоб змінити думку про КНР як потенційну загрозу міжнародній спільноті. Китай прагнув переконати міжнародну спільноту, що його зовнішня політика спрямована на захист національної безпеки, суверенітету та інтересів розвитку.

У відповідь на світову фінансову кризу 2008 року Китай розробив масштабний план економічного стимулювання, зосереджений на інвестиціях і спрямований на досягнення високих темпів зростання ВВП. З 2008 року зовнішня політика Китаю зайняла ревізійніську позицію. Відтоді Китай

працював над підвищенням своєї репутації за кордоном, особливо застосовуючи «м'яку силу», хоча результати були неоднаковими. Китай також проводив програму багатополярної зовнішньої політики, яка підтримує рівність і розвиток міжнародних відносин зі слаборозвиненими країнами третього світу.

В результаті світової фінансової кризи відбулося послаблення позицій США та їх присутність у сфері безпеки в Азії. Це дало Китаю можливість зміцнити свої позиції і вплив на регіональні відносини, зокрема в питаннях про невирішені територіальні конфлікти з Японією та Тайванем. І хоча загальні риси його зовнішньої політики залишалися практично незмінними, Китай посилив свою наполегливість у кількох актуальних сферах. Водночас КНР тоді намагався запобігти, заморозити або розрядити зовнішню конфронтацію, коли це було можливо.

Згідно з баченням Сі Цзіньпіна, світ уже перебуває в ситуації, коли Китай є другою за величиною економічною та політичною державою, має значний вплив та є необхідним гравцем для вирішення багатьох міжнародних проблем. Продовження інтенсивного розвитку Китаю призведе до створення ієрархічної структури з Пекіном як її центром. Інші периферійні території були б більш близькі до Китаю, залежно від того, наскільки добре вони адаптувалися до китайської моделі та наскільки добре вони поважали важливі інтереси Пекіна. Існуючий ліберальний порядок, безумовно, співіснуватиме поряд із цією ієрархічною системою, розділяючи світ на дві системи з різними політичними ідеологіями, економічними системами та системами безпеки.

Перетворення Китаю на могутню, незалежну та заможну державу є головним пріоритетом китайського уряду. Його зовнішня політика продовжує залишатися консервативною та вмотивованою внутрішніми проблемами. Китай є світовою економічною потугою та регіональним лідером, але він не є глобальною супердержавою. За останні 20 років Китай значно збільшив і розширив свій військовий потенціал. Проте він поки розгорнув свою армію лише на своїй суверенній території, на азійському морському узбережжі. Дипломатія Китаю зазвичай займає найменш ризиковану позицію, що викликає

розбіжності. Для країни такого розміру та важливості китайська дипломатія надзвичайно бездіяльна, окрім захисту власних конкретних національних інтересів.

Епідемія COVID-19 дала Китаю можливість співпрацювати з більшою кількістю країн і покращити двосторонню співпрацю з ними. Однак вірус COVID-19 уповільнив взаємодію Китаю з рештою світу, ще більше ізолювавши націю від світової спільноти. Пандемія сприяла тому, що конкуренція тепер ще більше переважає над співпрацею в контексті зростаючого суперництва та потенційно нової холодної війни між Китаєм і США та між Китаєм і країнами Заходу, а не об'єднує нації для боротьби проти інших глобальних проблем.

Російська війна в Україні спричинила серйозну шкоду КНР. Китай може зіткнутися з реорганізацією ланцюжків поставок під керівництвом США та обмежень експорту на економічному фронті, що послабить його вплив на інші країни. Через тісні зв'язки з Росією Китай зараз стигматизований з точки зору національної ідентичності, оскільки він співпрацює з державою-ізолюєм.

Очікується, що Китай візьме на себе більш активну роль у важливих міжнародних переговорах і конференціях. Але Китай прагне залишатися невідомим, коли справа доходить до з'ясування позиції міжнародної зацікавленої сторони із зобов'язаннями за кордоном. Водночас ресурси Китаю обмежені, тому становить потенційну загрозу у віддаленому майбутньому.

Успіх стратегії Сі Цзіньпіна залежатиме від здатності Пекіна експортувати свою економічну та державну модель, а також від здатності спонукати азійські, африканські та латиноамериканські країни приєднатися до спільноти. Це також залежатиме від потужності та узгодженості стратегій, розроблених тими націями, які найбільше зацікавлені у підтримці поточного ліберального міжнародного порядку на регіональному та глобальному рівнях, на чолі зі Сполученими Штатами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Україна показала світу, на що здатен рішучий народ»: як Тайвань вчиться в українців та українок? (28 травня 2022). Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/news/2022/05/28/ukraina-pokazala-svitu-na-shcho-zdaten-rishuchyuy-narod-iaak-tayvan-vchyt-sia-v-ukraintsiv-ta-ukrainok> (дата звернення: 24.10.2022).
2. Булик М. В., Гаврилова Н. В. Зовнішня політика Китаю у XXI ст. // Актуальні проблеми науки і освіти: збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 1 лютого 2019 р.) / за заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь, 2019. С. 78-79.
3. Гра у Тайвань. Як Китай реагує на візит Пелосі (3 серпня 2022). LB.ua. URL: https://lb.ua/world/2022/08/03/525177_gra_tayvan_yak_kitay_reaguie_vizit.html. (дата звернення: 25.10.2022).
4. Грін. О. О. Словник міжнародно-правових термінів // Бібліотека юриста-міжнародника / за рец. В. А. Вергун, Є. В. Бевзюк. Ужгород, 2010. С. 503.
5. Китай просив Росію не починати вторгнення в Україну до закінчення Олімпіади (4 березня 2022). Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3419543-kitaj-prosiv-rosiu-ne-rosinati-vtorgnenna-v-ukrainu-do-zakincenna-olimpiadi-zmi.html>. (дата звернення: 29.10.2022).
6. Китай став другою найбільшою економікою світу (16 серпня 2010). Голос Америки. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/china_econ_2010_08_16-100755974/231959.html. (дата звернення: 19.09.2022).
7. Левенець. Ю. А., Шаповал Ю. І. Політична енциклопедія / за ред. Ю. В. Дяченко. Київ, 2011. 808 с.
8. Поліщук. Д. Стратегічні інтереси та зовнішня політика КНР у Африці. 2021. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/31721>. (дата звернення: 10.09.2022).

9. СРСР – КНР: взаємне тяжіння. Українська асоціація китаєзнавців. 1990.
URL: https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_%D0%9A%D0%9D%D0%A0.pdf. (дата звернення: 15.09.2022).
10. Таран М. А. Регіональні виміри та глобальна проекція “м’якої сили”: зовнішня політика Китаю на початку XXI ст. // Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі / від. ред. Л. В. Матвєєва. Київ, 2012. С. 108-121.
11. An J. Mao Zedong’s Three World’ Theory. *Social Sciences in China*. 2013. P. 35-37.
12. Anshan L. *China and Africa: Policy and challenges*. 2007. P. 69-93.
13. Biden Defines His Underlying Challenge With China: ‘Prove Democracy Works’ (March 26, 2021). *New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2021/03/26/us/politics/biden-china-democracy.html>. (date of appeal: 24.11.2022).
14. Biden tells Xi ‘One China’ policy toward Taiwan has not changed (November 11, 2022). *The Hill*. URL: <https://thehill.com/homenews/administration/3734233-biden-tells-xi-one-china-policy-toward-taiwan-has-not-changed/>.
15. Brautigam D. *Chinese Aid and African Development: Exporting Green Revolution*. Palgrave Macmillian. 1998. P. 101-138.
16. Brown K. *Hu Jintao: China's Silent Ruler*. World Scientific Publishing Company. 2012. P. 134-145.
17. Burrell L. *Seso-Soviet relations since the death of Mao Zedong*. U.S. Naval War College Press. 1979. Vol. 32, No. 5. P. 29–47.
18. Cabestan J. *China’s Battle with Coronavirus: Possible Geopolitical Gains and Real Challenges* (April 19, 2020). *Studies*. URL: <https://studies.net/en/reports/china%E2%80%99s-battle-coronaviruspossible-geopolitical-gains-and-real-challenges>.
19. Chai C., Zhao Y. *The Panmunjom Negotiation: the Korean War*. 1989. P. 31.

20. Cheng J., Zhang F. Chinese Foreign Relations Strategies under Mao and Deng: a systematic and comparative analysis. URL: cheng (cuni.cz). (date of appeal: 09.09.2022).
21. China Nuclear Overview (April 29, 2015). NTI. URL: <https://www.nti.org/analysis/articles/china-nuclear/>.
22. China's "One Belt, One Road" Initiative: Economic Issues. Congressional research Service. (January 22, 2021). URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11735>.
23. Copper J. P. China Diplomacy: The Washington-Taipei-Beijing Triangle. 1992. P. 46-47.
24. Death and state funeral of Mao. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Death_and_state_funeral_of_Mao_Zedong.
25. Enlai Z. Report on the work of the government // Selected Works of Zhou Enlai. Foreign Language Press. 1975. Vol. 2. P. 4-5.
26. European Commission. Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council. Strasbourg, 2019. 12 p.
27. Final Communique of the Asian-African conference of Bandung. Ministry of Foreign Affairs. 1955. URL: Final Communiqué of the Asian-African conference of Bandung (24 April 1955) - CVCE Website. (date of appeal: 13.09.2022).
28. Foot R. China, the UN, and Human Protection: Beliefs, Power, Image. Oxford University Press. 2020. P. 234-245.
29. Foreign Broadcast Information Service Daily Report: China. Austin Foundation. 1990. P. 37-43.
30. Foreign Relations of the United States, 1949, the Far East: China. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v09/d1443>. (date of appeal: 19.09.2022).
31. Four Modernizations. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Four-Modernizations>.

32. Frankel J. *The Making of Foreign Policy*. London Oxford University Press. 1968. Vol. 45. P. 117-118.
33. Freedman L. *Strategy: A History*. Oxford University Press. 2013. P. 768
34. Garson R. *The United States and China Since 1949*. UNKNO. 1994. P. 172.
35. Garver J. *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic*. Oxford University Press. 2016. 888 p.
36. Garver J. *The Chinese Communist Party and the Collapse of the Soviet Communism*. Cambridge Univercitu Press. No. 133. P. 19- 20.
37. Garver J. W. *Foreign Relations of the People's Republic of China*. Pearson. P. 91.
38. Gerner D. *The Evolution of the Study of Foreign Policy in Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation*. Englewood Cliffs. 1995. P. 35.
39. Gibson H. *The Road to Foreign Policy*. Doran and Company Inc. 1944. P. 134-140.
40. Harding H. *A Fragile Relationship: The United States and China since 1972*. Brookings Institution Press. P. 187.
41. Hermann C. *Foreign Policy Behavior: That Which is to be Explained*. 1978. P. 25-48.
42. How Has the China-Russia Relationship Evolved? *China Power*. URL: <https://chinapower.csis.org/history-china-russia-relations/>. (date of appeal: 12.09.2022).
43. Huan G. *The New Relationship with the Former Soviet Union*. 1992. Vol. 91. P. 254.
44. Kim S. *China and the World: Chinese Foreign Relations in the Post-Cold War Era*. Westview Press. 1994. P. 101.
45. Kissinger on Go and Chinese Strategic Thinking (January 24, 2011). USGO. URL: <https://www.usgo.org/news/2011/01/kissinger-on-go-and-chinese-strategic-thinking/>.

46. Kuhn R. *The Man Who Changed China: The Life and Legacy of Jiang Zemin*. Crown. 2005. P. 230.
47. Laura N. *The New Foreign Policy: Power Seeking in a Globalized Era*. Rowman and Littlefield Publishers. 2008. P. 34.
48. Lovell J. *Maoism: A Global History*. Knopf. 624 p.
49. Lukin A. *The Initial Soviet Reaction to the Events in China in 1989 and the Prospects for Sino-Soviet Relations*. 1991. Vol. 125. P. 121.
50. Nakai Y. *Direction and Problems for Chinese Foreign Diplomacy*. 1997. P. 32-41.
51. Obama proposes his first arms sales to Taiwan (January 30, 2010). Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-taiwan-arms-usa-idUSTRE60S4X420100130>.
52. Padelford N., Lincoln A. *The Dynamics of International Politics*. Macmillan Company. 1977. Vol. 57. P. 469-470.
53. Pervaiz C. *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. Oxford University Press. 1986. P. 41-52.
54. Plischke E. *Foreign Relations: Analysis of its Anatomy*. Greenwood Press. 1994. P. 221.
55. Press Conference of the PRC State Council Information Office for Contacts between Central Government and Dalai Lama (February 11, 2010). CCTV. URL: [Press Conference of the PRC State Council Information Office for Contacts Between Central Government and Dalai Lama\(Text record\) CCTV-International](#).
56. Ruettinger S. *Beyond Tiananmen: The Politics of U.S.-China Relations, 1989–2000*. Brookings Institution Press. 2003. P. 181–182.
57. *Remarks on the Death of Chairman Mao Tse Tung of the President's Speeches and Statements: Reading Copies at the Gerald R. Ford Presidential Library*. Reading Copies at the Gerald R. Ford Presidential Library. URL: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0122/1253020.pdf>. (date of appeal: 12.09.2022).

58. Rühlig T. China's international relations in the new era of Xi Jinping – implications for Europe. 2018. URL: https://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/03/EU_Asia_at_a_Glance_Ruhlig_2018.pdf. (date of appeal: 10.11.2022).
59. Scruton R. Dictionary of Political Thought. Palgrave Macmillan. 2007. P. 344.
60. Selected Works of Mao Tse-tung, Volume IV. P. 407.
61. Shambaugh D. China's Soft-Power Push. Foreign Affairs. Open Journal of Political Science. 2016. Vol. 6. No. 1. P. 99-107.
62. Shambaugh D. Where Great Powers Meet: America and China in Southeast Asia. Oxford University Press. 2020. P. 266.
63. Spence J. D. The Search for Modern China. W. W. Norton and Company. 2001. P. 876.
64. Springfield, M. Webster's Third New International Dictionary. Merriam-Webster. 1993. P. 256.
65. Su C. The Strategic Triangle and China's Soviet Policy. Routledge. 1993. P. 55.
66. The Mukden Incident of 1931 and the Stimson Doctrine. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/mukden-incident>. (date of appeal: 10.09.2022).
67. The night the US bombed a Chinese embassy (May 7, 2019). BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-48134881>.
68. The White House Joint U.S.-China Statement. Office of the Press Secretary. 1997. URL: [U.S.-China Joint Statement | whitehouse.gov \(archives.gov\)](https://www.whitehouse.gov/the-press-office/1997/05/13/19970513-statement).
69. U.S. Imperialism is a paper tiger. Selected Works of Mao Tsetung (July 14, 1956). URL: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-5/mswv5_52.htm.
70. Viotti P., Kauppi M. International Relations Theory. Pearson. 2011. P. 37-39.
71. Vogel E. Deng Xiaoping and the Transformation of China. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press. 2013. P. 658-664.

72. Wang Z. Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations. Columbia University Press. 2014. P. 269.
73. What Is "Three Represents" CPC Theory? China.org. URL: <http://www.china.org.cn/english/zhuanti/3represents/68735.htm>. (date of appeal: 16.10.2022).
74. Wishnick E. Mending Fences: The Evolution of Moscow's China Policy from Brezhnev to Yeltsin. University of Washington Press. 2001. P. 145-146.
75. Wolf C. China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities. National Defences. Research Institute. 2013. P. 3-8.
76. Wong J. China's Economy in 2002 and Outlook for 2003. Singapore: World Scientific and Singapore University Press. 2003. P. 49.
77. Xi Jinping and the 'Chinese Dream'. Economic and Political Weekly. 2013. Vol. 48. No. 38. P. 34-40.
78. Xi, Jinping. Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. 2018. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceil/eng/zt/19thCPCNationalCongress/W020171120127269060039.pdf>. (date of appeal: 15.11.2022).
79. Yamaguchi S. Strategies of China's Maritime Actors in the South China Sea. Journals. 2016. P. 23-31.
80. Yaqing Q. Development of International Relations Theory in China. International Studies. 2009. P. 185-201.
81. Zemin J. Establish a New Security Concept Suited to the Needs of the Times. 1999. Vol. 2. P. 305–310.
82. 1950-1954: China Sides with North Korea during the Korean War and Begins its Nuclear Weapons Program in Response to U.S. "Nuclear Blackmail". Nuclear Weapons Education Project. URL: <https://nuclearweaponsedproj.mit.edu/Node/129>. (date of appeal: 10.11.2022).

83. 1954-1959: The Soviet Union Aids China in the Development of its Nuclear Weapons Program. Nuclear Weapons Education Project. URL: <https://nuclearweaponsedproj.mit.edu/Node/130>. (date of appeal: 10.11.2022).
84. 1960-1980: China Independently Develops and Tests Nuclear Weapons and Missile Technology. Nuclear Weapons Education Project. URL: <https://nuclearweaponsedproj.mit.edu/Node/131>. (date of appeal: 10.11.2022).
85. 1980-1996: China Joins the International Nuclear Weapons Community and Institutes a Moratorium on Nuclear Weapons Testing. Nuclear Weapons Education Project. URL: <https://nuclearweaponsedproj.mit.edu/Node/132>. (date of appeal: 10.11.2022).

SUMMARY

Trachuk Diana Ruslanivna

THEORETICAL AND DOCTRINAL DIMENSIONS OF FOREIGN POLICY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND THEIR IMPLEMENTATION

Chernivtsi – 2022

This following research is a qualification (master's) work presented for defend at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University for majoring in a specialty "political science and international relations".

The relevance of the research topic. The foreign policy of the People's Republic of China has increasingly attracted the public's attention by expanding its economic power and political leverages in recent years. The great powers are concerned about the growing dependence of other countries on the communist China. This qualification work is presented to show changes to Chinese external affairs in accordance with its foreign policy doctrines.

China can be understood as an important international actor, who can turn into a global state in the future. The internal economic development of the People's Republic of China becomes the main driving force of its foreign policy and the main purpose of its most international efforts. At first glance, it does not have a single well-defined external policy, but instead China responds to specific events that are only closely related to its internal strategies, using national energy resources at the relevant moments. Although China does not call itself hegemon or superpower in the world community, its true intentions can manifest itself as such.

Therefore, it is useful to research the influence of its foreign policy theories and doctrines not only on the formation and implementation of Chinese external policy, but also on the patterns of its behavior on the world stage and response to international challenges. After all, communist China, as a potentially global state, can challenge the international community, especially after the re-election of the fifth

generation leader Xi Jinping for the third time to the post of General Secretary of the Chinese Communist Party.

The goal is to analyze the impact of theoretical and doctrinal postulates of Chinese leaders on the formation and implementation of foreign policy of the People's Republic of China.

The object of qualification research is the foreign policy of the People's Republic of China.

The subject of the study is the evolution of foreign policy doctrines of the PRC and their influence on the formation of China's international affairs.

The chronological framework of the research covers 1949 - 2022 - namely the period from the founding of the People's Republic of China, headed by Mao Zedong, to re-election of Xi Jinping for the third time by the General Secretary of the Chinese Communist Party.

The methodological basis of this study is theoretical and empirical methods of research. Information was analyzed with induction and deduction, and transformed into the general conclusion of the understanding of specific processes of Chinese policy. The chronological approach helped to consider events in chronological sequence and get additional information about historical persons and their achievements during development. Historical and logical methods were also used in the process of working on qualification work.

The structure of the research. This work consists of an introduction, four sections and twelve units, conclusions, a list of used sources and summary in English. The list of used sources consists of 85 works.

As a result of the study of the problem, the author reached the following conclusions that are made for qualifications:

The main ideas of foreign policy doctrines of the People's Republic of China are the tasks of reorganizing relations between the great powers in a multipolar system, the interaction of economic and political nature on promoted principles of anti-hegemonism, which in turn are based on the principles of non-interference and peaceful coexistence between countries. These emancipation ideals should be based

on economic indicators that dictate party structures. The connection between economics and ideology is the most important for the practical study of the philosophy of international relations and foreign policy of China.

By exploring China's international relations, it can be mentioned that its foreign policy strategy is constantly changing. The trajectory of development of communist China and, first of all, internal political processes have a decisive influence on its foreign policy. It is focused on resources and influenced by nationalism.

The transformation of China from an economically straggling nation to a significant player in the global system took place over the 20th century. Since the foundation of the People's Republic of China, Mao Zedong has made considerable efforts to put an end to the bipolar order and turn the PRC into considerable strategic force. At a time when the Mao's state fought for the protection of national security, sovereignty and territorial integrity, and raising its international status, China's external priorities fluctuated between the United States and the Soviet Union during the Cold War.

PRC has been trying to preserve the power of the Communist Party in the state since the rule of Deng Xiaoping. It has also been seeking to maintain its integrity, turn "two China" into "one China", and support economic growth to strengthen its international positions.

The idea of "independence and peace", not an ideological approach, was dominated in foreign policy in the 1980s. China changed its external priorities and transformed the Soviet Union into an enemy and the United States into a potential strategic partner after the incident on Tiananmen Square in 1989. It was a policy that paid more attention to autonomy and independence, and excluded any major superpower from its partnership strategic policy. The main goals of Chinese foreign behavior remained mainly unchanged: the preservation of the CCP power, the protection of territorial integrity and the promotion of economic growth.

After Deng Xiaoping made the country's policy open in the early 1990s, PRC began to engage in diplomatic relations with his neighbors, or normalize them,

participate in the work of international organizations and so on. The consequences of the Asian crisis for China's economy have contributed to the further promotion of the idea of national independence. China was informed of the need for a more active approach to global events, the risks of excessive dependence on the US and Europe. Since then, national interests have been paid more attention.

China's positions in international institutions strengthened in the early 2000s. Exports increased sharply after China's accession to the WTO in 2001. The growing inflow of foreign investment has accelerated China's economic expansion and increased its share in world trade. Jiang Zemin changed the foreign policy approach from "meticulous observation" to "active interaction." Hu Jintao, his successor, began to push the foreign policy doctrine of "peaceful rise" in 2004. This was done to change the opinion of China as a potential threat to the world order. China sought to convince the international community that its foreign policy was aimed at protecting national interests, security and sovereignty.

In response to the world financial crisis of 2008, China developed a large-scale economic incentive plan, focused on investment and aimed at achieving high GDP growth. China's foreign policy has taken a revisionist position since 2008. PRC has worked to increase its reputation abroad since then, especially using "soft power", although the results were different. China also conducted a program of multipolar foreign policy that maintains the equality and development of international relations with underdeveloped third world countries.

The US positions and their presence in the field of security in Asia were weakened as a result of the global financial crisis. This gave China to strengthen their position and influence on regional relations, in particular in matters of unresolved territorial conflicts with Japan and Taiwan. Although the general features of his foreign policy remained virtually unchanged, China increased its perseverance in several topical areas. At the same time then, the PRC tried to prevent or discharge external confrontation when possible.

According to Xi Jinping, the world is already in a situation where China is the second largest economic and political state, has a significant impact and is a

necessary player to solve many international problems. The continuation of China's intensive development will lead to the creation of a hierarchical structure with Beijing as its center. Other peripheral territories would be more or less close to China, depending on how well they adapted to the Chinese model and how well they respected the important interests of Beijing. The existing liberal order will certainly coexist along with this hierarchical system, dividing the world into two systems with different political ideologies, economic and security systems.

The transformation of China into a powerful, independent and wealthy state is the main priority of the Chinese government. Its foreign policy continues to remain conservative and motivated by internal problems. China is a world economic power and a regional leader, but it is not a global superpower. Over the past 20 years, China has increased significantly and has expanded its military potential. However, it still only unfolded its army in Chinese sovereign territory - on the Asian seashore. China's diplomacy usually takes the least risky position, which causes differences. For the country of this size and importance, Chinese diplomacy is extremely inactive, except for protecting their own specific national interests.

The Covid-19 epidemic has enabled China to cooperate with more countries and improve bilateral cooperation with them. However, the Covid-19 virus slowed China's interaction from the rest of the world and even isolated its nation more from the world community. The pandemic has contributed to the fact that competition is now even more outweighed in the context of the growing rivalry and the potentially new Cold War between China and the US, China and the Western countries, and does not unite the nation to combat other global problems.

The Russian war in Ukraine caused serious damage to the PRC. China may face the reorganization of supplies under the leadership of the United States and restrictions on exports on the economic front, which will weaken its impact on other countries. Due to close ties with Russia, China is now stigmatized in terms of national identity because it cooperates with the outlaw-state.

China is expected to take a more active role in important international negotiations and conferences. But PRC seeks to remain unknown when it comes to

finding out the position of an international interested party with obligations abroad. At the same time, China's resources are limited, so it poses a potential threat in a distant future.

Xi Jinping Strategy will depend on Beijing's ability to export its economic and state model, as well as the ability to encourage Asian, African and Latin American countries to join the community. It will also depend on the capacity and coherence of strategies developed by those nations that are most interested in supporting current liberal international order at the regional and global levels, headed by the United States.